

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ
ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

İNSAN HAKLARI ALANINDA ÇALIŞAN SİVİL
TOPLUM KURULUŞLARININ DEMOKRASİ VE İNSAN
HAKLARI EĞİTİMİNE KATKISI

GERÇEK GÖVERCİN

İZMİR

2013

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ
ENSTİTÜSÜ

İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

İNSAN HAKLARI ALANINDA ÇALIŞAN SİVİL
TOPLUM KURULUŞLARININ DEMOKRASİ VE İNSAN
HAKLARI EĞİTİMİNE KATKISI

GERÇEK GÖVERCİN

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Doğan DUMAN

İZMİR

2013

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne

İşbu çalışma, jürimiz tarafından İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Programında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan :Yrd. Doç. Doğan DUMAN

Üye :Doç. Dr. Melih TINAL

Üye :Yrd. Doç. Dr. Hasan TÜRKER

Onay

Yukarıda imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

20/09/2013

Prof. Dr. h. c. İbrahim ATALAY
Enstitü Müdürü

YEMİN

“İnsan hakları alanında çalışan Sivil Toplum Kuruluşları’nın demokrasi ve insan hakları eğitime katkısı” adlı Yüksek Lisans Tezi çalışmamda, bilimsel etiğe aykırı bir yola başvurmaksızın hareket ettiğimi, yararlandığım tüm kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi ve tüm alıntılarının sahiplerini özenle belirttiğimi şerefimi ve onurumu şahit göstererek onaylarım.

11/10/2013

Gerçek GÖVERCİN

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10018540
Yazar Adı / Soyadı	GERÇEK GÖVERCİN
Uyruğu / T.C.Kimlik No	TÜRKİYE / 22624758938
Telefon	5317933001
E-Posta	gercekguvercin@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	İnsan Hakları ve Demokrasi alanında çalışan Sivil Toplum Kuruluşlarının İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimine Katkısı
Tezin Tercümesi	The Contributions of Nongovernmental Organisations in the Field of Human Rights to the Human Rights and Democracy Education
Konu	Eğitim ve Öğretim
Üniversite	Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Bölüm	İlköğretim Bölümü
Anabilim Dalı	İlköğretim Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2013
Sayfa	151
Tez Danışmanları	YRD. DOÇ. DR. DOĞAN DUMAN 19343153908
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	
Kısıtlama	Yok

Yukarıda bilgileri kayıtlı olan tezimin, bilimsel araştırma hizmetine sunulması amacı ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine ve internet üzerinden tam metin erişime açılmasına izin veriyorum.

11.10.2013

İmza:.....

TEŞEKKÜR

Bu araştırmanın hazırlanmasında ve kaynak önerilerinde beni yönlendirip her an yardımcı olan tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Doğan DUMAN' a, Yrd. Doç. Dr. Hasan TÜRKER'e, kaynak konusunda yardımlarını hiç esirgemeyen Türk Demokrasi Vakfı Ankara Genel Merkez'de görevli Sayın Emre SOLAK Bey'e, sivil toplum uzmanı olan dostum Cengiz Çiftçi'ye, İzmir İnsan Hakları Derneği çalışanlarına, İzmir Uluslararası Af Örgütü çalışanlarına, Ankara Sivil Toplum Geliştirme Merkezi çalışanlarına, Ankara Helsinki Yurttaşlar Derneğinden Cahide SARI Hanımefendi'ye, İnsan Hakları Merkezi çalışanı Avukat Devrim CENGİZ Bey'e, Ankara Sivil Toplum Geliştirme Merkezi çalışanlarına, her zaman yanımda olan, desteğini esirgemeyen eşim Rabia ve oğlum Yiğit 'e teşekkür ederim.

Gerçek GÖVERCİN

ÖZET

Bu çalışmanın amacı insan hakları alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının insan hakları ve demokrasi eğitimine katkılarını tespit etmektir.

İnsan hakları, insanlığın varoluşundan bu yana sürekli konuşulan ve tartışılan bir konudur. Eski çağlardan beri insanlığın kaderini belirleyen, medeniyetlerin ve kültürlerin oluşmasının temel sebebi insan haklarıdır. İnsan, hakları varsa insandır ve özgürdür. Haklarının olmadığı ve özgür olarak yaşayamadığı hiçbir yerde insanlık var olmamıştır. İnsan hakları alanında kazanımlar elde edildikten sonra tartışılan konu ise bu hakların ne kadar eşit dağıtıldığı olmuştur ve bu konu halen tartışılmaktadır. Bu noktadan itibaren demokrasi konusu konuşulmaya başlanmıştır. İnsan olarak haklarımız var ama ne kadar demokratız? Yani karşımızdaki insanın haklarına ne kadar saygılıyız?

Günümüzde ise insan haklarının ve demokrasinin ne kadar önemli olduğu artık herkes tarafından kabul edilmektedir. Bir toplumun demokrat olma özelliği ile o toplumda yaşayanların huzur ve mutluluğu doğru orantılıdır. Bu konu üzerinde çalışan sivil toplum kuruluşları, yurttaşları insan hakları ve demokrasi eğitimleri ile daha da ilerletmeyi hedeflemişlerdir.

Araştırmada öncelikle tarama yöntemine başvurulmuş, ayrıca sivil toplum kuruluşlarının yöneticileriyle röportajlar yapılarak röportaj tekniği de kullanılmıştır. Çalışmada öncelikle demokrasi konusu ele alınmıştır. Bu başlık altında demokrasimizin dünyadaki ve Türkiye'deki gelişimine, sivil toplum kuruluşlarının demokrasi eğitimi konusundaki çalışmalarına değinilmiştir. İkinci olarak insan hakları konuları ele alınmıştır. İnsan hakları kavramından başlayarak STK'ların bu alanda yaptığı çalışmalar üzerinde durulmuştur. Son olarak ise ülkemizde bu alanda yürütülen projeler ve bunlara ait hazırlanmış raporlar, veriler ve tablolar sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sivil Toplum Kuruluşları, Demokrasi, İnsan Hakları

ABSTRACT

This study aims at identifying the contribution of non-governmental organizations operating in the field of human rights in education of human rights and democracy.

Human rights have been a topic of discussion and debate since the existence of human beings. Starting from the antiquity, it has been the main cause of the determination of the destiny of human beings and the emergence of cultures. A human is a free being as long as they have rights. Nowhere in the world has ever been a place where humanity could exist as long as people enjoyed rights and free living. Following the acquisitions in the field of human rights, the topic of debate was how equally these rights were distributed and this topic is still debated. As of this point, democracy started to be mentioned. As human beings, we do have rights; but how democratic are we? In other words, how much respect do we show to the rights of the people we interact with?

In present time, the fact that human rights and democracy are of extreme importance is acknowledged by everybody. The democratic feature of a society is in direct proportion to the comfort and bliss of the citizens of that society. The non-governmental organizations operating in this area aim at enhancing the awareness of citizens via human rights and democracy education.

In this research, scanning method has primarily been applied, and interview method has also been used (heads of non-governmental organizations have been interviewed.) In this study, democracy is the first subject matter. What is mentioned under this heading is the development of Turkish democracy in the world and in Turkey, and non-governmental organizations' efforts on democracy education. Secondly, the issue of human rights has been discussed. Starting with the concept of human rights, non-governmental organizations' studies in this field have been emphasized. What is finally presented are the projects conducted in this field in our country, and related reports, data and tables.

Key Words: non-governmental organizations, democracy and human rights

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	SAYFA NO
YEMİN	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
1.1.Problem Durumu	1
1.2.Çalışmanın Amacı ve Önemi	1
1.3.Problem Cümlesi	1
1.4.Alt Problemler	2
1.5.Sınırlılıklar	2
1.6.Araştırma Modeli	2
1.7.Evren ve Örneklem	2

İKİNCİ BÖLÜM	3
2.İlgili Yayın ve Araştırmalar	3
2.1. İlgili Yayın ve Araştırma Sonuçları	3
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	9
3.DEMOKRASİ	9
3.1.Demokrasi Nedir?	9
3.1.2. Demokrasinin Temel Değerleri	11
3.1.3.Demokrasinin Özellikleri	12
3.2.Demokrasinin Doğuşu	14
3.2.1.Türkiye’de Demokrasinin Tarihsel Gelişimi	16
3.2.2.Cumhuriyet’in İlanından Önce Türklerde Demokrasinin Tarihi Gelişiminden Kesitler	16
3.2.3.Cumhuriyet’in İlanından Sonra Türklerde Demokrasinin Tarihi Gelişiminden Kesitler	19
3.3.Demokrasi Eğitimi Nedir?	21
3.3.1.Demokrasi Eğitimi ve Aile	24
3.3.2.Demokrasi Eğitimi ve Okul	26
3.4.Demokrasi Eğitiminin Çıkış Nedeni	28
3.5.Türkiye’de Demokrasi Eğitimi	29
3.5.1.Türkiye’de Demokrasi Eğitiminin Hukuksal Dayanakları	30
3.6.Demokrasi Alanında Çalışan Bazı Sivil Toplum Kuruluşları	32
3.6.1.Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV)	32

3.6.2. Anne Çocuk Eğitimi Vakfı (AÇEV)	32
3.6.3. Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (Kader)	33
3.6.4. Türk Demokrasi Vakfı (TDV)	34
3.6.5. Türkiye Sosyal, Ekonomik, Siyasal Araştırmalar Vakfı (TÜSES)	35
3.7. Sivil Toplum Kuruluşlarının Demokrasi Eğitimi Alanında Yaptıkları Çalışmalar	36
3.7.1. Türk Demokrasi Vakfı	36
3.7.1.1. Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi	36
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	39
4. İnsan Hakları	39
4.1. İnsan Hakları Nedir?	40
4.2. İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi	43
4.2.1. Dünyada İnsan Haklarının Gelişimi	43
4.2.1.1. İnsan Hakları Kavramının Düşünsel Gelişimi	43
4.2.1.2. İnsan Hakları Kavramının Hukuksal Gelişimi	45
4.2.2. Türkiye’de İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi	46
4.2.2.1. Cumhuriyet Öncesi	47
4.2.2.2. Cumhuriyet Dönemi	49
4.3. İnsan Haklarının Özellikleri	50

4.4.İnsan Hakları Eğitimi	51
4.4.1.Eğitim Nedir?	51
4.4.2.İnsan Hakları Eğitimi Nedir?	53
4.4.3. İnsan Hakları Eğitiminin İçeriği	57
4.4.4.İnsan Hakları Eğitiminin Temel İlkeleri	62
4.4.5.İnsan Hakları Eğitiminin Amaçları	63
4.6.Türkiye’de İnsan Hakları Eğitimi	65
4.7.İnsan Hakları Alanında Çalışan Sivil Toplum Örgütleri	69
4.7.1.Uluslararası Hükümet Dışı Örgütler	70
4.7.1.1.Uluslararası Af Örgütü	70
4.7.1.2.Kızıl Haç Uluslararası Komitesi	71
4.7.1.3.Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği	71
4.7.2.Türkiye’de İnsan Hakları Alanında Çalışan Bazı Sivil Toplum Örgütleri	72
4.7.2.1.İnsan Hakları Derneği	72
4.7.2.2.Türkiye İnsan Hakları Vakfı	72
4.7.2.3.İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği	72
4.7.2.4.Helsinki Yurttaşlar Derneği	74
4.8.İnsan Hakları İle İlgili Uluslararası Belgeler	74

4.8.1.Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi	75
4.8.2.İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi	76
4.8.3.Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	76
4.8.4.Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı	77
4.9.İnsan Hakları Eğitiminin Hukuksal Temelleri	77
4.9.1.Ulusal Düzenlemeler	78
4.9.1.1.Anayasa	79
4.9.1.2.Milli Eğitim Temel Yasası	79
4.9.1.3.Yönetmelikler	80
4.9.1.3.2.Eğitici Çalışmalar Yönetmeliği	80
4.9.1.3.3.İlkokul Yönetmelikleri	80
4.9.1.4.1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu	81
4.10.Sivil Toplum Kuruluşlarının İnsan Hakları Eğitimi	
Alanında Yaptıkları Çalışmalardan Örnekler	82
4.10.1. Herkes İçin Adalet Projesi	82
4.10.1.1.İlköğretim Okullarında Çocuk	
Hakları Eğitimi	82
4.10.1.2.Tutuklu Çocuklar	83
4.10.1.3.Faaliyetlerin Yürütülmesi	
Sırasında Karşılaşılan Güçlükler	84
4.10.1.4.Etki ve Değerlendirme	84
4.10.2.Ders Kitaplarında İnsan Hakları Projesi I	85

4.10.2.1.Ders Kitaplarında İnsan Hakları Projesi II	86
4.10.3.Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı(KİHEP)	86
4.10.3.1. Bağımsız Araştırma Sonuçları	90
4.10.4.Muhtarlara İnsan Hakları Eğitimi Projesi	91
4.10.5.Türkiye'de Romanların Haklarının Geliştirilmesine Katkı Projesi	91
4.10.5.1.İzmir’de Roman Aktivistleri İçin İnsan Hakları Semineri	93
4.10.5.2.STK’lere Roman Hakları Savunuculuk Semineri: Mersin/ İzmir Mayıs 2007	94
4.10.5.3.İstanbul'da STK'lar için Roman Hakları Savunuculuk Eğitimi	95
BEŞİNCİ BÖLÜM	96
5.Sonuç ve Öneriler	96
KAYNAKÇA	101
EKLER	112
Ek 1	113
Ek 2	147
Ek 3	148

KISALTMALAR

AÇEV:.....Anne Çocuk Eğitim Vakfı

AGİT:.....Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

Age:.....Adı geçen eser

BM:.....Birleşmiş Milletler

Çev:.....Çeviren

DKİH:.....Ders Kitaplarında İnsan Hakları

EDROM:.....Edirne Roman Kültürünü Araştırma Geliştirme
Yardımlaşma Derneği

ERRC:.....European Roma Rights Centre (Avrupa Roman
Hakları Merkezi)

HYD:.....Helsinki Yurttaşlar Derneği

İHD:.....İnsan Hakları Derneği

İhop:.....İnsan Hakları Ortak Platformu

Kader :.....Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği

KİHEP:.....Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı

Mazlum-Der:.....İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma
Derneği

MEB:Milli Eğitim Bakanlığı

METY:.....Milli Eğitim Temel Yasası

s:.....Sayfa

SHÇEK:.....Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu

STK:.....Sivil Toplum Kuruluğu

TBMM:.....Türkiye Büyük Millet Meclisi

TEGV:.....Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı

TDV:.....Türk Demokrasi Vakfı

TİHV:.....Türkiye İnsan Hakları Vakfı

TTKB:.....Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı

TÜSES:.....Türkiye Sosyal, Ekonomik, Siyasal Araştırmalar
Vakfı

UAÖ:.....Uluslararası Af Örgütü

YÇD:.....Yeni Çözümler Derneğı

YÖK:.....Yüksek Öğrenim Kurulu

GİRİŞ

Demokrasi ve insan hakları tarih süreci içerisinde birlikte yol almış iki kavramdır. Bu kavramlar süreç boyunca hem birbirlerini beslemişler hem de varlıklarını korumuşlardır. Bu araştırmanın amacı, insan hakları ve demokrasi eğitimi alanında çalışan Sivil Toplum Kuruluşlarının bu alandaki katkılarını incelemektir. Böylelikle demokrasi ve insan hakları arasındaki ilişki daha net bir şekilde ortaya çıkacaktır. Bu amaçla demokrasi ve insan hakları kavramları üzerinde durulmuş, bu iki kavramın tarihsel süreç içerisinde geçirdikleri değişim anlatılmış, farklı ülkelerdeki uygulamalar açıklanmış ve daha sonra insan hakları ve demokrasi eğitimleri tanımları yapılarak konu sınırlandırılmıştır. Ülkemizde ve yurt dışında birçok sivil toplum kuruluşu bu alanda çalışmalarını sürdürmektedir. Ülkemizde çalışmalarını bu alanda yapan STK'lar belirlenerek yaptıkları çalışmalar incelenmiş olup bu alanda yürütülen projeler seçilerek projelerin tanıtılması hedeflenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1.Problem Durumu

Türkiye’de insan hakları ve demokrasi alanında faaliyetlerini sürdüren sivil toplum kuruluşlarının eğitim yolu ile hangi istendik vatandaş özellikleri kazandırmaya çalıştığı, belirlenen alt başlıklar yoluyla incelenecektir. Bu alt başlıklar içerisinde demokrasi, demokrasi eğitimi, insan hakları ve insan hakları eğitimi başta olmak üzere sivil toplum kuruluşlarının bu alandaki çalışmaları bulunmaktadır.

1.2.Çalışmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada amaç, demokrasi ve insan hakları alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının çalışma yöntemlerini belirlemek ve bu alandaki faaliyetlerinin demokrasi ve insan hakları eğitimine olan katkılarını ortaya koymaktır.

1.3.Problem Cümlesi

Sivil toplum kuruluşlarının demokrasi ve insan hakları eğitimi ile vatandaşlar üzerinde ne gibi etkileri olmuştur? Bu eğitimde hangi davranış ve düşünüş özellikleri aktarılmaya çalışılmıştır?

1.4.Alt Problemler

1. Demokrasi eğitimi ile hedeflenen amaç nedir?
2. Demokrasi eğitimleri ile meydana getirilmek istenen düşünce ve bilinç değişiklikleri nelerdir?
3. İnsan hakları eğitimleri ile oluşturulmak istenen düşünce nedir?
4. Sivil Toplum Kuruluşları bu eğitimlerin neresindedir?
5. Sivil Toplum Kuruluşlarının bu eğitimlerle hedeflemek istediği nedir?

1.5.Sınırlılıklar

Araştırma insan hakları ve demokrasi alanında çalışan Sivil Toplum Kuruluşlarını kapsamaktadır.

1.6.Araştırma Modeli

Araştırmada, kütüphane araştırması, tarama modeli ve röportaj teknikleri kullanılmıştır.

1.7.Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini Sivil Toplum Kuruluşları oluşturmaktadır. Örneklemi ise, insan hakları alanında çalışan Sivil Toplum Kuruluşlarıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İlgili Yayın ve Araştırmalar

Bu bölümde, tez konusu ile ilgili olarak yapılan bazı çalışma ve araştırmalara kısaca yer verilmiştir. Böylelikle bu alanda daha önce yapılmış olan çalışmalar hakkında bilgi verilerek tez ile bir bütünlük sağlanması amaçlanmıştır. Ayrıca basılan kitaplar ve yapılan yayınlar aracılığı ile konunun ne kadar güncel, önemli ve geniş bir alana sahip olduğunu göstermek hedeflenmiştir.

2.1.İlgili Yayın ve Araştırma Sonuçları

Kepenekçi (2000) tarafından hazırlanan “İnsan Hakları Eğitimi” adlı çalışmada insan hakları eğitiminin gerekliliği üzerinde durulmuş ve bu eğitimin nerede, nasıl ve kimlere verileceği ile ilgili bilgiler yer almıştır. Bu amaçla değişik ülkelerde verilen eğitimler tanıtılmış, bu eğitimler verilirken izlenen yöntemler açıklanmıştır. Bu yöntemlerle ilgili içerik de verilerek izlenebilecek ders içi çalışmalar anlatılmıştır.

Ayrıca kitapta insan hakları eğitimi ile ilgili olmak üzere ulusal ve uluslararası yapılan anlaşmalar, düzenlemelere de yer verilmiştir. İnsan hakları eğitiminin okullarda sadece tek ders ile değil diğer derslerle de ilişkilendirilerek verilmesi gerektiği belirtilmiş, bunun için de diğer derslerde ne gibi ilişkiler kurulabileceği örneklerle anlatılmıştır. Ülkemizde verilen insan hakları ve demokrasi eğitiminin diğer ülkelere oranla yetersiz ve içerik bakımından zayıf olduğu belirtilmiştir.

Richard Pierre Claude ve Profesör Emeritus (Çev.: Dr. Mehmet Çevik 2003) tarafından kaleme alınan “Yaygın İnsan Hakları Eğitimi” adlı eğitici rehber niteliğindeki kitapta, özellikle toplumun organize edilmesi ve kitaptan herkesin faydalanabilmesi için telif hakları saklı tutulmamıştır. Kitabın amacı, insan hakları eğitimi kolaylaştırıcıları için yararlı olacak yöntemleri açıklamak ve onları desteklemektir. İnsan hakları eğitiminin ne olduğu ve bilme hakkından sonra kolaylaştırıcılar için insan hakları eğitimi, adalet, sorumluluklar, önyargı ve ayrımcılığa karşı koyma ve buna benzer, toplamda yirmi dört konuyu içeren konu örneklemeleri bulunmaktadır. Verilen örnek çalışmaların ve olayların, günlük

yaşantıda karşılaşılabilecek türden olması , bunların ulusal ve uluslararası sözleşme ve belgelerle desteklenmesi daha kalıcı ve somut olmasını sağlamıştır

Gülmez (1994)'in “İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi” adlı çalışmasında; insan hakları ve demokrasi eğitiminin içeriğine, yer ve öneminin ne olduğuna, neden bu konuyla ilgili bir eğitimin zorunlu olduğuna, ulusal ve uluslararası hukuki dayanaklarına, ilköğretim programı ve ders kitaplarındaki yerine, konu ile ilgili yapılan toplantılar, sözleşmeler ve sonuç bildirilerine yer vermiştir. Ulusal dayanak olarak başta Anayasa'yı, Milli Eğitim Temel Yasası'nı ve çeşitli yönetmelikleri incelemiş ve hukuki dayanakları ortaya koymuştur. Gülmez, bu konuda hukuki dayanakların tam olduğunu fakat uygulama konusunda eksikliklerin ve yetersizliğin olduğunu ortaya koyarak uygulamaların önemine değinmiştir. Demokrasi eğitimi, vatandaş açısından bir hak, devlet için ise vatandaşlarına vermesi gereken bir sorumluluktur.

Elkatmış (2007) “İnsan Hakları Eğitimi” adlı kitabında ise; insan hakları kuramlarından, insan haklarının günümüze kadar geçirdiği evrelerden ülkemize ve dünyaya ait örnekler vermiştir. Böylece insan haklarının geçirdiği değişimi göz önüne sermiştir. İnsan haklarını değişik bir açıdan ele alarak başka ülkelerdeki uygulamaları değerlendirmiştir. 1926'dan 2005'e kadar olan öğretim programlarını inceleyerek bu programların öğrencilere sadece görev ve sorumluluklar ile yasalara uymayı, toplum içerisinde yaşamının sevgi ve saygı ilkeleriyle mümkün olduğunu ve demokrasiyi daha çok bir yönetim biçimi olarak gördüğünü , öğretmenler için ise eğitim ve öğretimi bu ilkelere göre sürdürdüklerini belirtmiştir.

Büyükkaragöz ve Kesici (1998) tarafından hazırlanan “Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi” isimli eserde genel olarak demokrasinin temel kavramları ve tarihsel gelişimi, kültür – demokrasi - eğitim arasındaki ilişki, ailede demokrasi ve eğitim, hoşgörü, demokrasi ve eğitim, vatandaşlık görev ve sorumlulukları açısından ahlak eğitimi, Anayasa ve Milli Eğitim Şûralarında demokrasi eğitiminin yeri, eğitim programımızda demokrasi ve insan hakları eğitiminin yeri konuları ele alınmıştır.

Uluslararası Af Örgütü tarafından insan hakları eğitimcileri için hazırlanan “İnsan Hakları Eğitime Başlangıç İçin El Kitabı” adlı yayın insan hakları

eğitiminde deneyimi olan ya da olmayan öğretmenler için hazırlanmış kılavuz kitap niteliğindedir. Kitap, insan hakları öğretimi için araçlar, örnek dersler, temel insan hakları dokümanlarını içermektedir. Bu amaçla kitapta insan haklarının genel tanımı ve eğitimi konuları açıklandıktan sonra akran grup eğitimi, yöntemleri, tanıtıcı etkinlikler ve insan hakları belgeleri yer almaktadır. Kitap, Türkçe çevirisi dışında dokuz dilde daha yayımlanmıştır.

Kenan Çayır'ın "İnsan Haklarına Duyarlı Ders Kitapları İçin" ele aldığı "İnsan Hakları ve Demokrasi Kültürünün Geliştirilmesi" adlı yazısında; insan hakları kavramı ve eğitiminin içeriğini, insan hakları konusundaki bilgilerin aktarılması, gerekli tutum ve davranışların geliştirilmesi olarak tanımlanmış ve Avrupa Konseyi'nin 1985 yılında aldığı okullarda İnsan Haklarının Öğretilmesi Konusundaki Tavsiye Kararı açıklanmıştır. İnsan hakları eğitiminin müfredatta nasıl olması gerektiğiyle ilgili tavsiyeleri bulunmaktadır. İnsan haklarının tarihsel gelişimi ile ilgili bilgi verdikten sonra hakların gündelik yaşamla ilişkisini kurarak ders programlarından bahsetmektedir. Sonuç olarak insan hakları eğitiminin ülkemizdeki siyasal kültürden, öğretmen yetiştirme politikalarından bağımsız olarak düşünülemeyeceğine dikkat çekmiştir.

Kamil B. Raif ve B. Jülide Mollaoğlu ikilisinin hazırladığı "Demokrasi Dosyası" adlı çalışma "Demokrasi ve İnsan Hakları" ve "Hukuk ve İnsan Hakları" olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Birinci kısımda, demokrasi nedir, demokrasinin temel nitelikleri, çoğulculuk, temsiliyet gibi kavramlarla demokrasi temsil edilmeye çalışılmıştır. İkinci kısımda ise, insan haklarının niteliği, kaynağı, kategorileri, evrenselliği ele alınmıştır. Ayrıca kitapta çeşitli üniversitelerde kurs katılımcılarına çeşitli konularda konuşma yapan eğitimcilerin konuşmalarına yer verilmiştir. 30'a yakın kurs notu metin haline getirilmiş ve kitapta yayınlanmıştır.

Üzen (1998) yüksek lisans tezinde demokrasi eğitimi ele almış ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın uyguladığı programlarda demokrasi eğitiminin ne şekilde yer aldığına değinmiştir. 1949'dan 1996 yılına kadar geçen süreçte yapılan 10 adet Milli Eğitim Şûrası'nı inceleyerek demokrasi eğitiminin yerini irdelemiştir.

Araştırma Görevlisi Miser (1991) ise “Demokrasi Eğitimi” konulu makalesinde, örgün eğitim sisteminde demokrasi eğitiminin hayat bilgisi, sosyal bilgiler, sosyoloji gibi bazı dersler içerisinde yer alan konularda verilmesini ve bağımsız bir ders olarak okutulmamasını eleştirmektedir. Dersin bağımsız bir ders olarak okutulması gerektiğini belirtmektedir. Ülkemizde uygulanan “Halk Eğitimi” programlarında da demokrasi eğitiminin verilmediğini, gönüllülük esasına dayanan bir programın hazırlanarak bu çerçevede bir eğitim verilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Demirtaş (2008) “İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi” başlığıyla Eğitışim Dergisi’nin 20. sayısında demokrasinin kavram olarak tanımını yaptıktan sonra günümüze gelinceye kadar geçirdiği evrimleri anlatmıştır. Demokrasinin yaşayabilmesi için onu tanıyan ve sahip çıkan bireylerin olması gerektiğini bunun için de görevin eğitime düştüğünü belirtmiş, demokrasi ve eğitim arasında bağ kurmuştur. Demokrasinin olması için insan haklarına saygının olması gerektiğini vurgulamış ve bunun için de insan haklarını bireylerin bilmesi gerektiğini söyleyerek insan hakları ile eğitim arasında ilişkiyi anlatmıştır.

Unesco (2000) tarafından yayınlanan ve çevirisini Gülmez’in yaptığı “İnsan Hakları Eğitimi İçin El Kitabı” adlı yayın, öğrencilerin yaşamlarında ve davranışlarında insan haklarına uygun hareket edebilmeleri için okullarda yürütülebilecek eğitim etkinlikleri hakkında örnekler vermektedir. Kitap dünyanın değişik bölgelerinden birçok uzmanın katkıları ile hazırlanmış ve 1997 yılında Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütüne üye devletlerin delegelerine sunularak dünyada birçok okulda denenme imkanı bulmuştur. Kitap iki bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde, insan haklarıyla ilgili temel kavramlara yer verilerek bu eğitimin ciddi ve bilimsel temelli olduğu vurgulanmıştır. İkinci bölüm ise, öğretmenlere yönelik olup, öğretmenlerin bu eğitimi nasıl verebileceklerine ilişkin pedagojik bilgiler içermektedir. Tüm derslerde insan haklarının işlenmesi ve derslerin bu hedeflerle donatılması gerektiği anlatılmaktadır.

Uluslararası Af Örgütü İsveç Şubesinin hazırladığı “Her İnsan Özgür Doğar” (2000) adındaki çalışma insan hakları eğitimi el kitabı niteliğindedir. Öğretmenlerin kullanımı için hazırlanmıştır ve ilköğretim öğrencilerine yöneliktir. Kitap sözleşme

maddelerinin okunarak öğrenilmeyeceği fikrinden yola çıkılarak hazırlanmıştır. Öğrencilere soyut olarak okutulup ezberletmek yerine bu metinlerin şekillendirilmesi ve yaşamdan alınan olaylarla canlandırılarak yaşamla bağlantı kurulması üzerinedir. Kitaptaki alıştırmaların temel amacı, öğrencilerin günlük yaşamda karşılaşılan sorunların sözleşme metinlerinin yorumlanarak çözülmesini sağlamaktır.

Büyükkaragöz (1990) “Ortaöğretimde Demokrasi Eğitimi” adlı araştırmasında, demokrasi eğitiminin özelliklerini, çeşitli ülkelerdeki uygulamaları ve bu alanda yapılan çalışmaları anlatmıştır. Araştırmanın amacı, orta öğretim kurumlarında öğrencilere demokratik değerler kazandırılması için nelerin yapıldığını ve yapılabileceğini ortaya çıkarmak, ayrıca lise seviyesindeki yönetici, öğretmen ve öğrencilerin tutum ve davranışlarını analiz etmektir. Araştırmanın genel evrenini ülkemizdeki tüm genel liseler, çalışma evrenini Konya’da bulunan genel liseler meydana getirmektedir. Bu çalışma evreninden Konya ili ve ilçe merkezlerinden random yöntemi ile seçilen lise 3. sınıf öğrencileri ile derslerine giren öğretmenler ve okulların yöneticileri örneklem olarak alınmıştır. Toplamda 360 öğrenci, 99 öğretmen ve 35 yönetici örnekleme oluşturmaktadır.

Büyükkaragöz ve Kesici’nin (1996), “Cumhuriyet Dönemi Anayasalarında Demokrasi Eğitiminin Yeri ve Önemi” adlı çalışmalarında ile bu dönemde toplanan Milli Eğitim Şûralarında alınan kararların demokrasi eğitimi ile olan bağlantıları incelenmiştir. Bu çalışma ile ortaya çıkan sonuçlar şu şekilde özetlenebilir;

- 1- Demokrasi eğitimi ile ilgili herkes üzerine düşen görevi yerine getirmelidir.
- 2- Demokrasi eğitiminin değerleri arasında öne çıkanlar uzlaşma, kararlara serbest katılma, hoşgörü, gerçeğe ancak düşünce ve tartışma yoluyla varılabileceği inancı, siyasal çoğunluk ve hukuk devleti şeklinde tanımlanabilir.

Tarih Vakfı Yayınları’nın (2003) çıkarmış olduğu “Ders Kitaplarında İnsan Hakları: Tarama Sonuçları” isimli ders kitapları üzerinde yapılan 11 adet araştırmanın sonuçlarını içeren kitap, günümüzde okullarda öğrencilere verilen vatandaşlık ve insan hakları konularında oldukça aydınlatıcıdır. Kitap okullarda öğretmenlere sınıf içindeki etkinliklerde ve ders kitaplarının işlenmesinde yol

göstermek; öğretmen-öğrenci, okul görevlileri ile öğrenci arasındaki etkileşimlere insan hakları açısından katkı sağlamak üzere hazırlanmıştır. Kitaptaki araştırma konuları şu başlıklar altında toplanabilir:

- 1- Ders kitaplarının insan hakları ölçütleri açısından taranmasıyla elde edilen verilerin değerlendirilmesi
- 2- Ders kitaplarında insan hakları ve demokrasi bilinci
- 3- Ders kitaplarında cinsiyet ayrımcılığı
- 4- Militarizm ve insan hakları ekseninde milli güvenlik dersi
- 5- Türkiye’de din öğretimi kitaplarında insan hakları problemleri

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DEMOKRASİ

Yönetim şekilleri ilk insandan günümüze kadar sürekli tartışılan bir konu olmuştur. Günümüze kadar demokrasi için, bu alanda ilgili herkes tarafından belirli tarifler yapılmıştır. Bu alandaki görüş ayrılıkları demokrasinin var olmasıyla tartışılmaya başlamıştır (Elkatmış, 2007:28).

Demokrasiyi çeşitli alanlarda ve dallarda incelemek mümkündür. Bir siyaset bilimi terimi olan demokrasi, zaman içinde geniş bir kullanım alanı bulmuştur. Günümüzde “okulda demokrasi, ailede demokrasi, örgütte demokrasi” gibi topluluğun bulunduğu her yerde kullanılmaktadır (Altunya, 2003:61). Yani sadece yönetim bilimi için değil insanın olduğu her yerde kullanılmaktadır. Bu nedenle kavramı tek bir alana özgüymüş gibi sınırlamak yanlış olacaktır.

Bugün son derece önemli hale gelen konulardan biri de demokrasinin ne anlama geldiğinin belirlenmesi olmuştur. Demokrasinin tanımı konusunda henüz bir görüş birliği sağlanamamıştır. Demokrasinin çoğulculuğu ve farklılaşmayı temel alan özelliğinden dolayı tam bir bütünlüğün sağlanamaması normal karşılanabilir. Farklı görüşlerin aynı ortamda tartışılması, yeni fikirlere ulaşılması ve insanların fikirlerini beyan etmeleri demokrasinin bu yapısından gelmektedir. Demokrasiye göre düşüncelerdeki farklılaşma bir dengesizlik değil tam aksine, zenginlik olarak kabul edilmektedir. Demokrasi için tam bir tanım birliğine ulaşılmasa bile, genel hatlarda da olsa görüş birliğinin sağlanmasının önemli olduğu söylenebilir (Yeşil, 2002:2).

3.1. Demokrasi Nedir?

Demokrasi kavramı üzerinde tanım birliğine ulaşılamamanın temelinde birçok sebep yatmaktadır. Bu sebeplerden biri, herkesin demokrasiyi “iyi” olarak vasıflandırması ve kendilerince iyi olanı tanımlamak veya çekicilik kazandırmak için demokrasi kavramına başvuruyor olmasıdır. Tanımlamada karşılaşılan bir başka sorun ise, kavramın anlamının tarihsel olarak değişikliğe uğramasıdır. 18. yy. sonlarına kadar demokrasi denilince yalnızca doğrudan demokrasi anlaşılıyorken, bugün temsili demokrasi de bu kavramın içine girmiştir (Erdoğan, 1997,174-175).

Bolay’a göre demokrasi kelimesi iki Yunanca sözcüğün birleşiminden “Demos” (halk) ve “Kratos” (kudret, iktidar, hakimiyet, idare) kelimelerinden meydana gelmektedir (Aktaran Elkatmış, 2007:29). Uygun’a göre ise eski Yunanlılar siyasal sistemi tanımlamak üzere “Demos” ve “Kratos” sözcüklerini birleştiren Demokratia’yı kullanmışlardır. Yani o dönem için eski Yunan sitelerindeki demokratik rejimi ifade etmektedir (Aktaran Elkatmış, 2007:29).

Genel olarak demokrasiyi tanımlama çalışmaları incelendiğinde, üç farklı tanımın sergilendiği görülmektedir. Bunları kısaca şu şekilde sınıflandırılabiliriz:

- a)Demokrasiyi bir yönetim biçimi olarak tanımlama yaklaşımı
- b) Demokrasinin insan hakları boyutunu temel alan yaklaşım
- c)Demokrasinin bir yaşam biçimi olduğunu vurgulayan yaklaşım

Sözlük anlamı olarak demokrasi; *egemenlik haklarının halka ait olduğu siyasi sistem ve yönetim şeklidir* (Armağan, 1990: 1-316). İnsanların yaşayacağı ortam açısından demokrasiye bakacak olursak; insanların sadece vicdanlarının sesini dinledikleri, yönetimin kişilerin rızası ile oluştuğu ve zorlamanın ortadan kalktığı bir ideal ortamdır. Öte taraftan ise yaşam tarzı olarak demokrasi; herkesin kendi hayatını yaşamakla birlikte ortak hareket tarzı da geliştirebileceği varsayımına dayanan bir sistemdir. Gerçekten birbirimizin fikrine saygımız var ise, kişinin serbest bir ahlaki anlayışı olacak şekilde ortak hak ve hürriyetler sistemi bulunabilir. Bu anlayışın kökeninde de demokrasi yatmaktadır (Lindsoy, 1973:34-52).

Yapılan tanımlar içerisinde en tanınmış olanı Abraham Lincoln’ünkidir. Lincoln’e göre demokrasi *“Halkın halk tarafından halk için ve halk adına yönetimidir”*. Bugün geldiğimiz noktaya bakılacak olursa demokrasi denilince, hakimiyetin halka ait olduğu ve halkın bu hakkı doğrudan doğruya kullanabileceği gibi kendi içinden isteyerek seçeceği kişiler aracılığıyla da kullanabileceği fikri oluşmaktadır.

Demokrasiye bir sistem olması özelliğiyle bakacak olursak eğer; farklılıkları yasallaştıran ve onların imtiyaz haline gelmesini engelleyen, bir tutum olarak fertler ve toplumlar arası sorumlulukları ahlaki bir görev olarak gören bir sistemdir.

Demokrasinin amacı aslında tek doğrudan birleşmek değil, başkalarının doğrusuna da saygı göstermeyi öğrenmek, öğretebilmektir. Farklı düşünen ve davrananlarla barış içinde bir arada yaşamayı gerçekleştirebilmektir. Gelişmiş ülkelere bakacak olursak eğer demokrasi, hayatın tüm safhalarıyla iç içe geçmiş bir sistem haline gelmişken; az gelişmiş ülkelerde ise, sadece seçme, siyasal partilere oy verme işlemiyle bilinen ve yalnızca bunlardan oluşan bir sistem olarak görev yapmaktadır (Yeşil, 2002:4-5).

Özetle demokrasi; insanın saygınlığına değer veren, insanların hoşgörü içerisinde yaşamalarını sağlayan bir yönetim biçimi ve aynı zamanda bir yaşam biçimidir. Demokrasinin, tanımında anlaşılan ortak nokta ise temel değerleri olarak özgürlük ve hür irade, çoğulculuk, çok seçenekli seçim, karara katılma, tartışma, uzlaşma, hoşgörü, insan haklarına saygı, sorumluluk bilinci, eşitlik, farklılaşma, açıklık ve belirginlik sayılabilir. Bu kültürün oluşturulabilmesi için insanların adalet, eşitlik, özgürlük, insana ve insan haklarına saygılı olmaları gerekmektedir. Buna paralel olarak demokrasinin gereklerinin ise belirtilen değer ve özelliklerinin yaşaması için gerekli düzenlemelerin, bireyler veya kurumlar tarafından yapılması olduğu söylenebilir.

3.1.2.Demokrasinin Temel Değerleri

Demokrasinin kapsamlı bir sistem olduğunu varsayacak olursak, bu kapsamlı sistemi ayakta tutan işlevlerinin ve değerlerinin önemi ortaya çıkar. Demokrasinin işlevleri bulunmakla birlikte günümüzde de birçok fonksiyonu tekrar gün ışığına çıkmaktadır. O halde demokrasinin devlet bünyesinde ve toplum için kalıcılığını sağlayan temel fonksiyonları incelemekte fayda vardır (Büyükkaragöz, Kesici ve Yılmaz 1995:16-18). Demokrasi dinamik bir sistem olması dolayısıyla kendini yenilemeye de mecburdur. Bu bakımdan yeni oluşumlara, yeni haklara karşı bir sınırlama getirmek demokrasinin kendisini inkar etmesi demektir. Bu temel değerleri özetleyecek olursak; sevgi, saygı, eşitlik, katılma, kararları serbest tartışma ve oylama ile alma, uzlaşma geleneği, şiddetten kaçınma, insana değer verme, hürriyet ortamının oluşturulması, hoşgörü, düşünce ve ifade özgürlüğü, siyasal çoğulculuk, hukuk devleti, çok seslilik, dayanışma gibi değerler sayılabilir

Demokratik sistemin değerlerini şu şekilde sıralayabiliriz :

1. Tartışılan konuların anlaşılarak cözömlenmesi
2. Toplumsal değişimin barışcıl ve toplumun her kesimini içine alacak şekilde sağlanması
3. Siyasal seçeneklerin bulunması
4. Zor kullanma ve baskının en aza indirilmesi
5. Çok seslilik ve fikir hürriyetinin temini
6. Hukukun sağlanması
7. Hukukun üstünlüğü
8. Eğitimin demokratikleştirilmesi (Büyökkaragöz, 1990:4-26).

Cafoğlu'na göre demokrasi; insanların birbirlerine belli ölçüde güven duymalarını gerektirir. Demokrasi bireylerin bir değer taşıdığına herkesin farklı bir yapısı ve özelliğinin olduğuna olan inancın güçlendirilmesi insanların gerçek değerine ulaşmada ve onurlu bir biçimde yaşaması konusunda önemli adımlar olarak alınabilir (1997:594-598).

Çağdaş dünyanın hakim siyasi doktrini olan demokrasi, kişiye sağladığı geniş özgürlüklerin yanında şüphesiz ağır sorumluluklar da yüklemektedir. Bunlar arasında bencil olmamak, toplumsal olmak, farklılıkları kabullenme ve hoşgörü, rasyonalist olma sayılabilir (Kuzu, 1997:104).

Göröldüğü gibi demokrasi yalnızca eşitlik, özgürlük, katılma, serbest düşünme, çoğulculuk gibi insan haklarına yönelik olanları değil; aynı zamanda uzlaşma, şiddete karşı durma, hoşgörü, bencil olmama gibi sorumluluk gerektiren değerleri de kapsamaktadır. Demokrasi bir denge sistemi olup sağlam temellere dayanmasının ardında, işte bu hak sorumluluk değerlerinin dengeli dağılımı yatmaktadır (Yeşil, 2002:8).

3.1.3. Demokrasinin Özellikleri

Bolay'a göre önemli olan şudur ki demokrasi kavramı, normatif bir içeriğe sahiptir. Belirli kurallar dizisine işaret eder (Aktaran Yeşil, 2002:8). Bu değerlerin açılımı demokrasinin özelliklerini ortaya koymaktadır. Demokrasi halk yönetimi olmakla birlikte bunun yanında taşıması gereken bazı şartlar vardır. Bu şartları şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1- Egemenlik halkta olmalıdır. Halkın seçtiği temsilcilere verdiği yetki sınırlı olmalı ve yetkiyi istediğinde alabilmelidir.
- 2- Değişik seçenekler içerisinde bir seçim yapma olanağının verilmelidir.
- 3- Demokrasi sadece hukuk devletinde yaşar. Yasaların üstünlüğü sağlanmalıdır.
- 4- Bireylerde vatandaş bilinci geliştirilmelidir.
- 5- Demokrasi sadece seçimden seçime yaşanan bir rejim değildir. Çoğulculuk gündelik yaşantıda da kendini duyurmalıdır,
- 6- Demokrasinin görevi sadece siyasi kurumlarla sosyal güçler arasında bir denge sağlamaktan ibaret değildir. Bu ideal bireylerin yaşantılarının her alanında bir ana prensip olarak göz önünde bulunmalıdır.
- 7- Demokrasi için gelişmiş bir toplum yapısı ve dengeli bir büyüme sağlanmalıdır.
- 8- Bireysel özgürlükler zedelenmeden güvenlik sağlanmalıdır.
- 9- Demokrasi fertlere dayanan bir siyasi sistem olduğuna göre her şeyden önce kişiler akılcı olmalıdır (Elkatmış, 2007:33).

Tüm bu söylenenlerle birlikte demokrasinin akla, mantığa ve bilime en uygun düşen şu özellikleri barındırdığını sıralamaktadır:

1. Demokrasi hukukun üstünlüğü ilkesine inanır.
2. Demokrasi özgürlükçüdür. Hiçbir inanç ve görüş yasaklanamaz.
3. Devlet yansız olmalı ve hiçbir görüş ya da inançtan yana olmamalıdır.
4. Demokrasi her açıdan çoğulcu olmalı ve devlet farklılıkları özendirmelidir.
5. Demokrasi, yasama, yürütme ve yargıda katılımcı olmalıdır. (Yeşil, 2002:10)

Anlaşıldığı üzere verilen özellikler, aslında bir kültüre ve yönetim şekline işaret eder. Demokratik toplumlarda yerleşen kültür kendisini; o toplumun içinde yaşayan vatandaşların yönetime ilgi duymaları, katılmaları, farklı görüşlere saygılı ve hoşgörülü olmaları, eşitlikçi ilişkileri benimsemeleri şeklinde göstermektedir (Yeşil, 2002:10). Bir toplumun demokratik olup olmadığını yukarıda sayılan özelliklere yaklaşması veya uzaklaşmasına göre söyleyebiliriz. Demokrasi bu güne kadar geçirdiği evrimlerle bu günkü şeklini almıştır yoksa bir günde kendiliğinden günümüzdeki şekliyle var olmamıştır. Dün olduğu gibi bugün de demokrasiye çok büyük beklentiler yüklenmekte. Demokrasinin yaşam bulması ve varlığını devam

ettirebilmesi ise onun ilke ve kurumlarıyla yeterli düzeyde destek bulmasına bağlıdır (Elkatmış, 2007:36).

3.2.Demokrasinin Doğuşu

Demokrasinin ne olduğu konusunda daha somut bir anlayışa ulaşabilmek için bakılması gereken tarihsel süreç boyunca geçirdiği aşamalardır. Tarihsel süreç boyunca geçirdiği değişimler, demokrasi kavram ve uygulamaları hakkında daha sağlıklı anlaşılabilmesi için bizlere ipuçları vermektedir. Demokrasiye içerik ve uygulamalar yönüyle bakıldığında sürekli olarak gelişen dinamik bir yapı olduğu görülmektedir. Demokrasi kavramının tarihsel gelişimi incelendiğinde, ülkeden ülkeye, kültürden kültüre farklılık gösterdiği görülmektedir (Yeşil, 2002:14). Demokrasinin tam olarak nerede ve ne zaman başladığını söylemek zordur. Tarihe baktığımızda ise demokrasi uygulamasının görüldüğü yerler arasında Atina ve Isparta şehir devletleri bulunmaktadır. O dönemde Atina ve Isparta’ da birer site devleti vardı. Her iki şehirde de halkın bütün erkekleri, Agora’larda şehrin yönetimine katılıyordu. Genel bir toplantı şeklinde bir araya geliyorlar aralarından bir yönetici seçerek kanunları yapılandırmaya çalışıyorlar, yapılan kanunları denetliyorlar, kanuna uymayanları ise cezalandırıyorlardı. Böylelikle o günün tabiri ile “Halk Yönetimi” bizim tabirimizle demokrasi belirli ölçülerde her iki şehirde uygulanıyordu (Binici, 1992:37-38). Demokrasinin ilk adımları olarak oluşan bu sistematik yapıyı sayabiliriz. Bu sitelerden biri olan Atina’ da demokrasi 150 yıl süreyle geçirdiği bir evrim sonrasında gerçekleşmiştir. Atina hükümeti milattan önce V. yüzyılın ortalarından IV. yüzyılın ortalarına kadar bütün iktidarın halkta olduğu inancına dayanmıştır. Halk kamu işlerine çeşitli yollardan girerek iktidarını bu şekilde kullanmıştır (Lipson, 1986:280).

Ortaçağ boyunca etkisini yitirmiş olan demokrasi düşüncesinin yeniden gündeme gelebilmesi için ise Yeniçağ’ın Aydınlanma Dönemi düşünceleriyle gerçekleşmiştir. Geride kalan Ortaçağ’ın en önemli gelişmesi ise halkın, dinin ve feodal beylerin mevcut baskısı karşısında tepkilerini dile getirecek olan grupların ve temsili bir hükümetin varlığını kabul etmesi olmuştur. Ortaçağ’da yaşanan bu gelişmeler, modern demokrasinin ortaya çıkmasını sağlayan önemli dönüm noktalarından birini oluşturur (Yeşil, 2002:16). Ortaçağda siyasi düşünce, genelde

dinin etkisi altındadır. Bu dönemdeki diğer bir önemli gelişme ise Magna Carta Libertatum (Büyük Özgürlük) ile sağlandı. İngiltere Kralı I. John 1215 te imzaladığı bu fermanla yetkilerinin küçük bir bölümünü feodal beylere devrediyordu. 63 maddelik bu fermanın demokrasi ve insan haklarına katkısı büyüktü (Armağan, 1990:11).

Genel olarak tarihi süreç boyunca meydana gelen gelişmelere bakacak olursak, dünya tarihinde üç devrimin, demokrasi açısından ayrı bir öneme sahip olduğu görülür. *Bunlar; “1640’ dan 1688’e kadar devam eden İngiltere deki devrim, 1776’dan 1791’e kadar devam eden ABD’deki devrim ve 1789’dan günümüze kadar devam eden Fransa’daki devrimdir.”* Bu üç devrimin en büyük ortak yanı ise, yönetilenlerin denetleyemedikleri iktidarlara devirmeyi amaçlamış olmalarıdır (Şaylan, 1980:37).

Demokrasi tarihi sürecini bu şekilde inceledikten sonra demokrasi ile uygulama tarzı hakkında bir şey söylemek gerekirse dünya üzerinde uygulaması yapılan en yaygın uygulama çoğulcu demokrasi anlayışıdır.

Fransız İhtilali’nin gerçekleşmesiyle ile demokrasi ve insan hakları alanında gelişmeler hız kazanmıştır. Zira “İnsan Hakları” deyimini belirtilmiş birtakım hak ve özgürlüklerden bütün insanların yararlanabilmesi anlayışına dayanır. Bu anlayışla Fransız İhtilali’nden sonra yayınlanan “İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi” bazı insan haklarına değinmiş olmakla birlikte uluslararası toplumda insan hakları alanında en ciddi olarak görülen teşebbüs Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 10 Aralık 1948’te kabul ettiği “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi”dir. Değişik değer yargılarının bir araya getirilerek oluşturulan bu beyannamede belirtilen haklar; insanların temel hakları, özel statü hakları, siyasal haklar, ekonomik ve sosyal haklar ile kültürel haklar şeklinde özetlenebilir.

4 Kasım 1950’de Avrupa Konseyi tarafından insan hakları ile ilgili diğer bir uluslararası sözleşme kabul edilmiştir. B.M. ve Avrupa Konseyi dışında önemli görülen diğer bir gelişme ise 1 Ağustos 1975 tarihli Helsinki Nihai Senedi de insan hakları ile ilgili bazı bölümleri içermektedir. Bu senet din, inanç, vicdan ve düşünce özgürlüğü gibi konulara yer vermektedir (Armağan, 1990: 249-250).

Başlangıçta küçük bir halk topluluğu içerisinde veya küçük bir şehir devleti bünyesinde var olmaya başlayan demokrasi, süreç ilerledikçe kapsam ve içerik olarak gelişmeye devam etmiştir. Basit bir şehir devleti şekliyle meydana gelen demokrasi günümüzde farklı şekillerde ve adlarla anılsa da dünya üzerinde uygulanan en yaygın yönetim biçimidir. Bunun yanında insanların yaşam tarzı olmaya aday bir sistem olmasının nedeni tarihsel gelişimi; tarihsel gelişimi ardında da gelişmeye ve değişime olan açıklığı vardır (Yeşil, 2002;17).

Demokrasi içerisinde önemli bir içerik olan insan hakları demokrasinin vazgeçilmez bir parçasıdır. Yani insan hakları olmadan demokrasinin varlığından söz etmemiz mümkün değildir. Demokrasi olacaksa insan hakları için olmalıdır. İşte bunu için demokrasinin geliştirilebilmesi ve sürdürebilmesi için insan hakları alanında çalışan uluslararası kuruluşlar kurulmuştur. Bunların başlıcaları Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği'dir.

3.2.1.Türkiye’de Demokrasinin Tarihsel Gelişimi

Ülkemizdeki demokratikleşme sürecine gerçek anlamda bakacak olursak; yaklaşık iki yüzyıllık bir geçmişe sahip olduğunu görürüz; fakat Türkiye’nin demokrasi tarihini öncelikle, Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet sonrası olmak üzere ikiye ayırarak incelememiz gerekir. Cumhuriyet’in ilanı Türkiye tarihinde bir dönüm noktasıdır. Köklü değişim ve gelişmelerin hem bir öncüsü, hem de bir ürünüdür. Çünkü Türkler Cumhuriyet’in ilanı ile yeni bir devlet kurmuşlar ve bir önceki devletleri olan Osmanlı Devleti’nin yönetim biçimi yerine bambaşka bir yönetim şekli olan Cumhuriyet’i benimsemişlerdir. Cumhuriyet’le birlikte padişahlık son bulmuş, meclis kurulmuş, hilafet kaldırılarak laiklik kabul edilmiş ve doğu yerine batıya yönelerek geçmişten bağımsız bir devlet kurma yolunda atılması gereken bütün adımlar atılmıştır (Yeşil, 2002;17-18).

3.2.2. Cumhuriyet’in İlanından Önce Türklerde Demokrasinin Tarihi Gelişiminden Kesitler

Türk siyasi hayatında demokratik gelişmenin, nasıl ve nereden başladığını belirlemek oldukça zordur. Ülkemizde demokrasi yönetimine bir anda geçilememiştir. Demokrasinin toplum ve devlet açısından tam olarak benimsenmesi

ise kolay olmamıştır. Demokrasi hedefinde uzun bir yolumuz olmuştur. İlk demokratikleşme çalışmalarını batılılaşma hareketlerinin başladığı Osmanlı'nın son dönemlerinde görmekteyiz. Türklerdeki ilk demokrasi hareketlerini incelemek gerekirse, Cin ve Akgündüz'e göre; Türk siyasal hayatındaki demokrasinin fonksiyonlarını ve değer yargılarını öğrenmek açısından siyasetnameler ve kitabeler önemli bir kaynaktır. Siyasal hayatı anlatan siyasetnameler ile Orhun ve Yenisey Kitabeleri'nde de demokrasi uygulamaları ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Kitabelerde devletin, toplumun ve ailenin yapısı ve işleyişi ile ilgili kurallar yer almaktadır (Aktaran Büyükkaragöz ve Kesici, 1998:24).

Kabaklı'ya göre Karahanlılar döneminde; idare hukuku ve devlet felsefesi bakımından Türk siyasi hayatının en önemli eseri sayılan Kut-adgu Bilig yazılmıştır. Kut-adgu Bilig'de ; “Türk Töresi”nden bahsetmekle birlikte devlet, siyaset,din adamları, boy beyleri, terbiye ve özellikle de yönetim-halk münasebetleri üzerinde düşünce ve tavsiyelerde bulunulmuştur. Karahanlılardan sonra Gazneliler ve Selçuklular zamanında da demokrasi alanındaki gelişmeler devam etmiştir. Nizamülmülk'ün “Siyasetname” sinde Selçuklular devrinde siyasi bilinç ve siyasi yapılanma ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. İdare hukuku, devlet felsefesi, devlet adamlarına öğütler gibi konular Siyasetname'de yer almaktadır (Aktaran Büyükkaragöz-Kesici, 1998:24).

Anadolu'dan üç kıtaya siyasi, beşeri, iktisadi yönden etkisini gösterecek olan Osmanlı Devleti kurulduktan sonra yükselme dönemine gelindiğinde çok hareketli bir siyasi yaşantı içerisine giriyor ve siyasi anlayış halkın refah seviyesine ve hayat anlayışına yeni anlayışlar kazandırıyordu. Osmanlı Devleti'nin merkezi yapıyı ayakta tutabilmek için ekonomik ve mali gücünü korumak ve denge içinde olması gerekiyordu. Osmanlı'nın en büyük ekonomik geliri savaş ganimetleriydi. Bilim ve teknolojiye güçlenen Avrupa karşısında Osmanlı etkisini kaybederek 18. ve 19. yy. da askeri ve ekonomik reformlar yapmak zorunda kalmıştır (Öztürk, 1993:33).

Batılılaşma süreci ile birlikte siyasi yapının zamana mekana göre yapılanması ve gelişmesi başlar. II. Mahmut'un 7 Ekim 1808'de imzaladığı Sened-i ittifak, demokratik sürece geçme bakımından sayılabilen önemli bir hadisedir. Bu belgeyle devlet idaresinde ilkel anlamda da olsa hükümdarın sonsuz yetkisini kısıtlaması

bakımından demokrasi sürecinin başlangıcı anlamına gelmektedir. Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa'nın 1839 tarihli Gülhane Hattı Humayunu'nu Padişah Abdulmecit'e kabul ettirmesi ise Osmanlı tarihindeki ikinci demokrasi hareketidir (Yılmaz, 2000;350).

18 Şubat 1856 Islahat Fermanı anayasallaşma ve demokratikleşme yönüyle gelişimin üçüncü aşaması olmuştur. Burada da Tanzimat Fermanı'ndaki haklar teyit edilmiştir (Özbudun, 1993,3). Osmanlı döneminde demokrasi yolunda atılan dördüncü ve en büyük adım, 23 Aralık 1876'da "Osmanlı Kanun-u Esasi"nin açıklanması ve "I. Meşrutiyet"ın ilan edilmesi olmuştur.

Tanzimat Fermanı ve Islahat Fermanı'nın ilan edilmesi I. ve II. Meşrutiyet'in ilan edilmesini gerekli kılmıştır. Bu fermanlar ile birlikte Osmanlı Devleti hukuki görünüm kazanarak; devletin bütün vatandaşlarına eşit haklar tanınması, mal ve can güvenliğini güvence altına alması, parlamenter sisteme geçiş süreci içermesi bakımından önemlidir.

Osmanlı'da ilk Mebusan Meclisi 18 Mart 1877' de toplandı. 23 Temmuz 1908'de II. Abdülhamid anayasayı yeniden yürürlüğe sokarak II. Meşrutiyet'i ilan etti. II. Meşrutiyet ve 1909'daki Kanuni Esasi'de Osmanlı Devleti'nin teokratik yapısını değiştirmeden parlamenter sisteme dayanan meşruti monarşiyi kurmuştur. Bunun için çağdaş Türk tarihinin başlangıcını bu olayla başlatabiliriz. Osmanlıda demokrasiyi ve insan hakları alanındaki uygulamalara ve yapılan yenileştirme çalışmalarına bakacak olursak; özetle demokrasiye özen gösterildiğini şu şekilde açıklayabiliriz: Türkler disiplinli, yenilikçi ve hakkaniyetli olma özellikleri dolayısıyla demokrasinin özünü yüzyıllardır taşımışlardır. Bu uygulamalar günümüzdeki çağdaş demokrasi şeklinde olmasa da demokrasinin önemli etkenlerinden olan bazı kurumlara benzer kurum ve geleneklere sahip olmalarında görülür. Halk arasında sınıf farkının olmaması, devlet anlayışının olması, doğuştan getirilen asil unvanların olmaması, özgür köylülerin olması, devlette kurultay ve divan gibi karar alma mekanizmalarının ve yöneticilerin Allah emri olduğu için herkese adaletli ve eşit davranmak zorunda olmaları, refahın yaygınlaştırılması demokratik zihniyetten başka şekilde izah edilemez. Bu özellikleri içlerinde barındıran Türkler, Kurtuluş Savaşı'ndan başarıyla çıkarak insanlara hem demokratik

yaşama yolunu hem de haklarını sonuna kadar kullanacakları bir sistemin (Cumhuriyet) temelini attılar (Erkal, 1990:194).

3.2.3.Cumhuriyet'in İlanından Sonra Türklerde Demokrasinin Tarihi Gelişiminden Kesitler

Demokrasiye geçiş süreci genel olarak incelendiğinde, demokrasinin, Batı toplumlarından farklı bir yolla Türk toplumuna yerleştirilmeye çalışıldığı dikkati çekmektedir. Batıdaki siyasal yapılar sosyal değişmelere göre şekillenirken Türkiye’de ise toplumdan, demokrasi kavram ve uygulamalarının anlam ve önemini öğrenmeden demokratik davranmasını beklemiştir. Bu durum öncelikle, demokrasinin rızaya dayalı bir sistem olma özelliğine aykırıdır (Bostancı, 1995:37). Demokrasinin ülkemizdeki gelişiminde Cumhuriyet Döneminin ayrı bir yeri vardır. Çünkü bu dönemde Osmanlının devlet yönetiminin tersine bir süreç işlemiştir. Yönetimde mutlak hakim olan padişahın yerine halkı getirerek yönetimin gücünün halkın eline geçmesini sağlamıştır. Bu gelişmelerin başlangıcı olan Cumhuriyet’in ilanı bunun için çok önemlidir.

Türkiye’ de demokrasinin gelişimini birkaç bölümde inceleyebiliriz. Bunlar sırasıyla Kurtuluş Savaşı’yla başlayan ve iktidarın halka geçmesiyle devam eden ilk dönem. İkinci olarak 1923’te başlayan ve 1950 genel seçimlerine kadar sürecek olan tek partili dönem. Son olarak da 1950 yılından 1980 yılına kadar sancılı ve sürekli kesintilere uğrayan bir demokrasi süreci.

Demokratik sürecin başlangıcı sayılan en önemli adım 29 Ekim 1923’te Cumhuriyet’in resmen ilan edilmesiyle başlar ve 1 Mart 1924’de 431 sayılı kanunla Halifeliğin kaldırılmasıyla önemli bir aşama kaydetmiş olur. Diğer yandan aynı gün 429 sayılı kanunla Şer’iye, Evkaf ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye vekillikleri kaldırılmış, 430 sayılı kanunla da eğitim ve öğretimin birleştirilmesi kabul edilmiştir (Öztürk, 1993:56).

Cumhuriyet’in kurulmasından çok partili düzene geçiş tarihi olan 7 Ocak 1946 tarihine kadar demokrasi birçok denemeler ve uygulamaların sonucunda aksayarak da olsa demokratik kurumları ve demokratikleşme çalışmalarını gözleyen halk, demokrasinin farklı yönlerini öğrenmeye başlamıştır. Bu tarihten itibaren çok

partili bir yapıya geçerek demokrasinin farklı bir boyutunu halk tanımış oldu. Toplumdaki okullaşma oranı ve teknolojiadaki gelişmelerle birlikte halkın demokrasi bilinci, kısmen de olsa artmıştır (Yılmaz, 2000;376-383).

Bilgen' e göre 1946 yılında çok partili döneme girilmesiyle birlikte halkın tek bir parti dışında kendisini yönetmesini isteyeceği başka bir alternatifin olması halkı gerçek bir iktidar sahibi yapmıştır. 14 Mayıs 1950 seçimleriyle halkın tercihinin kullanarak seçtiği partinin iktidar olmasının demokrasi tarihimizin altın sayfası olduğuna şüphe yoktur. O zamana kadar fikrine hiç başvurulmayan, istekleri gözardı edilen, görmezden gelinen, sorunlarıyla birebir ilgilenilmeyen halk karşısında bakanları, milletvekillerini ve başbakanı görünce, elini sıkınca demokrasinin gücünü hissetmeye başlamış ve sisteme olan güveni artmıştır (Aktaran Yeşil, 2002;21). *Böylelikle halk, demokrasinin sosyal hayata yansımalarını, bireylere sunduğu imkanları ve özgürlükleri yaşayarak öğrenmeye başlamıştır* (Yeşil, 2002;21-22).

Çok partili döneme geçilmesiyle birlikte oldukça hareketli bir dönem yaşanmıştır. Bu süreç boyunca ekonomik krizler ve muhalefet iktidar çekişmelerinin yaşandığı görülmektedir. 1971 yılına kadar siyasi partiler arasında uyuşmazlıklar yaşanmış ve askeri müdahaleyle sonuçlanmıştır. 1960, 1971 ve 1980 de demokrasi kesintilere uğramış demokratik sistemin işleyişi tamamen durmuştur. Yapılan bu darbelerin sonucunda halkta demokrasiye karşı belirli ölçüde güvensizlik yaratmıştır. Demokratikleşme açısından yaşanan bu olumsuzluklar, toplumun demokrasiyi ilke ve prensipleri ile öğrenememesinin, onu bir yaşam tarzı olarak benimseyemeyişinin bir sonucudur. (Bostancı, 1995:40). Bunun nedeninin de demokrasi konusunda halkı bilinçlendirici çalışma ve eğitimlerin düzenlenmemesi olduğu görülmektedir. Ne var ki günümüzde çok partili bir demokrasinin olması bireylerin hür iradeleriyle tercihlerini yapabilmeleri ve demokrasiye olan inancın güçlenmesi demokrasi adına sevindirici gelişmelerdir.

Demokratikleşme sürecimizin günümüze gelinceye kadar geçirdiği evreleri genel olarak şu şekilde sıralayabiliriz.

- 1- Osmanlı Devleti'nde demokrasinin olmadığı ama uygulamaların çoğunun demokrasiyle örtüştüğü görülmektedir.

- 2- Osmanlı Devleti ile Cumhuriyet'in kurulması arasında yapılan değişikliklerin halkın isteğiyle olmayıp belirli bir güç sahibi zümrenin istekleriyle gerçekleşmesi. Yani reformların halka tepeden inme uygulanması. Bunun da halkın katılımından çok belirli bir zümrenin devleti kurtarmak amacıyla yapmış olmasıdır. Bu da bizim demokrasi ve hukuk devleti kurmadaki başarısızlığımızı açıklar.
- 3- Yine aynı zamanda batılı demokratik ülkelerin aksine ilk olarak kurumların oluşturulması daha sonra ise, halkta demokrasi bilincinin oluşturulmasının son aşamaya bırakılmasıdır.
- 4- Türkiye demokrasisinde, seçilmek isteyen kişilerin beyanlarında daha çok özgürlük daha çok bireysel hakları savunmaları fakat seçildikten sonra ise tüm bu söylemlerinin tersi yönde hareket ederek demokrasinin ve anayasanın birçok değerini ihlal etmeleridir (Yılmaz, 2000;343-376).

Demokrasiyi hala içimize sindirememiş ve yaşam tarzı olarak göremeyişimizin nedenlerini yukarıda sayılan bu ve buna benzer birçok özelliğin toplumumuza yerleşmesinin sebebi olarak gösterebiliriz. Bunun da nedenleri arasında demokrasi konusunda taleplerin halk tarafından yeterince dile getirilememesi ve halka demokrasiye inanmış kişiler tarafından yeterli eğitimlerin verilmemesidir.

3.3.Demokrasi Eğitimi Nedir?

Demokrasiyi yönetim şekli olarak ele almak gerekirse; siyasal güç olan iktidarın halkın elinde olması yani halkın egemenliğine dayalı yönetim şekli anlamına geldiğini görürüz. Lincoln'un de dediği gibi "*Demokrasi halkın halk tarafından ve halk için yönetimidir.*" Demokrasiyi yönetim biçimi olarak incelediğimizde ise tarih boyunca toplumların ona farklı adlar ve anlamlar yüklediğini görürüz. Bunlar arasında Temsili Demokrasi, Hristiyan Demokrasi, Liberal Demokrasi, Totaliter Demokrasi, Sosyal Demokrasi'yi saymak mümkündür (Büyükkaragöz-Kesici, 1995;125).

Demokrasinin tüm kural ve kurumları ile işlerlik kazanması demokrasi kültürünün yaygınlaştırılması ile mümkün olacaktır. Böyle bir kültürü bireylere

kazandırmanın tek yolu ise eğitimden geçmektedir. İşte bu noktada demokrasi ile eğitimin yolu kesişmektedir. Demokrasi madem insanların toplu halde yaşamalarından kaynaklanmaktadır. O halde bu toplu halde yaşamının gereklerini ve kurallarını o toplumda yaşayanlara kazandırılması gerekmektedir. Bu da ancak demokrasi eğitimiyle mümkün olabilmektedir.

O halde demokrasi eğitimi; kişileri insan hak ve özgürlükleri bilen, özümseyen, bunlara saygı duyan, gerektiğinde savunan etkin birer insan olarak yetiştirmeyi kendisine amaç edinmiş olarak tanımlayabiliriz. Kendisine demokrasiyi yönetim şekli olarak seçmiş olan demokratik ülkeler vatandaşlarına insan hak ve özgürlüklerini tanıtmak, öğretmek ve bunu gerektirdiği önlemleri almakla yükümlüdür. İnsanlar sahip oldukları hak ve özgürlükleri bilme hakkına sahiptirler. Bu da ancak demokrasi eğitimi ile mümkün olmaktadır. Demokrasi eğitimi sayesinde insanlar bu haklarını bilirler ve kullanabilirler (Gülmez,1994:7-14).

Demokrasi eğitimi; bireyleri hak ve özgürlüklerini bilen, benimseyen, saygı duyan ve savunan “etkin yurttaşlar” haline getirmeyi hedefler (Gözütok, 2007:337).

Demokrasi eğitiminin, ilgili kavram ve uygulamaları öğretme, benimsetme ve davranışlarına yansıtma yoluyla, bireylerin sosyal hayata etkin vatandaşlar olarak katılımlarına yardımcı olmayı amaçlayan bir eğitim alanı olduğu söylenebilir (Yeşil, 2002, 48).

Demokrasiyi bir toplumun sadece siyasal anlamda benimseyeceği bir kurallar ve simgeler düzeni olarak görmememiz gerekir. Seçimlerin yapıldığı, sınırlı olarak düşünce özgürlüğünün bireylere tanındığı bir toplum tam olarak demokratik toplum sayılamaz. Bu toplumda aile kurumundan okullara kadar tüm toplumsal kurumlar da demokratik bir yapıya sahip olmalıdır. İnsanlar sadece oy verme anlamında değil kişilik olarak demokratik olmalı aynı zamanda toplum düzenine katkıda da bulunmalıdırlar.

Bu noktada demokrasi ile eğitim arasındaki ilişki önem kazanmaktadır. Eğitim sistemi ve tüm eğitim örgütleri de demokratik olacaktır ve yine demokratik kişiliklerin yetiştirilmesi de eğitim aracılığıyla olacaktır. Bu açıdan eğitim ile

demokrasi arasında karşılıklı bir bağımlılık olduğunu söyleyebiliriz (Demokrasi nedir, 1999:44).

Hak ve özgürlükleri kullanabilecek, demokrasiyi geliştirecek bireyleri ancak eğitim yoluyla yetiştirebiliriz. Ancak eğitim yoluyla hak ve özgürlükler anlatılabilir ve bilince çıkarılabilir. Bu konuda en önemli görev ailelere, okullara, kitle iletişim araçlarına ve tabii ki ülkenin yöneticilerine düşmektedir. Aileler çocuklarına demokratik değerler, insan sevgisi ve insan haklarına bağlılık duygusu kazandırmaya çalışmalıdır. Bunun için de öncelikle anne ve babaların bu değerlerin kendi davranışlarına yansıtmaları, çocuklarına örnek olmaları gerekmektedir. Eğitim ve demokrasi, anlam ve işleyiş yönünden birbirine bağlı iki kavramdır. Eğitimin demokratikleşmesi ya da eğitim sürecinin temel kurumları olan okulların demokratikleşmesi, o toplumda demokrasi kültürünün yerleşip gelişmesi ile ilgili bir sorundur (Polat, 2003: 113).

Etkili bir demokratikleşme sürecinin başlatılması, yaşatılması için hayat boyu öğrenmeye ihtiyaç vardır. Yaşam boyu demokrasi ve insan hakları eğitimi için gerekçeleri şu şekilde sıralayabiliriz.

- 1- Halk kendisini yönetecek olan kişileri seçeceğinden dolayı bu konuda seçim yapmasında neleri göz önünde bulundurması açısından zorunlu olarak eğitilmelidir.
- 2- Eğitim yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Demokrasi eğitimi, bireyin ihtiyaçlarının ne olduğunu bilmesi ve bu doğrultuda seçimini sağlıklı olarak yapabilmesi için kendine sunulan siyasi alternatifler arasından en uygununu seçebilmesi demektir.
- 3- Demokratik değerlerin gelişip değişmekte olduğu dünyamızda demokratik yaşama uyum sağlayacak hatta bu uyumu arttıracak demokrasi eğitimine toplumun her kesiminin ihtiyacı vardır.
- 4- Bireyler eğitim yoluyla kendi yeteneklerini sonuna kadar geliştirmeyi hedeflemelidir.
- 5- İnsanlar özgür olmak için eğitilmelidir.
- 6- Eğitim açık fikirliliği geliştirmelidir.

- 7- Demokrasilerde eğitimin amacı, verimli işbirliği alışkanlığı geliştirmektir.
- 8- Eğitim üzerindeki denetim asgari düzeyde olmalıdır (Tezcan, 1992:79-80).

Devletlerin eğitim sistemi üzerinde tartışılmaz bir ağırlığı vardır. Fakat bu görevi yerine getirirken kaynak yetersizliği ve yapısal sorunlar gibi olumsuzluklarla karşılaşmaktadırlar. Gönüllü kuruluşlar, özel sektör ve vatandaşlar bu alanda devletin verimliliğini arttırması için destek olmalı, sorumluluğu paylaşmalı örnek olarak eksiklikleri giderme yoluna gitmelidirler (Tezcan, 1992;79-80). Magendzo'ya göre eğitim bireylere demokratik anlayışın kazandırılmasında ve kişiliklerinin demokratikleşmesinde önemli bir yere sahiptir (Aktaran Yeşil; 42). Okul ve toplumun asıl görevi bir bütün halinde kişiliklerin biçimlendirilmesi sürecinin bir parçası olmalıdır. Demokrasi eğitimi yalnızca okullarda verilen eğitim ile sınırlı kalmamalıdır. Anne-baba ve çocuk ilişkilerinde, öğretmen-öğrenci ilişkilerinde, patron-işçi ilişkilerinde, işçi-işveren ilişkisinde ve iktidar-muhalefet ilişkisinde demokratik kültür ve değerlerin yerleşmesi için ilgili tüm kurumların bu yönde katkı ve desteği gerekmektedir (Erkan, 1995;28).

Sonuç olarak demokrasi için eğitim veya demokrasi eğitimi dediğimizde demokrasinin varlığını devam ettirebilmesi için eğitimin desteğine ihtiyacı varmış gibi düşünülebilir. Aslında eğitim, demokrasiyi öğretmek ve sahiplenmek görevini üstlenirken aynı zamanda demokrasi de toplumdaki her bireyin eğitim görme hakkını desteklediği için birbirlerini beslemektedirler. Böylelikle demokrasi ile eğitim arasında birbirinin ön şartı olma ilişkisi olmaktadır. Günümüzde örgün eğitim kurumlarında demokrasi eğitimi, hayat bilgisi, sosyal bilgiler, vatandaşlık bilgisi ve sosyoloji gibi derslerin içerisinde konu olarak geçtiğini görmekteyiz. Bağımsız bir ders olarak okutulmamaktadır.

3.3.1. Demokrasi Eğitimi ve Aile

Bireylere demokratik bilincin kazandırılmasında ve öğretilmesinde okullar tek başına yeterli olmamaktadır. Başta aileler olmak üzere tüm eğitim kurumlarına bu konuda görev düşmektedir (Yeşil, 2002;93).

Bireylerin hayatında demokrasiyi hakim kılabilmek için sadece ders ve okul bazında değil hayatın tüm alanına yaymak gerekmektedir. Bu da ancak hayat boyu

öğrenme ile gerçekleşebilir. Hayat boyu verilebilecek eğitim devletin üstlenebileceği görevler arasındadır; fakat eğitimin yanında bireyin sağlam bir kişilik yapısı olması gerekmektedir. Kişilik yapısını oluşturan tutum bireyin herhangi bir olay, obje, kişi veya durum karşısında gösterdiği tavrıdır. Kısacası tutum bireyin herhangi bir obje ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını oluşturan bir eğitimidir. Demokrasi bilincine sahip ana-babalar çocuklarına kazandırabilecekleri bu eğitimin farkındadırlar. Bunun için de gerekli zemini hazırlarlar. Kişilik yapısı ailede başladığı ve devam ettiği için demokrasi bilincinin bireye kazandırılmasında aileye büyük görev düşmektedir. Aile içerisinde dinlenen, söz hakkı olan ve kendini ifade etmesine izin verilen bireyde demokrasi kültürü bireyin kişiliğine yansımaktadır. Ailenin bu eğitimi çocuğuna verebilmesi için kendisinin de bu eğitimi devlet ve ailesi tarafından almış olması gerekmektedir. Burada devletin demokratikleşmeye zemin hazırlaması, aile fertlerine hizmet içi eğitimlerin verilmesini sağlaması, medyanın da bu tarz eğitimler doğrultusunda yayınlar yapması gerekmektedir. *Zira demokrasi eğitimi ailede başlar, toplum tabanına yayılır, devlette ise filizlenir. Onun içindir ki bu filizlenme sürecini başlatabilecek bireyin yetişmesinde büyük rol oynayan aile kurumunun önemi ortadadır* (Büyükkaragöz-Kesici, 1998;9-10).

Demokrasi eğitimi açısından aileyi ele aldığımızda onu önemli kılan sebepleri şu şekilde görmekteyiz:

- 1- Bireyin etkileşimde bulunduğu kişi sayısı az olduğu için özellikle aile bireylerinin davranışlara verdiği tepkiler birey için son derece önemlidir.
- 2- Bireyin gözlerini ailesinde açması ve onun boş zihnini ilk doldurma fırsatını elinde tutan eğitim kurumu olması
- 3- Çocuğun çevresini tanımaya başladığı gelişimsel dönemde tüm zamanını ailesiyle birlikte geçirmesi.
- 4- Ailenin doğal bir eğitim içermesi ve bireye karşı yoğun duygular beslemesi.
- 5- Birey açısından sosyal etkileşiminin başladığı ve devam ettiği bir kurum olması.
- 6- Bireyin en yoğun duygularını yaşadığı, kişilik tohumlarının atıldığı ve şekillenmeye başladığı bir ortam olması (Yeşil, 2002:92).

Yukarıda sayılan bu nedenlerden dolayı demokrasi eğitiminde aileden faydalanma zorunlu hale gelmektedir. Bu öneme sahip olan aileler demokratik bireylerin yetiştirilmesinde, bu kültürün bir alt kültüre aktarımında ve böylece demokratik toplum oluşumunda önemli görevler üstlenmektedirler.

3.3.2.Demokrasi Eğitimi ve Okul

Hak ve özgürlüklerini kullanabilecek, demokrasiyi geliştirebilecek bireyleri ancak eğitim yoluyla yetiştirebiliriz. Yalnızca eğitim yoluyla hak ve özgürlükler anlatılabilir. Bu konuda en önemli görev ailelere, okullara, kitle iletişim araçlarına ve tabii ki ülkeyi yönetenlere düşmektedir.

Bir yaşam biçimi olarak kabul edilen demokrasinin içerdiği değerlerin bireylere kazandırılmasında, aileden sonra gelen ikinci toplumsal kurum okuldur. Demokrasinin sahip olduğu değerlerin ve ilkelerin bireylere yalnızca bilgi düzeyinde kazandırılmasının yeterli olamayacağı gayet açıktır. Demokratik toplum yaşamı açısından önemli olan, demokratik değerlere ilişkin bilgilerin kazandırılmasından çok, bu bilgilerin davranış olarak sergilenmesidir. Bu nedenledir ki okuldaki bütün yapılanmanın demokratik ilkeler çerçevesinde gerçekleşmesi gerekmektedir (Kıncal, 2001:110).

Aileler çocuklarına demokratik değerler, insan sevgisi ve insan haklarına bağlılık duygusu kazandırmaya çalışmalıdır. Bunun için de öncelikle anne ve babaların bu değerlerin kendi davranışlarına yansıtmaları, çocuklarına örnek olmaları gerekmektedir. Eğitim ve demokrasi, anlam ve işleyiş yönünden birbirine bağlı iki kavramdır. Eğitimin demokratikleşmesi ya da eğitim sürecinin temel kurumları olan okulların demokratikleşmesi, o toplumda demokrasi kültürünün yerleşip gelişmesi ile ilgili bir sorundur (Polat, 2003: 113).

Okulların asıl görevi öğrencilere demokrasi ve insan haklarını ve bu haklarını nasıl kullanacaklarını öğretmek olmalıdır. Bunun için öğrencilere içi boş demokrasi tanımları ve çeşitli kavramlar ezberletmekten vazgeçilip, okulların demokrasi ve insan haklarıyla iç içe olmasına ve öğrencilerin bu kavramları yaşayarak öğrenmelerine çalışılmalıdır. Derslerin teorik olarak anlatımı yerine örnek olay

canlandırmalarıyla öğrencilere bizzat yaşatılması gerekmektedir. Bu konuda en önemli görev okul yöneticilerine ve öğretmenlere düşmektedir. Demokrasi ve insan hakları eğitimi verecek bu bireylerin önce kendilerine şu soruları sormaları gerekmektedir: Ben ne kadar demokratım?, İnsan hak ve özgürlükleri nelerdir?, Bu hak ve özgürlükleri biliyor muyum?, Bu hak ve özgürlükleri sadece kendim için değil herkes için istiyor ve savunuyor muyum? Okullarımız demokrasinin, insan hak ve özgürlüklerinin ezberlendiği kurumlar değil yaşandığı yerler olmalıdır (Girgin, 188-191).

Aşağıda okullardaki tüm çalışanlar tarafından dikkat edilmesi gereken bazı noktalar vurgulanmıştır.

- Öğrencilerin hak, adalet, özgürlük gibi kavramların okulda ve sınıfta da var olduğunu bunlara önem verildiğini görmesi sağlanmalıdır. Bunun için hak, adalet, özgürlük kavramları okullarda yaşama geçirilmelidir.
- Öğrenciler ve okuldaki bütün çalışanlar arasında güven ve saygı geliştirilmelidir.
- Okulda ve sınıfta demokratik bir ortam geliştirilmelidir.
- Sınıfların ve okulun yönetimi konusunda öğrencilere sorumluluk verilmeli, kendilerini ilgilendiren konularda alınacak kararlara katılımı sağlanmalıdır.
- Eğitsel kol çalışmaları savsaklanmamalı, amacına uygun olarak yapılmalıdır.
- Öğrencilere birey olarak değer verilmelidir.
- Öğrencilerin düşüncelerini ifade edebilmelerine olanak sağlanmalıdır.
- Öğrencilere eleştiri kültürü kazandırılmalıdır.
- Okul ve sınıf ortamında şiddetten uzak; sevgiye saygıya, anlayışa ve hoşgörüye dayanan çift yönlü bir iletişim sağlanmalıdır.

- Başarılar ödüllendirilerek, öğrencilerin kendilerine güven duymaları sağlanmalıdır.
- Altından kalkılamayacak sorunlar yerine, baş edilebilecek sorunlar yaklaşımı benimsenmelidir.

Yukarıda sıralanan maddelerin çoğaltılması olanaklıdır ancak, vurgulanması gereken en önemli nokta okul yöneticilerinin, öğretmenlerin ve okullardaki diğer çalışanların demokrasiyi, insan hak ve özgürlüklerine inanmaları ve bağlılık göstermeleridir. İnanılmayan bir şey için ya çaba gösterilmez ya da gösterilen çaba etkili olmaz. Bu çabada okul çalışanları, aileler ve çevredeki diğer kurumlar arasında işbirliğinin kurulması zorunludur (<http://www.egitisim.gen.tr/site/arsiv/54-20/337-insan-haklari-ve-demokrasi-egitimi.html>).

Eğitim, öğrenme sadece evde ve okulda olmaz. Yaşamın her alanında eğitim ve öğrenme yer almalıdır. Eğitimin yaşamın her alanında söz konusu olması “yaşam boyu eğitim” gibi bir yaklaşım olmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla demokrasiye inanan, insan haklarını savunan herkesin gündelik yaşamında bu kavramlara ait değerlere uygun davranışlar sergilemesi gerekir.

3.4.Demokrasi Eğitiminin Çıkış Nedeni

Tarihsel sürece baktığımızda, demokrasi ve eğitim kavramlarının birlikte hareket etmeleri gerektiğinde buluştukları ortak noktanın devlet olduğunu görürüz. Devlet, eğer yeni bir toplum oluşturmayı hedeflemişse bunun yeri her zaman okul olmuştur. Bunun sonucu eğitim hareketi ulusçu olarak oluşmaya başlamıştır. Bu da dünya yurttaşı yerine devlet yurttaşı oluşmasını sağladı. Hatta bazı zayıf devletler birliklerini korumak amacıyla eğitimi insanlar üzerinde bir uyarıcı olarak kullandılar böylece bireysellik geri plana düştü. Devlette bu eğitim için ilkokuldan üniversiteye kadar okulların her türlü ihtiyacını karşılama yoluna gitti (Girgin; 179).

Demokrasi başlangıçta halkı kendi kendisinin yönettiği bir siyasal yapı olarak görülmekteydi. Şimdi ise bir yaşam biçimi halini aldı ve bu sürecin devam etmesi ise ona sahip çıkacak insanların yetişmesine bağlıdır. Demokratik değerleri benimsemiş, kişileri yetiştirmek ise demokrasi eğitimindeki başarıya bağlıdır. Demokrasinin bir

toplumun içine ilke, kurum ve değerleri ile birlikte yerleşmesi o toplumu oluşturan bireylerin yaşam biçimi olarak benimsemelerine bağlıdır. Her politik düzen kendi varlığını sürdürmek ister. Bu da ancak eğitimle olur. Demokrasi toplumsallaşma süreci içerisinde ele alınmadıkça, demokratik değer örnekleri sergilenmedikçe ve haklara saygılı demokratik bir ortamda uygulama yapılmadıkça öğrenilmesi ve yaşanması mümkün olmayan bir siyasal rejimdir (Savaş ve Kesici; 1998,126).

Demokrasi eğitiminin varlığını sürdürebilmesi için ona sahip çıkacak, onu yaşatacak ve koruyacak yurttaşların varlığına bağlıdır. Eğer sahip çıkılmazsa otokrasiye dönüşebilir. Demokrasi ile yönetilen toplumlarında eğitim yoluyla kendisini yaşatacak bireyleri yetiştirmesi gerekmektedir. Demokrasi eğitimi; insanları hak ve özgürlüklerini bilen, özümseyen, haklarını koruyan ve sahip çıkan başkalarının haklarına da saygı duyan yurttaşlar haline getirmeyi amaçlar. Demokrasiyi yönetim biçimi olarak benimseyen ülkeler de bunları vatandaşlarına öğretecek gerekli önlemleri ve eğitim içeriğini hazırlamakla yükümlüdür. İnsanlar sahip oldukları hakları bilme ve kullanma özgürlüğüne sahiptirler. Bunu da ancak demokrasi eğitimi ile edinebilirler. Devletlerin imzaladıkları Uluslararası sözleşmelerde bu hakları yurttaşlarına vereceklerine dair verdikleri sözlerdir. Demokrasi eğitiminin hedeflediği özgür ve demokratik değerleri benimsemiş bir toplum düzeni ancak demokrasi ve insan hakları alanında verilecek eğitimlere bağlıdır (Gülmez, 1994: 7-14).

3.5.Türkiye’de Demokrasi Eğitimi

Bir sistemi ayakta tutan ve devamını sağlayan eğitimidir. Demokrasi eğer varlığını sürdürmek istiyorsa eğitim sistemi toplum ve toplumsal gelenekler konusunda belli bilgileri öğretmek zorundadır. İnsanlar hoşlanabilecekleri ve ülkelerinin yönetimine katılıp söz sahibi olmalarını sağlayıcı niteliklerle donatılmalıdır (age, 1998:7). Bu açıdan bakıldığında toplumun çeşitli kesimlerine demokrasi eğitiminin verilmesinde büyük fayda vardır.

Demokrasi eğitiminin asıl amacı; demokratik tutum ve davranışları bilen ve ona uygun davranan bireyler yetiştirmek olmalıdır. Demokratik toplumlarda iyi vatandaş; hür düşünceye sahip, kendine ve çevresindekilere dürüst ve saygılı

davranabilen, açık fikirli bir kişiliğe sahiptir (Karasar, 1979:15-20). İnsanların demokrasiyle iç içe yaşamlarını istiyorsak hayat boyu demokrasi eğitimine ihtiyaçları vardır. Bu eğitim süresince devletin üstlenebileceği roller arasında; bireylere maddi ve manevi yardımların yapılması, eğitim imkanının tanınması ve kitle iletişim araçlarının yeniden yapılandırılmaları olarak sayabiliriz. Eğer bireylerde sağlam bir kişilik yapısı ve demokratik davranışlar bekleniyorsa bu ancak demokrasi eğitimi ile olur(age, 1998:8-9).

Okullarda uygulanan öğretim programlarında ve ders kitaplarında demokrasi konusuna ağırlık verilmelidir. Çünkü okulun demokrasi eğitimine büyük katkıları vardır. Bu katkıları şu şekilde sayabiliriz;

- 1- Okul dengelenmiş sosyal bir çevre olduğu için birey çevresel sınırlılıklarından kurtulup kendisine yeni arkadaş grupları edinir ve böylelikle birey toplumsallaşmış olur.
- 2- Sınıf veya okul dışı çalışmaları grupla gerçekleştirme okulun bireye kazandırdığı en büyük kazançtır
- 3- Öğretmen sadece bilgi aktarma göreviyle yetinmeyip öğrencilerine eleştirebilme ve bilimsel düşünebilme özelliklerini geliştirmede yardımcı olmalıdır.

Kısaca formal olarak yapılan demokrasi eğitiminde eğitim kurumları ve öğretim programları etkin rol oynamaktadır (age, 1998:80-81).

3.5.1.Türkiye’de Demokrasi Eğitiminin Hukuksal Dayanakları

Demokrasi eğitiminin hukuksal dayanakları arasında, 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasa’sı, 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, İlköğretim Okulu Programı ve Eğitici Çalışmalar Yönetmeliği sayılabilir (Erkul, 2000:391). 1739 sayılı yasada sayılan 14 temel ilkedен birisi de “demokrasi eğitimidir.” Demokrasi eğitimini içeren 11. Maddeye göre; yurttaşlara kazandırılacak demokrasi bilincinin, özgür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleştirilmesi ve sürdürülmesi açısından taşıdığı önem vurgulanmaktadır (Erkul, 2000:396).

Milli Eğitim Temel Kanunu'nda yer alan amaç ve ilkeler doğrultusunda, uluslararası sözleşmeler gereği insan haklarına, yurttaşlara saygılı ve toplumsal sorunlara karşı duyarlı vatandaşlar yetiştirmek amacıyla MEB tarafından “İlköğretim 8. Sınıf Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Ders Programı” 14 Eylül 2010 tarihinde TTKB 126 sayılı kararı ile yeniden kabul edilerek uygulamaya konulmuştur. “İlköğretim Okulları Haftalık Ders Çizelgesi” gereği ilgili programın, haftada bir ders saat olmak üzere 2010– 2011 öğretim yılında sekizinci sınıfta seçmeli, 2011– 2012 öğretim yılından başlayarak da aynı sınıfta zorunlu ders olarak okutulması karara bağlanmıştır. Seçmeli ders olarak okutulduğu yıl alınan dönütler sonucunda, TTKB tarafından 03 Ağustos 2011 tarihinde 105 sayılı kararla program üzerinde yapılan değişiklikler kabul edilmiş ve program son halini almıştır (MEB–TTKB, 2011).

İlköğretim 8. Sınıf Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Ders Programı'nın genel amaçları programda şöyle sıralanmıştır (MEB–TTKB, 2011:6):

Bu program ile öğrencilerin;

- Özgür, bağımsız, hoşgörülü, barıştan yana ve kendine güvenen bir birey olarak demokratik ve adaletli bir toplumun oluşmasına katkı sağlamaları,
- Paylaşılan ortak değerlerin korunması ve geliştirilmesinin önemini benimsemeleri,
- Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak temel hak ve özgürlüklerini kullanarak sorumluluklarını yerine getirmeleri,
- Etkin, sorumlu ve demokratik bir vatandaş olarak toplumsal yaşamın geliştirilmesi ve güçlenmesinde rol almaları,
- Demokratik katılımın ve demokratik yaşamın önemine inanarak kişisel ve toplumsal sorunların çözümüne katkı sunmaları,
- Demokrasi bilincine sahip bir birey olarak, demokratik tutum ve davranışlar geliştirerek demokrasiyi bir yaşam biçimi olarak benimsemeleri,
- Atatürk İlke ve İnkılâpları'nın önemini kavrayarak demokratik bir Türkiye Cumhuriyeti Devletinin oluşmasına katkı sağlamaları,
- İnsanlığın bir parçası olduğu bilinci ile ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konularda duyarlılık göstermeleri amaçlanmaktadır.

3.6.Demokrasi Alanında Çalışan Bazı Sivil Toplum Kuruluşları

Ülkemizde çalışmalarını bu alanda yürüten birçok sivil toplum kuruluşu vardır. Bu kuruluşlar devletten bağımsız olarak demokrasi eğitimi alanındaki boşluğu doldurabilmek için eğitimler ve projeler yürütmektedirler. Birbirini anlayan ve hoşgörölü bir toplum yapısının meydana gelebilmesi için demokrasiye inanan bu kuruluşlar insana yatırım yapmanın önemini görmüşlerdir. Bundan dolayıdır ki eğitim verdikleri alanların yaş grupları farklı olsa da amaçları ortaktır. Ülkemizde faaliyetlerini sürdüren bu kuruluşlardan çalışma alanları en geniş olan Sivil Toplum Kuruluşları incelenmiştir.

3.6.1.Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV)

Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı bireylere kişilik kazandırmayı hedefleyen bir Sivil Toplum Kuruluşudur. 1999 yılında yılın vakfı seçilmiştir. Vakıf faaliyetleri ile akılcı, sağduyulu, özgüven sahibi, düşünen, sorgulayan, kendisiyle barışık, başka fikirlere karşı saygılı ve hoşgörölü, cinsiyet ayrımı gözetmeyen ve özellikle Cumhuriyet'in temel değer ve ilkelerine bağlı yurttaşların yetişmesine destek olmaktadır. Yapılan projelerle ve düzenlenen etkinliklerle Vakıf hem amacını gerçekleştirmekte hem de bu alanda adını sıkça duyurmaktadır. TEGV açmış olduğu “Eğitim Parkları” ile çocuklara okul dışında zamanlarını geçirebilecekleri, eğlenebilecekleri, zihinsel ve el becerilerini geliştirebilecekleri birçok etkinlik yapmaktadır. Okuma yazma bilmeyen yetişkinler için ise kurslar açarak onlara okuma yazma öğreterek yaşamın içinde yer alan bireyler haline gelmelerini sağlamaktadır (<http://www.tegv.org/>).

3.6.2.Anne Çocuk Eğitimi Vakfı (AÇEV)

1993 yılında bir grup akademisyen ve gönüllülerden oluşan insanların kurduğu AÇEV halen varlığını işlevselliğini geliştirerek sürdürmektedir. Düzenlemiş olduğu okuma yazma kursları, anne ve baba eğitimleri ile toplumu ayakta tutan aile yapısını güçlendirici eğitimlerle demokrasi bilincini arttırarak eğitim seviyesi yüksek bir toplum oluşturma yolunda adımlar atmaktadır. AÇEV gelişmiş bir toplum için eğitimin şart olduğunu bildiği için erken çocukluk ve yetişkin eğitimlerine programları ve uygulamaları ile önem vermektedir. Vakıf, eğitimde fırsat eşitliğinin

hayata geçirilmesi, çocuk önemliyse çevresinin de önemli olduğu, eğitimin yaşam boyu sürmesi gerektiği gibi ilkelerle yola çıkmıştır (AÇEV, 2011).

3.6.3.Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (Ka.der)

1997 yılında Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği adıyla kurulan Kader, adaylık eğitimi adı altında faaliyetler yürütmektedir. Misyonu seçimle ve atanarak gelinen tüm karar noktalarında kadınların eşit olarak temsil edilmesini sağlamaktır. Kader sivil toplum kuruluşu olması özelliği ile tüm partilere ve onlardan gelen taleplere eşit olarak yaklaşmaktadır. Bundan dolayıdır ki ayrımcılığın her türüsüne karşıdır. Çalışma konuları olarak;

Politikaya atılmak isteyen her kadın adayın önündeki engelleri aşmasına yardım eder.

Kadınların karar mekanizmalarında söz sahibi olabilmeleri için her türlü engelin kaldırılmasına yönelik çalışmalar düzenler.

Partili veya partisiz her kadının kendini tanıtabilmesi ve aday olmasını sağlayacak etkinliklerde bulunur.

Siyasi partilerde yer alan kadınlar arasında iş birliğini ve dayanışmayı geliştirici çalışmalar yapar.

Bunlar Ka.der'in yaptığı çalışmalardan bazılarıdır. Bunun dışında ise kadınlara siyasete atılmaları gerektiği, engelleri ve bunların nasıl aşılabacağı ve iletişim teknikleri konusunda eğitimler vermektedir.

Yürütülen bu proje ile kadınların yerel ve genel seçimlere hazırlanmalarını sağlamak, kadınların siyaset dünyasındaki rollerini üstlenmelerine kolaylık sağlamak, en önemlisi de demokrasinin gelişmesi için onu sürdürecekt olan bilinçli erdem sahibi, bilgili bireylerin yetişmesini sağlamaktır (<http://www.ka-der.org.tr/tr/index.php>).

3.6.4.Türk Demokrasi Vakfı (TDV)

Türk Demokrasi Vakfı, 20 Şubat 1987'de bir grup siyasetçi, işadami, akademisyen ve gazeteci tarafından kar gütmeyen bir sivil toplum örgütü olarak kurulmuştur. Bu yıl 26 yaşına giren Vakıf, temel hak ve hürriyetler içinde insan kişiliğinin serbestçe geliştirilmesini sağlamak için istikrarlı bir demokrasinin yaratılmasına yardımcı olmaya çalışmaktadır. Amacı, demokrasiyi sistem olmasının ötesinde, yurt çapında bir kültür ve yaşam şekli haline getirmektir. Bu bağlamda, serbest piyasa ekonomisinin büyümesi ve yerleşmesine, demokratik değerlerle demokratik kurumların gelişmesine, demokratik düşünce ve ideallerin Türkiye ile yurt dışında bütün insanlık için ortak ideal ve hayat tarzı haline gelebilmesine katkıda bulunacak nitelikte faaliyetler yapmaktadır.

Türk Demokrasi Vakfı'nın vakıf senedinde yer alan genel amaçları ise; Türk demokrasisinin dünü, bugünü ve geleceği üzerine araştırmalar yapmak ve yapılan araştırmaları desteklemek,

Demokrasi eğitimi planlaması yapmak veya yapılanları desteklemek ve bu planlara uygun olarak (ilk, orta, yüksek öğretimde) eğitim ve yöneltme programları oluşturmak,

Demokrasi eğitimi programı çerçevesinde gençler ve yetişkinler için seminerler, sempozyumlar, paneller, açık oturumlar, konferanslar ve benzeri toplantılar düzenlemek,

Amaçlarına uygun her türlü kitap ve dergi yayını yapmak ve yapılanları desteklemek,

Sağlıklı ve istikrarlı bir demokrasiye temel olarak Türkiye'de demokratik değerler sisteminin gelişmesi ve korunmasına gayret etmek,

Amaçları doğrultusunda yurt içinde ve dışında benzer amaçlı kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmak, Türk ve yabancı vakıflar, dernekler, kamu ve özel kuruluşlar ve üniversitelerle ilişki kurmak, ortak programlar düzenlemek; Demokratik değerler, insan hakları ve serbest ekonomiye özel önem vererek yurttaşlık eğitimi ve insani unsurların geliştirilmesine yönelik projeler düzenlemektir. Türk Demokrasi Vakfı'nın İstanbul'da bir şubesi, İzmir'de temsilciliği bulunmaktadır.

TDV ayrıca MEB Talim Terbiye Kurulu altında faaliyet gösteren Yurttaşlık Eğitimi Komitesi, İnsan Hakları Eğitiminin On Yılı Ulusal Komitesi, İnsan Hakları Danışma Kurulu, Ankara İnsan Hakları İl Kurulu'nun daimi üyesidir. TDV ilk günden itibaren Türk siyasi hayatının en hassas konularını sürekli gündeminde tutmuş, bu konuların nesnel ve çoğulcu platformlarda tartışılmasını sağlamıştır. Demokratik tutum ve çoğulculuk Türk Demokrasi Vakfı'nın ana ilkelerini oluşturmaktadır. Demokrasi, insan hakları, hukuk devleti, vatandaşlık, çoğulcu katılımcı demokratik sistemler, seçim sistemleri, barajlar, temsili sistem, başkanlık sistemi, etnik sorunlar, örgütlenme ve ifade özgürlüğü, siyasi parti kanunları, mahalli idareler, kobiler, siyasi-sosyal reformlar, anayasa değişiklikleri, siyasi etik, uluslararası ilişkiler Türk Demokrasi Vakfı'nın öncelikle ele aldığı konular arasındadır.

TDV ülkemizin demokratikleşmesi ve insan haklarına bireylerin ve kitlelerin daha çok sahip çıkmaları konusunda yoğun ve öncü çalışmalar yapmıştır. Örnek olarak fikir ve inanç özgürlüğü önünde ciddi bir engel oluşturan Türk Ceza Kanunu'nun 141 - 142 maddelerinin, idamın ve Kürtçe konuşma yasağının, örgütlenme özgürlüğü önündeki engellerin kaldırılması, demokratik dernek ve vakıf kanunları gibi çalışmalarda TDV önemli bir rol oynamıştır.

TDV kurulduğu yıllardan bu yana örnek çalışmalarıyla sürekli olarak Türk insanını demokratikleşmeye teşvik etmiştir. 18 yıldan sonra bugün artık TDV yalnız değildir. Çok sayıda vakıf, dernek, kurum ve kuruluşun çalışmalarına öncülük ederek, Türk siyasi ve sosyal hayatına yön vermiş, Türkiye'de sivil toplumun gelişmesine çalışmıştır (<http://www.demokrasivakfi.org.tr/?act=detail&id=39>).

3.6.5.Türkiye Sosyal, Ekonomik, Siyasal Araştırmalar Vakfı (TÜSES)

Türkiye Sosyal, Ekonomik, Siyasal Araştırmalar Vakfı (TÜSES), çoğulcu demokrasinin bütün kurum ve kuralları ile işlediği, bireyin ve toplumun refahı, huzuru ve mutluluğunun sağlanmasına yönelik bir toplum düzeninin kurulup güçlendirilmesine katkıda bulunmayı amaçlar.

TÜSES, temel hak ve özgürlüklere dayalı çağdaş nitelikli ulusal, laik, demokratik, katılımcı bir sosyal hukuk devletinde insanın ve onun emeğinin en yüce değer olduğu inancının toplumda yerleştirilmesi ve yaygınlaştırılmasını hedefler. TÜSES, bu amaçlarla, Türkiye'nin sosyal, ekonomik, siyasal, kültürel ve yönetsel konuları üzerinde gereken inceleme ve araştırmaları yaparak sonuçlarını kamuoyuna ve yetkili veya ilgili çevrelere duyurarak ülkenin sorunlarının hafifletilmesi veya çözümlenmesine katkıda bulunmasını öngörür. (22/05/2013 <http://www.tuses.org.tr/>)

3.7.Sivil Toplum Kuruluşlarının Demokrasi Eğitimi Alanında Yaptıkları Bazı Çalışmalar

Ülkemizde demokrasi alanında çalışan birçok sivil toplum kuruluşu vardır. Bu kuruluşlar hazırladıkları afişler, el ilanları, yazılı ve görsel yayınlar ile bu alanda yaptıkları çalışmalarını duyurmak isterler. Yapmış oldukları bu çalışmaların geniş bir halk kitlesine ulaştırılması mümkündür. Bu yayınların ve çalışmaların konunun uzmanları tarafından hazırlanması bu işe verilen önemin ve ciddiyetin göstergesidir. Çünkü bu kitaplar ile halkın bilinçlendirilmesi ve eğitilmesi hedeflenmiştir. İleri demokrasiyi hayatına taşıyan ülkelerdeki demokrasi kitapları ve uygulamaları Türkçeye çevrilmiş, akademisyenlerin ve konuyla ilgilenenlerin hizmetine sunulmuştur. Demokrasi alanında ülkemizde yapılan projeleri incelemek istersek Türk Demokrasi Vakfı bu çalışmalardan en başarılarına imza atmış bir sivil toplum kuruluşudur.

3.7.1.Türk Demokrasi Vakfı

3.7.1.2.Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi

Demokrasi ve İnsan Hakları Projesi 1999 yılı nisan ayında Adana'da başlamış olup 2000 yılı şubat ayında Balıkesir' de tamamlanmıştır. Proje kapsamı olarak 27 il, bu illerdeki İktisadi ve İdari Bilimler fakültelerinde görevli yaklaşık 100 öğretim üyesi, toplam 1000 yurttaş ile 1000 ilköğretim öğretmenine demokrasi ve insan hakları konularında eğitim verilmesi planlanmıştır. Kursların programları tarihleri fakülteler tarafından belirlenmiş ve kursiyerlere duyurulmuştur. Kurslar öğretmenler için dört, yurttaş grubu için ise iki gün sürmüştür.

Kurslar yurttaşlar ve ilköğretim öğretmenleri için ayrı ayrı düzenlenmiştir. İllerde faaliyet gösteren işçi sendikaları, meslek kuruluşları, barolar, tarım birlikleri, demokrasi ve insan hakları konularında etkinlikte bulunan sivil toplum örgütleri kursiyerlerin belirlenmesinde söz sahibi oldular. İlköğretim öğretmenleri ise Sosyal Bilgiler dersi veren öğretmenler içerisinde Milli Eğitim Bakanlığınca seçilmişlerdir.

Proje için kaynağın bir kısmını Türk Demokrasi Vakfı karşılarken, 250.000 avro da Avrupa Birliği katkıda bulunmuştur.

Proje ilk olarak 1999 yılı nisan ayında Adana ili, Çukurova Üniversitesi, İktisadi ve idari Bilimler Fakültesi'nin işbirliği ile uygulanmıştır. Projenin hazırlık aşamasının çok iyi yapılması, katılacak olan kursiyerlerin MEB ve YÖK arasında koordinasyon sağlanarak seçilmesi projenin sorunsuz olarak yürümesini sağlamıştır.

Projenin hedef kitlesi ilköğretim okullarında görevli Sosyal Bilgiler öğretmenleri ile sivil toplum örgütleri çalışanları olmak üzere iki ayrı gruptur. Öğretmenler, ileride söz sahibi olacak nesilleri yetiştirdikleri ve toplumsal bilincin yayılmasında kilit rol oynadıkları için bu projenin ayaklarından birini oluşturmuşlardır. 7. ve 8. sınıflarda “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” derslerini veren öğretmenler içerisinde seçilmişlerdir. Sivil Toplum temsilcileri ise seminerlerin düzenleneceği illerde çalışmalarını yürüten kişiler arasından seçilmişlerdir.

Proje süresince kursiyerlere hazırlanan kitap ve afişler dağıtılarak kurslarda öğrendikleri bilgiler ile tartıştıkları kavramları desteklemeleri amaçlanmıştır. Kursiyerlere verilen konular şu başlıklar altında verilmiştir:

Demokrasi ve insan haklarının temel ilkeleri

Bir yaşam biçimi olarak demokrasi

Hukuk devleti

Demokrasi ve ekonomi

Sürdürülebilir ekonomik büyüme

Serbest Pazar ekonomisi

Rekabet ortamı

Özelleştirme

Sendikalar, meslek odaları ve diğer sivil toplum kuruluşları

Demokrasi ve kültür

Kültürel çeşitlilik

Toplumsal kültür, bireysel kültür

İslamiyet ve demokrasi

Avrupa birliği

Gümrük birliği

Ekonomik bloklaşma

Dünya ekonomisi ve globalleşme

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Rejimi

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Türkiye ve İnsan Hakları

Sonuç olarak, Sivil Toplum Kuruluşları devletten bağımsız olarak gerçekleştirdikleri eğitim, sempozyum ve araştırmalarla demokrasi kültürünün ve eğitiminin tüm topluma yayılmasına katkıda bulunmaktadır. Güçlü ve güvenilir demokrasi eğitimi vermede devlete katkı sağlamış olmaktadır. Proje ile ilgili geri kalan analiz ve içeriğe ekler bölümünde değinilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.İnsan Hakları

İnsanlar doğal yaşamlarından toplumsal yaşama geçerken amaçları daha rahat ve güvenli bir yaşam sürdürebilmektir. Toplumsal yaşama geçerken doğal yaşamdaki özgürlüklerini sınırlandırırken bunun karşılığında bazı haklara sahip oldular (Karahana, 2000:274-275).

İnsan akıl sahibi bir varlıktır. Kendi yaşamıyla ilgili kararlar alma, yaşantısını düzenleme, değerler dünyası oluşturma, toplumla ve devletle olan ilişkisini düzenleme ve kendi kararlarını verebilmektedir. Tüm bu eylemleri gerçekleştirirken insan hakları ve demokratik yaşam tarzı gibi bir takım kavramlar geliştirmiştir (Elkatmış, 2007:37).

İnsan hakları ve demokrasi insanların hayatında çok önemli kavramlar olmasına rağmen halen daha tartışılmaktadırlar. Her iki kavramının tanımında tam olarak bir görüş birliğine varılamamıştır. Bunun en önemli sebeplerinin başında bireylerin bu konularda bilgi ve bilinç yetersizliğinin olduğu söylenebilir. Kapsam ve özellikleri açısından insan haklarını bilmeyen bireylerin tanım yapamamaları normaldir (Yeşil, 2002:24). Bu açıdan bakıldığında tanımlaması zor bir kavramdır. İnsan hakları düşüncesi modern çağda insanların siyasi vb. baskılardan korunma arayışı sonucu ortaya çıkmıştır (İnsan Hakları, 2006:11).

Çoğu insan, insan hakları adı altında birçok iyi şeyi adlandırmaktadır. Adalet, demokrasi gibi kavramlar insan hakları şemsiyesinin altına alınarak hem bir kolaycılığa kaçılmış hem de bu kavramın üstün bağlayıcı ve ahlaki gücünün zayıflamasına söylemin sıradanlaşmasına neden olmaktadır (2006:17).

İçinde bulunduğumuz yüzyıla çeşitli nitelendirilmeler ve adlar verilmiştir. Uzay çağı, teknoloji çağı vb. bu adlar en bilindikleri olmakla birlikte geline nokta göstermesi bakımından doğrudur. Fakat çağın medenileşmesi insanın medenileşmesini beraberinde getirmemiştir. Medeniyetin sadece maddi değerlerle sınırlandırılması bir hatadır. Bu şekilde oluşan bir medeniyet ruhunu ve duygularını

kaybetmiştir. Kısır bir döngü içinde kendi kendini yok etmeye mahkumdur (Elkatmış, 2007:23).

İnsan hakkı kavramının doğru tanımlanabilmesi için “hak” teriminin anlamını açıklamalıyız. İnsan hakları genel olarak hakların özel bir türüdür. Hak kavramı hem ahlaki hem de hukuki bir kavramdır (2006:17).

4.1.İnsan Hakları Nedir?

İnsan haklarının olmadığı yerde insanların onurlarıyla yaşamalarından söz edilemez. İnsan hakları özgürlük, adalet ve barışın dayanağıdır. Bireylerin ve toplumun bütünüyle gelişmesi için insan haklarına uyulması gerekmektedir. İnsan haklarının gelişimi tarih boyunca yapılan mücadelelere dayanır. Birçok din ve felsefe akımında da insan hayatına ve insan onuruna saygı bulunmaktadır. Günümüzde bu haklar İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmeleri gibi belgelerle devletlere vatandaşlarına karşı nasıl davranmaları konusunda gereğini belirtmektedir (Üstüner, 2010:13).

İnsan haklarının en önemli boyutu toplumda adaletin sağlanmasıdır. Diğer boyutlar olan eşitlik, özgürlük ve güvence ise adalet olgusundan sonra gelmektedir. Günümüzde insan hak ve özgürlüklerinin temelinde herkesin farklı olduğu ve toplumun bunu hoşgörüyle karşılaması gerektiği vardır (Bostancı, 1995:29). Günümüzde ise insan hakları deyince adalet, eşitlik, özgürlük, kardeşlik, güven, farklılaşma gibi haklar ve bu hakların bireylere yüklediği sorumluluklara dayanmaktadır. Bu kavramların içleri dolduruldukça daha da gelişecek ve varlığını sürdürecektir. Burada asıl önemli olan insanın bunlara değer vermesi ve sahip çıkabilmesidir (Yeşil, 2002:28,29).

İnsan ve hak kelimelerinin birleşiminden oluşan insan hakları kavramı insanoğlunun acı deneyimlerinin sonucu ulaştığı kavramların başında gelmektedir. Şu ana kadar insan hakları ile ilgili net bir tanım ortaya konmamasına rağmen çeşitli kaynaklarda insan hakları ile ilgili farklı tanımlar ortaya konmuştur. Bunlardan başlıcalarını şu şekilde sıralayabiliriz (Elkatmış, 2007:44).

Uygun’a göre (1996:8) “İnsan hakları Devlet tarafından tanınsın veya tanınmasın, Anayasa ile güvence altına alınsın veya alınmasın, kişilerin,

toplulukların, yurttaşların, veya yurttaş olmayanların kısacası tüm insanların kullanacağı bütün hak ve özgürlükleri içerir. Bundan dolayıdır ki insan hakları kavramında esas vurgu “insan” sözcüğü üzerinedir. Bir kimsenin başka hiçbir özelliğine bakılmaksızın, sadece insan olması nedeniyle sahip olması gereken haklar insan hakları kavramı ile ifade edilmektedir.”

Çayır’a göre ise; *“Bireyin sırf insan olmasından kaynaklanan haklarıdır; dolayısıyla hiçbir şekilde sınırlanamaz ve hiçbir şarta bağlanamaz.”* Bireyin yaşamı açısından insan haklarının birçok boyutu vardır. Bunları genel olarak gruplamamız gerekirse; kişi özgürlüğü, yaşama hakkı ve düşünce ve ifade özgürlüğü gibi hakları birinci kuşak haklar, eğitim hakkı, sağlık hakkı, sosyal güvenlik hakkı ve dinlenme gibi hakları ikinci kuşak haklar, çevre, barış hakkı gibi hakları ise üçüncü kuşak haklar olarak gruplandırabiliriz (Çayır, 2003:22,23).

Flowers’a göre; insan hakları, insanların varlığından dolayı, doğuştan sahip oldukları evrensel haklardır. Her ne olursa olsun alınamaz, devredilemez ve kaybedilemezler. Önemli, önemsiz veya az ya da çok önemli şeklinde sıralanamaz. Birbirlerine bağımlı ve tamamlayıcı özelliklere sahiptir. Buna göre insan hakları bir bütünlük arz etmektedir, hiçbirisinden fedakarlıkta bulunulmayacağı gibi en küçük bir tavizin bile verilemeyeceğine işaret edilmektedir (2000:5).

Orend’e göre ise; her kişinin insan olmak sıfatıyla sahip olduğu genel bir ahlaki hak olarak “insan hakkı” , insan kişinin hak ettiği bir asgari muamele meselesi olması nedeniyle, her insana borçlu olunan ve haklı gerekçeleri bulunan üstün, öncelikli bir iddia olarak tanımlanabilir (Orend, 2002:4).

İnsan hakları temelde hiçbir sınıfın ya da kesimin ayrıcalığı olmadan yalnızca insan olmayla kazanılmış bazı hakları ifade etmektedir. İnsanlık onurunun gereği olarak sahip olunan bu haklar nitelik yönüyle dokunulmaz, vazgeçilmez ve kişiliğe bağlı haklardır (Yeşil,2002:25). Doğan’a (2002) göre insan hakları, insanın tek tek kişilerle ve iktidarla ilişkileri içinde kendi malı olarak, elinde bulundurduğu kurallarla yönetilen ayrıcalıklardır. İnsan hakları kavramını ana hatlarıyla şu şekilde sıralayabiliriz:

İnsan Hakları;

- Evrenseldir. Bütün insanların ve hatta henüz dünyaya gelmemiş çocukların sahip olması gereken haklardır.
- Özgürlüktür. İnsanın özgürce yaşama ve gelişmesinin temelidir.
- Eşitlikçidir. Doğuştan tüm insanlar bir ve eşittir.
- Barışçıdır. Barış, insanların yaşamaları için gereklidir. İnsan hakları barışın sağlanmasında etkili ve ısrarlıdır (Doğan, 2002:237).

Amerikalı hukuk felsefecisi Ronald Dworkin ise yaptığı kendine has ilginç benzetmesinde hakların her şeyden üstün olması gerektiğini “koz” kavramıyla ifade etmiştir. Kağıt oyunlarında koz olarak seçilen kağıt nasıl ki diğer kağıtlardan üstünse aynı şekilde hak iddiası da diğer her şeyden üstündür açıklamasını yapmıştır.

İnsan haklarının düşünce temelleri çok eski dönemlere kadar uzanır fakat bir kavram olarak biçimlenmesini ele alacak olursak on sekizinci yüzyılda başladığını söyleyebiliriz. İnsan hakları kavramı bu tarihten itibaren insanların doğuştan kazandıkları sahip oldukları hakları anlatmak için kullanılmıştır. İnsanlık onuru hep bu kavramlarla kendini var etmiştir. Baskıcı yönetimlerle başlayan insan hakları kavgaları ekonomik şiddet, ezilen toplumlar ve toplumun sınıfsal yapılara bölünmesiyle insan hakları savaşmaları hep ön plana çıkmıştır (Çeçen,2000:9,10). İnsan hakları, tüm insanlar için son derece büyük değer taşımaktadır. Kavramın daha iyi anlaşılır olması ve gelişmesi için insan, hak ve özgürlükler kavramlarını bilmemiz gerekir (Elkatmış, 2007:38).

Genel bir anlayışla demokrasi, egemenlik haklarının vatandaşlara ait olduğu siyasi bir yönetim şeklidir. Demokratik bir sistemde insan onuruna saygı duyabilmek ve kişiye önem verebilmek için insanların sahip olmaları gereken birtakım haklarının olması gerekir. Bu haklar nedir veya bu hakların insan hayatındaki yeri ve önemi nedir? Bu soruları cevaplamak gerekir. Bunu da ancak insan temel hak ve özgürlüklerinde bulabiliriz. İnsanın temel hak ve özgürlükleri nelerdir ya da insanlar bu temel hak ve özgürlüklerinin ne kadarını kullanabiliyorlar bu soruları cevaplamak gerekir (Büyükkaragöz-Kesici, 1998:18). Genel bir anlayışla, insan hakları tüm bireylere tanınması gereken ideal hakların bütünüdür. Bu haklardan en önemli

olanları ise; hayat hakkı, kişi güvenliği, işkence yasağı, keyfi tutuklanmaların önlenmesi, yasalar önünde eşitlik, özel hayatın korunması, konut dokunulmazlığı, din ve vicdan hürriyeti, toplanma ve dernek kurma hürriyeti, ülke yönetimine katılma hakkı, konut hakkı, zulüm karşısında başka ülkelere sığınmak ve mülteci muamelesi görmek hakkına sahip olması (Mumcu, 1992:231-238).

4.2.İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi

İnsan hakları kavramının anlam, kapsam ve öneminin daha iyi anlaşılması için tarihsel temellerinin iyi bilinmesi gereklidir. Çağımıza kadar olan süreç boyunca insana ve insan haklarına karşı olan çıkarıcı gruplarla insan haklarını en büyük değer olarak ele alan grupların sürekli çatıştığını görürüz. İnsan hakları mücadelesinin uzun ve zor geçen bir geçmişi vardır. Bu süreç dönemden döneme, kültürden kültüre ve toplumdan topluma farklılıklar göstermiştir (Yeşil, 2002:29-30). Büyük engellemelerle karşı karşıya kalan kavram günümüzde tüm ulusların ulaşmak istedikleri ortak nokta haline gelmiştir. Devlete karşı olarak başlamasına rağmen günümüzde savunuculuğunu devletin yaptığı bir yapıya kavuşmuştur (Elkatmış, 2007:64). İnsan haklarının tarihsel süreç içerisinde farklılıklar göstermesi nedeniyle bu süreci incelerken dünyada ve ülkemizde olmak üzere bölümlere ayırıp incelemekte fayda vardır.

4.2.1.Dünyada İnsan Haklarının Gelişimi

4.2.1.1.İnsan Hakları Kavramının Düşünsel Gelişimi

İnsan hakları ile ilgili ilk düşüncelerin eski Yunan ve Roma'da gündeme geldiği ve o dönemin düşünürlerince ele alındığı kabul edilmektedir (Yeşil, 2002:30). Düşünce planında kişi haklarının ele alınmasına karşılık bunların o dönemin toplumunda uygulandığını söyleyebilmek mümkün değildir (Çeçen, 2000:33). Çünkü devletler bireycilik anlayışı üzerine kurulmadığı için bireyin devlete karşı ileri sürebileceği hakları yoktu. Kişi bazı siyasi haklara sahip toplumun bir üyesi olarak kabul ediliyordu. Kişiler kanun önünde eşitti fakat bu eşitlik sadece vatandaşlar içindi köleler için değildi. Bundan dolaydır ki bu devletlerin demokratikliğinden söz etmek mümkün değildir (Elkatmış, 2007:64). Solon kanunlarında hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü ilk kez dile getirilmiş insanların kanun önünde eşit oldukları

vurgulanmıştır. Bu kanunlara göre ideal devlet düzeni için herkes aynı haklara ve aynı cezalara muhatap olmalıdır. Sadece böyle bir anlayışla hukuk devleti olunabilir (Gözlügöl, 2002:39).

Eflatun ve Aristo ise tüm bunlara karşıt olarak insanların doğal niteliklerine ve farklı yeteneklerine dayanarak insanlar arasında fiili eşitsizlik ilkesini savunmuşlar ve kölelik kurumunu haklı göstermişlerdir. Eski Yunan'da hak kavramının sadece düşünceden ibaret olduğu ve toplum içinde uygulanmadığını söyleyebiliriz.

Bununla birlikte felsefe tarihinin ünlü düşünürlerinden Konfüçyüs Orta Çağ'da ise yeni bir dönem başlatmıştır. Devletin sınırsız hukuk sistemi yavaş yavaş ortadan kalkmaya başlamış din olgusu giderek ön plana çıkmış ve tanrının kulları olan insanların bazı hak ve özgürlüklere sahip olmaları gerektiği vurgulanmıştır. Din olgusunu gitgide ön plana çıkmasıyla ve dinin devleti egemenliği altına almasıyla insan düşüncesi önem kazanmıştır. Orta Çağ tam bir özgürlük dönemi olmakla birlikte insanların kişilik kazandığı bir ortamı hazırlamıştır (Çeçen, 2000:34). Bu anlayış doğrultusunda insanlar sahip oldukları hak ve özgürlükleri devletten bekler duruma gelmişlerdir. Bu yaklaşım bile İlk Çağ'daki anlayışa göre çok daha iyi bir gelişme olarak değerlendirilebilir. İlk Çağ'da birey yalnızca devletin malı iken, Orta Çağ'da devlet ve Kilise bireyin iki efendisi olmuştur (Gözlügöl, 2002:40). Feodalitenin çöküşü ile ortaya çıkan savaş ve kargaşa döneminden tanrısal kaynaklı otorite tanınan büyük krallıklar ve imparatorluklar doğmuştur. Krallar ilk dönemlerde olduğu gibi kendi istedikleri şekilde yasaları çıkartıyorlardı. İnsan hak ve özgürlükleri bir kez daha savsaklanmaya başladı (Çeçen, 2000:34-35-36).

Orta Çağ'da din kanunlarıyla beşeri kanunların çatışması halk, kral ve derebeyi arasında birçok çatışmayı ve ihtilafı getirmiştir. Yine bu dönemde bu çatışmaların bir sonucu olarak yapılan anlaşmalar ise insan haklarının sonraki gelişmelerinde yol gösterici olmuştur ve zemin hazırlamıştır. Bunlardan en önemlisi ise halk ile kral arasında 1215 tarihinde yapılan İngiliz Büyük Şartı (Magna Charta Libertatum) anlamına gelen anlaşmadır. Bu anlaşma ile kralın yetkileri kısıtlanırken en önemlisi de keyfi uygulamaların kaldırılması ve kişi hak ve özgürlüklerini

genişleten insan hakları alanında yapılan ilk ve en önemli anlaşma olma özelliği taşımaktadır (Ünal, 1995:68).

16. yüzyıldan sonraki gelişmeler ise Köylülerin On İki Maddesi (1525), Petition of Rights(1628) , Habeas Corpus Act(1679), Bill of Rights (1689), Act of Settlement (1701), Amerikan Virginia Hakları Bildirisi (1701), Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi (1789) gibi anlaşma ve belgeler tarihsel süreç içerisinde hak ve özgürlüklerin gelişmesinde önemli görevler almışlardır (Elkatmış,207:68).

4.2.1.2.İnsan Hakları Kavramının Hukuksal Gelişimi

Coğrafi keşiflerin ardından Rönesans ve Reform hareketleriyle Aydınlanma Dönemi başlamış kilisenin ve din adamlarının insanlar üzerindeki sınırsız etkileri son bulmuştur. İnsanın doğuştan devredilemez haklara sahip olduğu felsefik bir tartışma konusu olmaktan çıkarak devletin anayasal hukuk düzenini ilgilendiren bir konu olarak siyasi mücadele alanına girmiştir. Mutlak egemen devlet anlayışı zayıflayarak kişiler ve sınıflar arasındaki dengesizlik ve eşitsizlikler giderilmeye çalışılmış insan hakları anayasalarda yer alarak pozitif hukuk alanına girmiştir (Ünal, 1995:68). Bu zamanda meydana gelen önemli gelişmelere bakacak olursak;

1688 tarihinde “Büyük Devrim” sonrasında İngiliz Parlamentosu tarafından kabul edilen Bill of Rights (Haklar Bildirisi) dir. Bu bildiriyle adil yargılanmayı ve olağan olmayan cezalara çarptırılmamayı doğal haklar içine katmıştır. İngiltere’de 1832 ve 1867 seçim kanunlarıyla başlayan düzenlemeler ve siyasi haklar demokrasiyi takviye etmiştir.

1776 tarihinde Thomas Jefferson tarafından kaleme alınan Amerikan Bağımsızlık Bildirisi de “eşit özgürlük” ve “vazgeçilmez haklar” ilkelerine dayanıyordu. Bununla birlikte hayat, hürriyet, mülkiyet hakları da vazgeçilmez olarak nitelenmişti.

17. yy. İngiliz ve 18. yy. Amerikan devrimlerinden büyük ölçüde etkilenen 1789 Fransız Devrimi de haklarla ilgili bu içeriği sürdürerek ünlü *İnsan ve Yurttaş Bildirisi*’ni ilan etti. Bu bildiride “Başkalarının haklarını işgal etmemek şartıyla

istediğini yapmakta serbest olma” anlamına uygun olarak özgürlüğün tanımı yapılmıştır (Cranston: 1999,252).

İnsan haklarıyla ilgili gelişmeler şüphesiz bölgesel olarak gelişme göstermiş ve dünyanın farklı coğrafyalarında birçok ulusal ve uluslararası sözleşme kabul edilmiştir. Konusu bakımından genel insan hakları belgeleri ve tek bir insan hakkını düzenleyen belgelerdir. Birinci kısma girenlerin içinde yer alan “*İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesi (1950,1953), Avrupa Sosyal Yasası (1961,1965), Amerikan Kıtası İnsan Hakları Sözleşmesi (1969,1978) Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi(1981,1986), Avrupa Sosyal Yasası(1996)*” (Kaboğlu, 2002:486).

Sözleşmelerden bazıları genel insan hakları listesi vermek yerine, bir insanın hakkını veya açılımlarını güvence altına almaya yönelik tek konulu sözleşmelerdir. Bu sözleşmelerden bazıları şunlardır; Her Türlü Irk Ayrımcılığını Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (1964), İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ve Aşağılayıcı Muamele ve Cezalara Karşı Sözleşme (1984), Kadınların Siyasi Hakları Sözleşmesi (1952), Kadına Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (1979), Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989) (age., 2006: 28-29).

Sonuç olarak şunu diyebiliriz ki, insanın doğuştan getirdiği hak ve özgürlükleri sınırlanamaz, devredilemez ve baskı altına alınamaz görüşü anayasalarda yer almaya başlayarak, siyasal mücadele alanına girmiştir. Kilise ve din adamlarının insanlar üzerindeki etkisi arındırılarak, tabii hukuk anlayışı bugünkü hüviyetine kavuşturulmuştur. Başta İnsan Hakları Evrensel Bildirisi olmak üzere, belge ve yapılan sözleşmelerde vurgulanan eşitlik, saygınlık, her insan için yaşam ve sağlık dileyen bildirilerin ütopya olmaktan ileri gidemediği dünyanın bir çok yerinde savaşların zulümlerin ve insan haklarının ihlallerinin yaşandığına tanık olmaktayız bunun sebepleri arasında insan haklarının toplumlar tarafından tam olarak benimsenmemiş olduğunu söyleyebiliriz.

4.2.2.Türkiye’de İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi

İnsan haklarının yurdumuzdaki gelişmesini Cumhuriyet Öncesi ve Cumhuriyet Sonrası olmak üzere iki başlık altında inceleyebiliriz.

4.2.2.1.Cumhuriyet Öncesi

Eski Türkler insanı, tanrıların kutsal özelliklerine sahip birer canlı olarak görüyorlardı. İslam dininin kabulüyle “*İnsan en şerefli yaratıktır*” ifadesi benimsenmiştir. Bu benimseme kültürün her alanında kendini göstermektedir. Büyük Türk şair ve bilgesi Yunus Emre “*Yaratıcısından dolayı yetmiş iki millete bir gözle bakmayanın Allah’a karşı asi sayılacağını*” belirterek insan anlayışını açık bir şekilde ortaya koymuştur. Ayrıca Mevlana ve Hacıbektaş- i Veli gibi diğer düşünürlerde hoşgörüye adadıkları yaşamları ile bitmek bilmez bir insan hakları kültürünün oluşmasına zemin hazırlamışlardır. İslam dininin de etkisiyle insani değerlere her zaman sahip çıkmışlardır. Pek çok dinden insanlarla birlikte din ve vicdan özgürlüğünü üstün tutan bir anlayışla; insanlara saygılı ayrımcılıktan uzak bir yönetim biçimini devam ettirmişlerdir. Çok uluslu, çok kültürlü ve çok dilli bir topluma sahip olan Osmanlı İmparatorluğu ise altı asır bu sağlam temeller üzerinde varlığını devam ettirmiştir (Yeşil, 2002:32).

Türkler tarih boyunca çeşitli uygarlıklarla iç içe yaşamışlardır. Bu yaşanmışlıklardan çıkan sonuç ise Türklerin her zaman adil, ahlaklı ve engin bir hoşgörü kültürüne sahip olmalarıdır. Eski Türk toplumlarında bile son derece çok önemli olan kadın ve erkek eşitliği vardı. Bu dönem de kullanılan şimdiki karşılığı “hürriyet” ve “özgürlük” anlamına gelen “erkinlik”, “irilik” kelimeleri eşitliğe ne kadar önem verildiğini anlatmaktadır (Mumcu,1992:149).

Akşener bu konuda, Türklerin sadece siyasi konuda batıdan haklar alabileceğini, sosyal, kültürel ve ekonomik haklarla çevre ve barış gibi üçüncü nesil haklar konusunda tarihimizin hiçbir döneminde insan hakları probleminin yaşanmadığına dikkat çekmektedir (Akşener, 1998:70).

Batı’da insan haklarının korunmasıyla ilgili ilk belge olma özelliğini taşıyan Magna Carta Libertatum, 1215 de yayınlanırken II. Mahmut döneminin 1808 Sened-i İttifak’ına kadar böyle bir belge olmamasının sebebi olarak toplumsal eşitsizliğin olmaması, İslam hukukunun insan haklarını zaten koruyor olması ve Osmanlının son dönemlerde kapılarını batıdaki gelişmelere kapatmış olmasıydı (Bostancı, 1995:37).

1839’da Sultan II. Abdülhamit tarafından ilan edilen “Gülhane Hattı Hümayunu” ile başlayan “Tanzimat Dönemi” insan hakları tarihimize açısından önemli olan ikinci adımdır. Bu fermanla tüm yurttaşlar eşit olarak kabul ediliyor can ve mal emniyeti, ırz ve namus ile mülkiyetin korunması, vergi ve askere alma alanlarında yapılan değişiklikleri içermesi bakımından önemlidir (Mumcu,1992:159).

Uygun 19. yy. ile başlattığı insan hakları ve demokrasinin gelişim sürecini üç safhaya ayırarak incelemiştir. Ona göre bu safhalar;

1876-1920 yılları arası “Mutlak Monarşiden” den “Meşrutî Monarşîye” geçişi ifade eder. İnsan hakları 1876 Anayasa’sından kaynaklanmaktadır.

1920-1960 yılları arası halk egemenliğinin temel ölçü olarak alınması ve doğal hakların kabul edildiği dönem.

1960 ve sonrası ise 1961 anayasası ile başlamış çoğunluğun yönetme haklarına bazı sınırların getirilmesi ve insan haklarının anayasa ile kabul edildiğinin belgelenmesidir (Uygun, 1996:14).

Türk tarihinde insan hakları alanındaki en önemli gelişme “I. Meşrutîyet Dönemi” olarak adlandırılan ve 1876 Kanun-i Esasinin ilanı ile başlayan süreçtir. Kanun-i Esasi Türk toplumunun ilk yazılı anayasa olma özelliğini de taşımaktadır. Bu belgenin önemli yanı ilk kez yurttaşların devlete karşı ileri sürebilecekleri hakları bulunduğunun kabul edilmiş olmasıdır. Batıdaki anayasalara uygun olarak hazırlanmasına rağmen padişahın kayıtsız hakimiyetine tam ve kesin olarak son vermemiştir (Kalabalık, 2004:189). Atılan II. Adım ise 1908 yılında II. Meşrutîyet’in ilanı olmuştur. Haklar düşüncesine halk unsuru katılarak haberleşmenin gizliliği, toplanma ve dernek kurma hakkı, basına sansür konulamayacağı gibi insan haklarıyla ilgili maddeler konmasına rağmen yine de istenilen sonuç alınamamıştır (Doğan, 2002:145).

Gülmez, Osmanlı İmparatorluğu’nun günümüze kadar geçirdiği insan hakları ve demokratikleşme çabalarını beş ayrı safhaya ayırarak incelemiştir. Gülmez’e göre, birinci evre olarak 1876 öncesi “*Padişahın Bağışladığı Haklar Evresi*” ikinci olarak 1876 ile başlayan “*Güvencesiz Anayasal Haklar evresi*” üçüncü olarak 1924 ile

başlayan “*Güvencesiz Doğal İnsan Hakları Evresi*” dördüncü olarak 1961 Anayasası ile başlayan “*Güvenceli Çağdaş İnsan Hakları Evresi*” son olarak ise 1982 Anayasası ile başlayan “*Sınırlamanın Kurala Dönüştüğü Evre*” olarak tanımlamaktadır (Gülmez, 2001:26-28).

Özetle Türklerde insan hakları tarihi Batı’daki kadar eskilere dayanmamasının ve çatışmalarla dolu olmamasının sebebi olarak Türk kültüründe Müslümanlığın da verdiği etkiyle zaten insan hakları alanında ilerlemiş olduğunu gösterebiliriz. Devlet yönetiminde hoşgörü ve sosyal yaşantıdaki adaletli davranmanın etkisi olduğu söylenebilir.

4.2.2.2.Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyet döneminin ilk anayasası olan 1924 Anayasası ile insan hakları tarihinin başladığını söyleyebiliriz. Doğal haklardan yola çıkılarak temel hak ve özgürlüklere yer verilmiştir. Yapılan bu çalışma ile haklar yenilenmemiş, haklar ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Yapılan çalışmalar uygulama bulamadığı için bireylerde hak bilincinin oluşmasını sağlayamamıştır. İnsan hakları kavramı bireyler tarafından bilinip benimsenmeden kurumsal olarak topluma yerleştirilmeye çalışılmıştır. Anayasada sosyal hakların yer almayışı da en önemli eksikliği olarak değerlendirilmektedir (Yeşil, 2002:34).

1961 anayasasında ise daha çoğunlukla ailenin korunması, sendika kurma hakkı, sosyal güvenlik hakkı gibi sosyal haklara yer verilmiştir. Temel hak ve özgürlükler güvence altına alınırken ekonomik ve toplumsal hak ve özgürlükler de kapsamlı olarak tanınmıştır. Bu yönüyle batılı anayasalara paralellik göstermektedir (Elkatmış, 2007:75).

1970’li yıllarda başlayan terör ve anarşi ortamının 1961 anayasasına bağlanması ve bu düşünceyle hazırlanan 1982 anayasası insan hak ve özgürlükleri konusunda sınırlamalar getirir. Bu anayasada ön plana çıkan kişilerin sahip oldukları hak ve özgürlüklerin yanında, bunları kullanma ve yararlanma karşılığında kişiye yükleyeceği bir takım görev ve yükümlülüklerdir. Bunun yanında üçüncü nesil haklar denilen “çevre hakkı” gibi haklara yer verilmiştir. 1961 anayasasında ki

“insan haklarına dayanan devlet” ilkesi, 1982 anayasası ile “insan haklarına saygılı devlet” anlayışına bırakmıştır (Uygun, 1996:34).

Değinilen gelişmelerin yanında Türkiye Uluslararası alanda birçok belgeye imza atarak taraf devlet olmuştur. Bunların başında 1949 da İnsan Hakları Evrensel Belgesi’nin kabulü, 1954 de Avrupa konseyi üyeleri için bağlayıcı niteliği olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 1975 de Helsinki Nihai Senedi, 1987 de Avrupa İnsan Hakları Komisyonu’na Kişisel Başvuru Hakkı, 1989 da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin yargı kararları tanınmıştır. 1988 de Birleşmiş Milletlerin işkence ve benzeri uygulamalarla ilgili sözleşmesi onaylanarak 5 Aralık 1990’da TBMM’de İnsan Hakları İnceleme Komisyonu kurularak kabinedeki bakanlardan Algan Hacaloğlu İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanı olarak görevlendirilmiştir (Yılmaz, 1994:107).

İnsan hakları kavram ve çeşitleri olarak anayasalarda yerini almıştır fakat uygulamalarda ve toplum hayatına yansıtılmasında eksikliklerle karşılaşmıştır. Bireylere hak ve özgürlüklerinin kazandırılması yerine yasalarda kalması tercih edilmiştir. Batılı anlamda yasal düzenlemelerin yapıldığı bir süreç olmasına rağmen toplumun hak ve özgürlüklere duyarlılığının sağlanabilmesi için insan hakları bilgisi ve bilincinin bireylerde yer etmesi gerekmektedir. Bunun için de en etkili yol insan hakları ve demokrasi konularının içeren eğitim olgusundan geçmektedir.

4.3.İnsan Haklarının Özellikler

İnsan haklarının başlıca özelliklerini incelemek gerekirse bunların; evrensel, doğuştan, toplum öncesi, mutlak, vazgeçilmez, birey hakkı vb. haklar olduğunu görebiliriz. Bu başlıkları kısaca incelemek gerekirse;

a)İnsan hakları evrenseldir

Evrensel olmasının anlamı: Bütün insanlar zaman ve mekan sınırlaması olmaksızın aynı insan haklarına sahiptir. İnsanların dili, dini, kökeni, ırkı, teni ne olursa olsun eşittirler. Kültürel farklılıkların ifade edilmesi ve korunması en başta insan haklarına bağlıdır.

b)İnsan hakları doğuştandır

İnsanların doğuştan getirdikleri haklarıdır. İnsan kişiliğinden ayrılamazlar. Sonradan kazanılan haklardan tamamen farklıdırlar. İnsan olarak varoluşumuzun ve insan kişiliğimizin bir parçasıdır.

c)İnsan hakları toplum öncesidir

İnsanlar var olduklarında insandılar yani daha toplumsallaşamamışlardı işte bu özellikten dolayı sırf insan oldukları için bu haklara sahiptirler. Esas itibariyle topluma ve onun temsilcisi sayılan devlete karşı ileri sürülen haklardır.

d)İnsan hakları mutlaktır

İnsan haklarının varlığı herhangi bir kayda bağlanamaz. Varlığı inkar edilemez, geçersiz kılınamaz. Kapsamı daraltılamaz pazarlık konusu yapılamaz. Tüm insan haklarına saygı gösterilmelidir. Bir insanın hakkının kullanımı sadece başka bir insanın hakkına tecavüz teşkil etmesi durumunda kısıtlanabilir.

e)İnsan hakları vazgeçilmezdir

İnsan hakları sözleşmeyle başkalarına devredilemeyeceği gibi bunlardan feragat da edilemez. Bu haklar direk insan kişiliğimize bağlıdır. İnsan hakları temeli üzerine kurulmayan hiçbir anayasa gerçek anlamda anayasa değildir (2006: 19,20,21).

Lindholm uluslararası belgelere göre insan haklarının dört temel özelliğinin olduğundan bahsetmiştir. Bunları bütün insanların insan olma özellikleri açısından elde ettikleri “Evrensellik” ilkesi, devletin vatandaşlarına ve diğer devletlere karşı olan sorumluluklarını içeren İkili Sorumluluk yapısı, devletlerin kendi içindeki yasalarla Uluslararası yasaların birbirleriyle uyumlu olmasını gerektiren Yasal ve Ahlaki Temeller, son olarak Geniş İçerik yani her insanın doğal hakkı olan sosyal, kültürel, ve sivil haklardan oluşmuş gelişmeye açık haklar paketi (Lindholm, 1997:40-41).

4.4.İnsan Hakları Eğitimi

İnsan hakları eğitimi ile başkalarının hak ve özgürlüklerine saygı gösteren, açık fikirli, karşısındaki insana hoşgörülü yaklaşan, fikirlerine saygı duyan ve aynı zamanda kendi düşüncelerini de medeni bir şekilde kırııcı olmadan ifade eden bireylerin yetiştirilmesi hedeflenmektedir. Bu amaçla insan hakları alanında hem

kamu kurumları ve hem de sivil toplum kuruluşları olmak üzere çeşitli eğitimler düzenlemektedirler.

4.4.1.Eğitim Nedir?

İnsan canlılar içinde bebeklik dönemi en uzun süren yaratıktır. İnsanoğlunun zorluklarla baş edebilmesi ve varlığını devam ettirebilmesi için doğa tarafından verilmiş gizil güçleri vardır. Bu güçlerin kullanılması ve geliştirilmesi sosyal çevresi ile olan etkileşimine bağlıdır. Her toplumun kendine has ilişkilerini ve sorumluluklarını düzenleyen kuralları vardır. Birey toplumun bir parçası olmak ve toplum tarafından benimsenmek için bu kurallara uymak zorundadır. Toplumun bu yasa ve kuralları bireye anne ve babası tarafından öğretilir. Bu süreç toplumsallaşma denir. Toplumsallaşma ailede başlar arkadaş ve okul ile devam eder. Toplumsallaşmasında rol alan kişiler bireyin beğenilen davranışları karşısında ödül, beğenilmeyen davranışları karşısında ise ceza yada engelleme yoluna giderler (Kuzgun, 1996:157).

Eğitim insanla birlikte başlayan, devam eden ve bu süreç içerisinde öneminden hiçbir şey kaybetmeyen olgulardan biridir. Önemli olma özelliği günümüzde ve ileride de devam edecektir. Eğitimle ilgili birçok tartışma yapılmasına rağmen gerekliliği ve önemiyle ilgili konulara hiç değinilmemektedir. Eğitimin birey ve toplum açısından önemi herkes tarafından kabul edilmektedir (Yeşil, 2002:41). Toplumsal, kültürel ve ekonomik kalkınmanın temel faktörlerinden biri olarak kabul edilen eğitimin genel amacı bireylerin içinde bulundukları toplumu tanıyarak uyum sağlamak ve sağlıklı bir şekilde yaşamalarını sağlamaktır. Bu açıdan bakıldığında eğitimin hem çevresini etkilediğini hem de etkilendiğini gözlemlemekteyiz.

Günümüzde eğitimin en önemli işlevi öğrencileri toplumsal yaşama daha aktif olarak hazırlamaktır. Bunun için okullarda geleneksel eğitimin yerine öğrenciyi hayata hazırlayacak yeni değerlerin oluşturulup geleceğe dönük bilgiler verilmelidir. Okul bu değişimleri bizzat kendisi uygulamalı yenilenme sürecine katkıda bulunmalıdır. Bireysel ve toplumsal temeller oluşturabilmeli, bireylerin gelecekte karşılaşabilecekleri problemlerle mücadele edebilmeleri için gerekli eğitimi vermelidir (Kepenekçi, 2000:1).

Örgün eğitim ailenin bireye verdiği eğitimi devam ettiren ve bireyde istendik davranışları geliştiren bir süreçtir. Okullarda düzenli ve planlı yapılan öğrenim yaşantıları ile istenilen tutum ve davranışları kazanmaları beklenir (Kuzgun, 1996:157).

Eğitim insanoğlu içindir. İnsanlığın bir takım prensipleri kazandırılmayan bireyler insan olma değerine sahip olamazlar. Demokratik düşünme ve ona uygun davranma doğuştan getirilen bir özellik değildir. İnsan hakları ve eğitim kavramlarının ilişkisi bu noktada başlamaktadır. İnsan haklarını bilme, benimseme ve ona göre uygun davranışlar sergileme ancak eğitimle olur (Yeşil, 2002:41).

4.4.2.İnsan Hakları Eğitimi Nedir

İnsan hakları eğitimi, İnsan Hakları Eğitimi Birleşmiş Milletler (BM) On Yıllı Eylem Planı ile İnsan Hakları Eğitimi Ulusal Planları Hazırlama Yönergesinde şöyle tanımlıyor; *“İnsan hakları eğitimi; bilgi, yetenek, anlayış ve davranışlardan oluşan evrensel bir insan hakları kültürü aşılayıp yerleştirmeyi amaçlayan, bilgilendirme ve eğitim etkinliklerinin tümüdür.”* Tanımdan da anlaşılacağı üzere insan hakları eğitiminin bilgilendirme ve anlayış kazandırma olmak üzere iki amacı vardır. İnsan hakları bilgisi kazandırma ve insan haklarının korunarak geliştirilmesi özgür ve demokratik bir ortamda insan hakları öğretim ve eğitimine elverişli bir çevre ile mümkündür (Gülmez, 1996:47-48). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 26. Maddesine göre, *“Eğitim, insan kişiliğini tam geliştirmeye ve insan haklarına saygı gösterilmesini güçlendirmeye yönelik olacaktır. Eğitim, bütün uluslar, ırklar yada dinsel gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu ilerletmeli ve Birleşmiş Milletler’ in barışın korunmasına yönelik etkinliklerini geliştirmelidir.”* Bu amaçla yapılan eğitim bu amacı gerçekleştirebilmek için harcanan çabaları boşa çıkarmayan bir şekilde olması ve doğru sonuçlar çıkarması beklenir (King, 2004:19).

İnsan hakları eğitimi, her şeyden önce bireyin ve yurttaşın öznesi olduğu, bölünmez ve karşılıklı bağımlı kurallar bütünü oluşturan tüm hak ve özgürlükleri konusunda doğru bilgilenebilmesi için gereklidir. Bireyin ve yurttaşın haklardan yararlanabilmesi için öncelikle haklarını bilmesi gerekir (Gülmez, 1994:48).

İnsan hakları eğitimi bireylere bilgi ve beceri kazandırmayı değil, insanların içinde yaşadıkları toplumda kendilerine ve başkalarına karşı yapıcı ve saygılı bir yaklaşımla katılımcı olmalarını sağlayacak tutumlar ve davranışlar geliştirmelerini de amaçlar. Çocuklar insan haklarını ve ilkelerini pratikte yani yaşarken öğrenmelidirler. Bunun için ise en elverişli yerler okul, aile ve toplum içinde uygulanışını görerek olmalıdır.

Evrensel barış kültürü oluşturabilmenin yolu insan hakları bilincinin eğitim yoluyla genç kuşaklara aktarılmasından geçmektedir. Amaçları ve araçları iyi tanımlanmış bir İHE ile sınıf ortamında istenilen hedeflere ulaşılabilir. İHE en basit şekliyle insan hakları konusundaki bilgilerin aktarılması, gerekli tutum ve davranışların geliştirilmesi olarak tanımlanabilir. Bu eğitim sadece insan haklarını kapsamakla kalmaz aynı zamanda barış, adalet, sorumlu ve katılımcı vatandaşlık, hukukun üstünlüğü gibi kavramları da içerir. İHE sadece tek dersle değil müfredattaki her dersle yakından ilgilidir. İnsan hakları tüm dersler için bir zemin oluşturmaktadır (Çayır, 2003:23).

İnsan hakları eğitimi ile amaçlanan uluslararası insan haklarını kullanabilme becerisini geliştirebilmeyi, politik ve ekonomik sorunlarla ilgili tarafsız kararlar vermeyi öğretmektir. Öğrencilerden evrensel ve ahlaki standartları değerlendirebilmeleri özellikle de bunu insan hakları alanında yapabilmeleri amaçlanmaktadır. Çünkü insan hakları evrensel yani uluslararasıdır renk, ırk, dil vb. ayrımlar yapılmaksızın herkes için geçerlidir (Kepenekçi, 2000:12).

İnsan hakları eğitimi günümüz dünyasının çözüm aradığı öncelikli konulardan birisidir. Çünkü bütün devletler bireylerinin toplumla iç içe yaşamasını ve kaynaşmasını istemektedirler. Bu da ancak eğitimle mümkün olabilmektedir. Bundan dolayıdır ki insan hakları eğitimi bireyin okuma yazma eğitimi gibi çok önemli bir hal almıştır. Elkatmış' a göre en genel tanımıyla insan hakları eğitimi; *“Bireyin kendi haklarını, özgürlüklerini ve sorumluluklarını bilgi, beceri ve tutumlarına yönelik yeterliliklerinin kazandırıldığı bir süreç”* olarak tanımlamaktadır (Elkatmış, 2007:82).

Yeşil' e göre insan hakları eğitimi; fertlerin milli ve ileri düzeyde evrensel değerleri savunabilmeleri için onlara haklarını öğretmek amacıyla yapılan eğitimlerdir. Bireylerin iyi insan ilişkileri kurmaları ve geliştirmelerinin öğretimidir (Yeşil, 2002:45).

Kepenekçi' ye göre; *“İnsan hakları eğitimi genel anlamda herkeste, örgün eğitim kapsamında düşünüldüğünde ise öğrencilerde insan haklarına saygı ile bu hakları koruma ve yararlanma bilincini gerçekleştirmek amacıyla, uygun içerik, materyal ve yöntemlerle verilen eğitime karşılık gelir.”* İnsan hakları eğitiminden sadece insan haklarının öğretilmesi anlamı çıkarılmamalıdır. İnsan hakları ile ilgili değerleri kazandırmak ve buna uygun davranış değişikliklerini içerir. Ayrıca bu konuyla ilgili yapılmış ulusal ve Uluslararası düzenlemeler, çıkarılmış yasa ve anlaşmalar hakkında da aktarımların yapılması önemlidir. Buradan da insan hakları eğitiminin içeriği hakkında sadece insan haklarının öğretilmediğini bu hakların uygulanabilirliğini engelleyen faktörlerin de ortadan kaldırılması yollarını göstermeye çalışır (Kepenekçi, 2000:10-11).

Birleşmiş Milletler (BM) On Yıl Eylem Planı ile İnsan Hakları Eğitimi Ulusal Planları Hazırlama Yönergesi'nde şöyle tanımlamaktadır: *“İnsan hakları eğitimi, bilgi, yetenek, anlayış ve davranışlardan oluşan evrensel bir insan hakları kültürü aşılıp yetiştirmeyi amaçlayan, bilgilendirme ve eğitim etkinliklerinin tümüdür”* (Gülmez, 1998:1).

İnsan hakları eğitimi ve öğretimi gerçek anlamda demokrasi, özgürlük ve dayanışma eğitimi olduğu görüşünde olup kavramın daha çok bireylerin siyasal eğitimi olduğu şeklinde açıklamaktadır (Geray, 1993:89).

Gürkaynak' a göre de İnsan hakları eğitimi geniş kapsamlı bir vatandaşlık ve eleştirel düşünme becerisi kazandırma eğitimi olacağını söyleyerek kavramın yurttaşlıkla olan yakınlığına dikkat çekmektedir (age, 2005:158).

İnsan hakları alanında öncülerden biri olan Flowers , insan hakları eğitimini bu konudaki bilgilerin aktarılması, gerekli tutum ve davranışların geliştirilmesi süreci olarak tanımlamaktadır (age,2000:7).

Anderson da insan hakları eğitiminin sadece bilgi aktarmak olmadığını bu alanda verilecek bir eğitimle, sahip oldukları hakları bilinçli kullanabilen ve hatta bu alanla ilgili etkinliklerde bulunabilecek yeteneğe sahip bireylerin yetiştirilmesi olarak açıklamaktadır (age, 1982:227).

Tibbitts ise bu konunun sadece uygun programlar hazırlamaktan ibaret olmadığını, hazırlanan programların değerlendirilmesi ve alınan dönütler doğrultusunda yenilenerek geniş bir boyutta ele alınması gerektiğini belirtmiştir. İnsan hakları eğitimini, program içeriği ve stratejiler hazırlamak için standartların konulması olduğu gibi uygun bir öğrenme teorisiyle, öğrenme amaçlarına ulaşma açısından programların etkilerinin değerlendirilmesiyle ve toplumsal değişime olan katkılarıyla daha da güçlendirilmesi şeklinde ifade etmiştir (age, 2002:160).

İnsan hakları eğitiminin kendisi de bir insan hakkıdır ve insan hakları içindir. İnsan hakları eğitimi;

1-İnsanları kötü muamele gibi insan hakları konularında eğitir.

2-İnsanlara haklarını nasıl koruyacaklarını ve saygı duyulacağını öğretir. Kişilerin insan haklarını anladıklarını ve önemli olduklarını, saygı görmeleri ve korunmaları gerektiğini hissettikleri noktaya kadar gelişmelerine yardım etmektir (Tibbitts, 2002:160).

Çayır insan hakları eğitimini en basit şekliyle; insan hakları konusundaki bilgilerin aktarılması gerekli tutum ve davranışların geliştirilmesi olarak tanımlamaktadır. İHE, sadece insan haklarıyla sınırlı kalmayıp barış, adalet, sorumlu ve katılımcı vatandaşlık, hukukun üstünlüğü gibi insan hakları kültürüyle ilişkili kavramların da aktarılması gerekir. Bu eğitim çeşitli ülkelerde sadece insan hakları eğitimi adıyla değil barış eğitimi, demokrasi eğitimi ya da yurttaşlık eğitimi başlıklarıyla da verilmektedir (Çayır, 2003:23).

Sonuç olarak insan hakları eğitimi, herkese tanınan eğitim hakkının “insan haklarına saygıyı güçlendirme” amacıyla yapılan bir misyondur. Bu misyonu benimseyen, amacı bu olan kuruluşlarının ve bunu açıkça belirten Uluslararası örgütler ve üye devletler, hiçbir şekilde ayırım gözetmeksizin herkes için bu eğitimi

vererek insan haklarıyla ilgili önceden somut önlemler almakla yükümlüdürler. İnsan hakları insanın doğuştan kazandığı doğuştan getirdiği hakları olduğunu bahsetmiştik. İnsanoğlu bu hakları doğuştan getirdiği için bu hakları biliyor anlamına gelmez. Bu haklar öğretilmedikçe bunları kullanamaz. İnsan hakları eğitimi insanın sırf insan olduğu için sahip olduğu temel hakların neler olduğunu, nasıl kullanması ve koruması gerektiği ile ilgili verilen bir eğitimidir.

4.4.3.İnsan Hakları Eğitiminin İçeriği

Eğitim alanında yapılan tartışmaların temel sebebine bakıldığında okulda öğrenilen pek çok dersin okul sınırlarının dışına çıkamamasından kaynaklandığını görürüz. Çünkü okulla yaşamın birbirinden kopuk değil iç içe olması gerekir. İnsan hakları eğitimi dersleri okulla yaşam arasında bağlantı sağlayabilecek ender derslerden biridir. Konuların pek çoğu gerçek yaşamla ilgilidir. Sadece okulla ilgili olmayıp bireyin yaşantısına yön veren kişiliğin oluşmasına katkısı olan bir eğitim alanı oluşturur. Bundan dolayıdır ki insan hakları eğitiminin içeriği oluşturulurken amaçlar ile konu alanının örtüşmesine, öğrenciler için anlamlı olmasına ve hayata yönelik bilgi ve duyguları içermesine dikkat edilmelidir (Elkatmış, 2007:100-101).

Etkili bir insan hakları eğitiminin bilgilendirici boyutunun yanında, tutum ve davranış değişikliği oluşturacak şekilde yürütülmesi gerekir. Demokratik değerler doğrultusunda tutum ve davranış geliştirememiş bireylerin bu değerlerin güçlendirilmesi konusunda aktif tavır ve inisiyatif almaları zordur. Bireylerin haklarına sahip çıkabilmeleri, hak ihlallerini tanımlayabilmeleri ve barış kültürünü geliştirecek davranışlar geliştirebilmeleri için insan hakları eğitimi ile çeşitli becerilerin kazandırılması gerekir. Bu açıdan bakıldığında insan hakları eğitiminin dönüştürücü bir eğitim olması gerekir (Yeşil, 2003:24).

Ancak insan hakları eğitimi alanının kendine has kavramlara sahip olmadığı belirtilmektedir. Kullanılan kavramların çoğu politik eğitimin kullandığı kavramlardır. Bu kavramları; haklar (doğal haklar, azınlık hakları, politik haklar), görev ve sorumluluklar, sivil özgürlükler, farklılıklar eşitlik, özgürlük, adalet, zulüm, kendini tanıtma, hoşgörü, katılım, katliam, şiddet, barış, sağlık, insafılık, çalışma, güç, otorite vb. şeklinde sıralayabiliriz. İnsan hakları eğitiminin içeriğine genel

olarak bakıldığında karşımıza iki kısım çıkar. Bunlardan ilki, özel bilgi ve dokümanları, tarihleri, olayları ve konuları içeren kısımdır. İkinci kısım ise insan hakları ile kurumlaşmış ve belirginleşmiş kavramlar kısmıdır (Lister, 1982:9-10; Aktaran Yeşil, 2002:49).

İnsan hakları eğitiminin kapsamına ilişkin bazı temel yaklaşımlar vardır. Bunlardan ilki; dünyada hukuk fakültelerinin öncülük ettiği yaklaşım olan insan hakları, kanunlarda yer alan temel haklardan oluşur. Bu yaklaşıma göre farklı toplumların geleneklerine, felsefi ve tarihsel özelliklerine göre yapılan yorumlar, kararlar ve belgeler vurgulanır. İnsan hakları eğitiminde bu belge ve kararların aktarımı esastır. İkinci yaklaşıma ise sosyal bilim yaklaşımı denir. Olaylarla, yorumlarla, dokümanlarla ilgili olan düşünsel ve uygulamalar boyutudur. İnsan hakları, Uluslararası olayları, çağımızın büyük sorunlarını ve insan hakları ile ilgili anlaşmalar arasındaki ilişkileri vurgular. Bu ilişkilerin aktarımı, insan hakları eğitiminin kapsamını oluşturur (Sebaly “YTY” , 210; Aktaran Yeşil 2002:49).

İnsan Hakları Yüksek Komiserinin yaptığı açıklamada, İnsan Hakları Eğitimi On Yılı hedeflerinin gerçekleştirilmesi raporunun ilk beş yıl içinde ulusal ve Uluslararası düzeyde sağlanan ilerlemeye ilişkin dönem ortasında verdiği genel değerlendirme raporuna göre insan hakları eğitiminin içermesi gereken konu başlıklarını dört madde halinde sunmuştur.

- 1.Ekonomik kültürel ve sosyal haklar
- 2.İyi yönetim,
- 3.İnsanlığa karşı işlenen suçları yargılamak için kurulan uluslararası ceza mahkemeleri,
4. İnsan hakları savunucuları, ırkçılık ve ayrımcılık (Gülmez, 2001:52).

Lohrenscheit'te insan hakları eğitimini dört kategoriye ayırmaktadır. Bunlar;

1. Uluslararası, temel insan hakları eğitimi dokümanlarının bilgisi,
2. Bireyin halka, topluma ve gelişmekte olan dünyalılık kimliğine karşı olan sorumluluğu ile bunlardan doğan insan hak ve görevlerinin birleşmesi,

3. İnsan haklarının kötüye kullanılması ile ilgili bilgi,
4. İnsan hakları için dünya genelindeki mücadelede yer alan önemli kişi ve kurumlar ile çeşitli karşı koyma biçimleri (Aktaran Elkatmış, 2007:102).

Türkiye'nin de üyesi olduğu Avrupa Konseyi'nin 1985 yılında aldığı Okullarda İnsan Haklarının Öğretilmesi Konusundaki Tavsiye Kararı'nda insan hakları eğitimi ile ilgili olarak geliştirilmesi gereken başlıkları şu şekilde sıralamıştır;

1. Dinleme ve kendi fikrini savunma gibi zihinsel beceriler,
2. Önyargı ve ayrımcılık gibi konuları tanıyabilme becerisi ile yazılı ve görsel basın gibi çeşitli araçlardan elde edilecek materyalleri analiz edebilme,
3. Farklılıkları kabul etme ve olumlu kişisel ilişkiler kurabilme gibi toplumsal beceriler,
4. Çatışmaları şiddete başvurmadan çözebilme becerisi,
5. Sorumluluk alma ve karar alma süreçlerine katılım becerisi

İnsan hakları eğitiminin konuları arasında bireyin sadece insan hakları alanında bilgilendirilmesinin yanında diğer insanların da görüşlerini dinleme, olumlu ilişkiler geliştirerek barış kültürü oluşturmak da vardır. Bu amaçla ders kitapları ve öğretmenlerin uygulayacağı yöntem ve teknikler iki önemli enstrüman olarak sayılabilir. Ülkemizde eğitim daha çoğunlukla ders kitapları üzerinden yürütüldüğü için ders kitaplarının insan hakları bilincini geliştirecek ve öğretmenlere kılavuzluk edecek şekilde hazırlanması gerekmektedir. Kısaca insan hakları eğitimi demokrasi, yurttaşlık, katılım, çatışma ve çatışmaların çözümü gibi bilgi ve becerilerin kazandırıldığı süreç olarak tanımlayabiliriz (Çayır, 2003:24).

Tibbitts ise bu alanda üç farklı model görüş belirtmektedir ve bunları Değerler ve Farkındalık Modeli, Sorumluluk Modeli ve Dönüşümlü Model olmak üzere sıralamıştır.

Değerler ve Farkındalık Modeli; örgün eğitimde insan hakları eğitiminin önemine, dersin amaç, içerik ve eğitim durumlarını içermektedir.

Sorumluluk Modeli ve Dönüşümlü Model ise; meslek grupları ve sivil toplum örgütleriyle, insan hakları savunucularına yönelik yapılması gereken eğitimleri içermektedir.

Son olarak ise Değerler ve Farkındalık Modeli; okullarda uygulanacak olan insan hakları eğitimi ile insan hakları alanındaki temel bilgi, beceri ve değerlerin kazandırılmasıdır.

Bu model İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve diğer temel dokümanlar ile belirlenmiş amaçlara uygun, insan haklarına son derece duyarlı dünya vatandaşlığı yetiştirme amacını güder. İnsan Hakları Eğitimi'nin içeriğini ise insan haklarının tarihi, insan haklarını koruma mekanizmalarını, insan hakları ile ilgili bilgiler ve konularını içermektedir. Tibbitts insan hakları konularının diğer derslerle uyumlu hale getirilmesini, vatandaşlık, tarih, sosyal bilimler ve hukuk gibi okulda verilen derslerin içinde yer almasını savunmaktadır. Okullarda kutlanan İnsan Hakları Haftası'ndan ya da öğrenci kulüplerinden de bu amaçla yararlanılabileceğini belirtmiştir (Tibbitts, Aktaran Elkatmış, 2007:102).

Geray'da insan hakları eğitimi içeriğinin amaçlarını şu şekilde sıralamıştır;

1. Tarihi süreç içerisinde yapılan mücadeleler sonucunda elde edilen bugünkü uygulamaların daha iyi öğrenilmesinin sağlanması,
2. İnsan hakları ile ilgili belge, anlaşma ve bildiriler hakkında bilgi verilmesi ve hangi hakların bu belgelerle korunduğunun öğretilmesi,
3. Toplumsal/Ekonomik haklar ile Siyasal/Tüzel hakların ve bunlar arasındaki ilişkinin açıklanması, üçüncü dünya ülkeleri için bu hakların çok önemli olduğu ve bir kenara itilmemesi gerektiğinin açıklanması,
4. İnsan haklarının temel kavramlarını kazandırmak eğitsel kaynak ve yayınları buna göre hazırlamak,
5. Bireysel, kümesel ve ulusal haklar arasındaki ilişkilerin öğrenilmesini sağlamak,
6. Hoşgörü kültürünün geliştirilerek ön yargıların yok edilmesini sağlamak,
7. Başkalarının haklarına saygıyı ilke haline getirmek,
8. Hakları ihlal edilenlerin yanında olmak ve onlara destek olma bilincini, duyarlılığını kazandırmak,
9. Düşünsel ve eylemsel becerileri birlikte kazandırmak (Geray, 1993:95).

Lohrenscheit (Aktaran Elkatmış, 2007:103) insan hakları eğitiminin iki temel yönde olması gerektiğini ve bunların da insan hakları hakkında öğrenmek ve insan hakları için öğrenmek olarak açıklamıştır.

İnsan Hakları Hakkında Öğrenmek (Bilgi, anlayış ve değerlendirmeyi vurgular)	İnsan Hakları İçin Öğrenme (Saygı, sorumluluk ve dayanışmayı vurgular)
İçerikler	İçerikler
Yaratılış, tarih ve insan haklarının bilgisi.	Güç ve statü kazanma
Uluslararası alanda insan hakları tartışmaları	Toplum ve topluluk hayatının değişimine katılma
Çeşitli anlaşmalar ve bildirilerin içeriği	Dayanışma (diğerlerinin hakları)
İnsan haklarının kavranması ve uygulanması	Toplumca oluşturulan normlara uyum ve temel haklar için karşı koyma

İnsan sosyal bir varlık olduğu için yaşamını belirli sınırlılıklar içinde sürdürmektedir. Toplum içinde yaşarken yaşamını belirlenmiş kurallara göre düzenlemiştir. Bundan dolayıdır ki toplum kurallarını bilmeli ve ona göre davranış göstermelidir. Bu da bireyin huzurlu olmasını sağlar ve onu toplumun bir parçası haline getirir. Demokratik toplumlarda demokratik yaşam biçimi bütün boyutları ile bireylere öğretilmeli ve bu davranışları gösterebilmeleri için gerekli imkanlar sağlanmalıdır.

4.4.4.İnsan Hakları Eğitiminin Temel İlkeleri

İnsan hakları eğitimi içerisinde hak, özgürlük, saygı, sorumluluk, hoşgörü gibi pek çok soyut kavram mevcuttur. Bu açıdan bakıldığında sanki soyut bir öğrenme alanı gibi görülebilir. Tam tersi uygulamaların bol olduğu yaparak ve yaşayarak öğrenilmesi gereken bir kavramdır. Aile, okul, sokak bu gibi kavramların öğrenilmesi ve uygulaması için iyi birer araçtır. Kısacası insanın olduğu her yerde ve her etkinlikte insan hakları eğitimi mümkündür (Elkatmış, 2007:87).

Tezcan insan hakları eğitiminin ilkelerinden bazılarını şu şekilde sıralamıştır;

- 1.Eğitimin her düzeyinde siyasal kültür verilmelidir.
2. Eğitim bireylerin yeteneklerini geliştirmelidir.
3. İnsanlar özgür olmak için eğitilmelidir.
4. Eğitim açık fikirliliği geliştirmelidir.
5. Eğitim verimli bir işbirliği alışkanlığı geliştirmelidir.
6. Okul demokratik etkinliklere ortam hazırlamalıdır(Aktaran Elkatmış, 2007:87).

Kepenekçi ise şimdiye kadar verilen bilgilerle bağlantılı olarak insan haklarının dayandığı temel ilkeleri şu şekilde sıralamıştır;

Tüm öğretim kurumlarında insan hakları ile ilgili eğitim verilmeli ve bu eğitim teşvik edilip desteklenmeli.

1. İnsan hakları eğitimi gerçek yaşamla iç içe olmalıdır.
2. Öğrencilerin temel haklar alanında temel bir bilgi düzeyinde olmaları sağlanmalıdır.
3. Öğrencilerin davranışlarında değişiklik olmasına çalışılmalıdır.
4. İnsan hakları, barış ve kalkınma adına yetişkin olduklarında aktif olabilmeleri için potansiyel oluşturulmalıdır (Kepenekçi, 2000:13).

İnsan hakları eğitiminin başarıya ulaşması için ilkönce eğitim sistemi insan haklarını dikkate alınarak hazırlanmalıdır. Öğrencilerin eğitim hakkından eşit bir şekilde yararlanabilmeleri gerekir. Temel eğitim herkese açık ve parasız olmalıdır.

Eğitimde fırsat ve olanak eşitliğini sağlamak gerekir. Verilen eğitimlerin yaparak ve yaşayarak öğrenilmesi çok önemlidir. İnsanın yaptığını unutması çok güçtür. Bireyden hangi davranışı gerçekleştirmesini istiyorsak o davranışı yaptırmalıyız. Bireyi tüm yönleri ile geliştirebilmeli, yaşadığı topluma etkin olarak katılabilmeli bu amaçla sorumluluklar üstlenebilmelidir. Kısacası bilişsel alandan çok tutum ve davranış değişikliği oluşturacak olan duyuşsal ve psikomotor alanlara yönelik olmalıdır.

4.4.5. İnsan Hakları Eğitiminin Amaçları

İnsan hakları eğitimi için özenli bir içerik hazırlanması gerekmektedir. İnsan hakları alanında bilgilerin seçilmesi, düzenlenmesi ve eğitimde kullanılması özel bir çabayı gerektirmektedir. İnsan hakları eğitimi bireyde davranış değişikliği oluşturmanın yanı sıra değerler dünyasından, politik görüşüne, kültürel gelişiminden ahlaki gelişimine kadar kısacası insanı insan yapan değerlere yöneliktir. Bundan dolayı eğitimin amaçları önceden saptanmalıdır. Bu gerçekten hareketle ilk olarak toplantı ve belgelerde insan hakları eğitiminin amacı belirlenerek işe başlanmıştır (Elkatmış, 2007:97).

Amaçlar ve etkinlikler belirlendikten sonra taraf devletlerin tüm eğitim düzeylerinde insan hakları eğitimi için uygun koşulları hazırlamak üzere çaba göstermeleri gerekliliği önemle vurgulanmıştır. Bir diğer amaç ise hükümetleri ve Uluslararası örgütleri barış temeline oturmuş insan hakları kültürü oluşturmak konusunda teşvik etmektir (Kepenekçi, 2000:16).

Okullarda ise bu eğitimle bireylerin ahlaki, sosyal ve global değerleri kazanmaları amaçlanmaktadır. 1978'de Viyana'da düzenlenen İnsan Hakları Öğretimi Uluslararası Kongresinin Sonuç Belgesi'nde insan hakları eğitiminin amaçları şu şekilde sıralanmıştır;

1. İnsan haklarına ilişkin saygı, dayanışma ve hoşgörü davranışlarını özendirmek,
2. Ulusal ve uluslararası boyutlarıyla insan hakları ve ilgili kurum-kuruluşlar hakkında bilgi vermek,
3. Bireylere insan haklarını yaşama geçirecek yöntem ve araçları kullanabilme yeteneğini kazandırmak (Yeşil, 2000:47-48).

Genel eğitimin bir parçası olarak insan hakları eğitimini ele almamız gerekirse;

1. İnsan haklarının kavramsal çerçevesinin verilmesi
2. Bu bilgilerin uygulanabilir olup olmamasının incelenmesi
3. Belli konular üzerinde yoğunlaşarak uygulanmasının ve ihlallerin önlenmesini sağlayacak etkinliklerin yorumlanması ve değerlendirilmesi amaçlanmaktadır (Kepenekçi, 2000:16).

İnsan hakları eğitimini tüm dersler için ele alacak olursak gerçekleştirilebilecek birçok hedef olduğunu görürüz. BM İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Eylem Planı'nda yer alan eğitimin hedeflerinden bazıları ise;

- İnsan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmek,
- İnsanlar ve uluslararası demokrasiyi, toplumsal adaleti, dayanışmayı ve dostluğu geliştirmek,
- Bireyleri etkin yurttaşlık konusunda güçlendirmek, evrensel insan hakları değerlerine dayalı barış kültürü oluşturmak (Çayır, 2003:24).

Branson ve Purta ise insan hakları eğitiminin amacı kişide kendine karşı saygı ve kendine olan güven duygusunu geliştirmektir. İnsanların kendilerine verdikleri değer ile medeni haklarını kullanma ve sosyal hayata katılmaları arasında bir doğru orantı vardır. Kişinin kendisine saygısı yoksa başkalarına da saygı göstermesinin hemen hemen imkansız olduğu görüşünü ileri sürmüşlerdir. Branson ve Purta insan hakları eğitimi ile ayrıca;

- Başkalarına saygı duymayı geliştirmek
- Kalıplaşmış yargılara olan eğilimi azaltmak
- Öğrencilere eleştirel düşünebilme alışkanlığı kazandırmak olduğunu belirtmişlerdir (Aktaran Kepenekçi, 2000:17).

Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel haklar Komitesi eğitimin amaçlarını şu şekilde açıklamıştır: Eğitim insan kişiliğinin “onur anlayışını” hedeflemeli, bireylerin özgür bir toplumda katılımını olanaklı kılmalı, bütün milletler, ırk ve din gruplarının olduğu kadar etnik gruplar arasındaki anlayış, hoşgörü ve dostluğu özendirmelidir.

Çocuk Hakları Komitesi ise eğitimin amacını şu başlıklarda açıklar:

1. Taraf ülkelerin çekincelerinin giderilmesi

2. Çocuğun kişiliğinin zihinsel ve bedensel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi
3. İnsan haklarına ve temel özgürlüklere saygının geliştirilmesi
4. Çocuğun ana-babasına saygının geliştirilmesi
5. Çocuğun kültürel kimliğine, dil ve değerlerine, ulusal değerlerine ve farklı uygarlıklara saygısının geliştirilmesi
6. Hoşgörünün geliştirilmesi
7. Cinsler arası eşitliğin öğretilmesi
8. Barış kültürünün öğretilmesi
9. Doğal çevreye saygısının geliştirilmesi (İhop, 2010:94).

Barışı, adaleti, Uluslararası işbirliğini ve anlayışı geliştirmek üzere insan hakları eğitimi ile şunlar hedeflenmektedir;

1. İnsanların ve toplulukların hak ve görevleri hakkında bilinçli olmaları
2. Diğer devletlerin yaptıkları uygulamalar hakkında bilgi sahibi olmak
3. Ulusal olsun uluslararası olsun yapılan tüm hukuki düzenlemeler ile demokratik süreçleri tanıtmak
4. Teorik uygulamalar ile somut uygulamaları birleştirip kıyaslamak
5. Bilgi ve deneyimin paylaşılması fırsatını tanımak
6. İnsan hakları ihlallerini ortadan kaldırarak insan onuruna saygıyı geliştirmek ve yönetime bireylerin katılımını sağlamak (Kepenekçi, 2000:16-17).

Etkili İnsan Hakları eğitiminin amacı, insan hakları eğitimi ile ilgili kavram ve uygulamaları öğretmek, benimsetmek ve davranışlara yansıtmak yoluyla, bireylerin sosyal hayata etkin olarak katılmalarını sağlamak. İnsan haklarının özünde bulunan hoşgörü, saygı ve dayanışmayı insan hakları eğitimi ile beslemeli, ulusal ve uluslararası düzeyde insan hakları ile bilgilenmeyi ve bu haklarını korumak ve kullanabilmek için gerekli bilgi ve bilinci sağlamaktır.

4.6.Türkiye’de İnsan hakları Eğitimi

BM Genel Kurulu’nun 1 Ocak 1995- 31 Aralık 2004 arasındaki süreyi “İnsan Hakları Eğitimi Birleşmiş Milletler On Yılı” olarak ilan etmesi ve insan hakları eğitimini konu alan uluslararası belgelerin getirdiği düzenlemelere göre Türkiye’de

insan hakları eğitimi alanında gönüllü ve resmi çalışmalar yürütülmüştür (age, 2000:77).

İnsan hakları eğitimi ile ilgili olmak üzere dünya genelinde yaygın olan anlayış “kişiyi devlete karşı korumak için haklarını öğretmektir”. Eğer fertler haklarını bilirse devletten bunları talep edebilir sonucu çıkmaktadır. Böylece insan hakları eğitimi için bireyleri uluslararası belgeler ve ulusal mevzuat hakkında bilgilendirmek şeklinde yapılmaktadır. Oysaki insan hakları eğitiminin toplumun barış ve hoşgörü içerisinde yaşamasının yollarından biri olduğu göz ardı edilmektedir (2001:11). İnsan hakları eğitimi, uluslararası ve bölgesel sözleşme ve belgelerin yanı sıra, milli eğitim mevzuatında ön görülen kurallar gereği olarak da, devletin yerine getirmesi gereken bir görevdir. Anayasa ve Milli Eğitim Temel Yasası ile kimi yönetmeliklerde, doğrudan ya da dolaylı biçimde insan haklarına ilişkin kurallar vardır. Bunlar insan hakları eğitiminin ulusal hukuksal temellerini oluşturur (Gülmez, 1994:70).

Türkiye’de insan hakları eğitimi 1990’ların başlarında gündeme gelmesine ve ancak 1998-1999 öğretim yılında uygulamaya geçilmesine karşın, dünyada ve Avrupa’da son yirmi yıldan beri Birleşmiş Milletler, UNESCO, Avrupa Konseyi, AGİT gibi uluslararası kuruluşların gündeminde yer almakta ve bu konuda çalışmalar yapılmaktadır (Duman, 2004:130).

İnsan hakları eğitiminin ulusal hukuktaki ilk dayanağı Anayasa’dır. Anayasa’nın Cumhuriyetin niteliklerine ilişkin 2. Maddesi, “insan haklarına saygı” ilkesine de yer vermiştir. Bu ilke çerçevesinde insan hakları eğitimi bir anayasal yükümlülüktür. 1973 tarihli ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’na göre ise; “*Bireylerin hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüsüne değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler*” olarak yetiştirilmesi amaçlanmıştır (2001:11). İnsan hakları ile ilgili olarak ülkemizde örgün eğitimin amaçlarının bazılarını şu şekilde sayabiliriz;

- 1- İnsan hakları eğitiminin, kişinin temel eğitiminde sürekli olarak değinilecek biçimde, hem tüm disiplinler içinde yer aldığı, hem de ayrı bir konu olarak

öğretildiği, aynı zamanda küresel ve sınırları iyi belirlenmiş bir program oluşturması;

- 2- Hak, sorumluluk ve demokratik süreç kavramlarının da, işlenen konuların hemen hemen tümünde ele alınması ve okul yaşamı ile sosyalleşme sürecinin yerleştirmeyi amaçladığı değerlerin anlatılması (Gülmez, 1994:167)

İnsan hakları ile ilgili olarak son yıllarda ülkemizde önemli gelişmeler olmaktadır. Bunlardan ilk olarak 5 Aralık 1990 tarihli ve 3686 sayılı yasayla TBMM İnceleme Komisyonunun kurulması, 26 Ağustos 1994 tarihli ve 1994/34 sayılı Genelge'siyle kurulan ve çalışmalarını Mart 1996'ya kadar sürdüren İnsan Hakları Baş Müşavirliği'dir (2001:10). İnsan hakları eğitimi alanında ülkemizde faaliyet gösteren resmi kuruluşlardan bazıları şunlardır;

- 1- TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu
- 2- İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanlığı
- 3- Milli Eğitim Bakanlığı
- 4- Adalet Bakanlığı
- 5- İçişleri Bakanlığı
- 6- Sağlık Bakanlığı
- 7- Kültür Bakanlığı
- 8- TODAİE İnsan Hakları Merkezi
- 9- A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, İnsan Hakları Merkezi
- 10- Hacettepe Üniversitesi İnsan Hakları Merkezi (age, 2000:77-85).

Türkiye'de insan hakları eğitimi bir ders olarak 1998 yılından beri verilmesine rağmen sonuç itibariyle uygulanan yöntem ve amaçlara ulaşmada yetersiz kaldığı görülmektedir. Bunun sebebi olarak da insan hakları eğitiminden insan hakları öğretimi anlaşılması yatmaktadır. İnsan hakları öğretimle sınırlandırılmaz bunun içine insan hakları ile ilgili değerleri aktarmak ve belli davranış biçimleri oluşturmak da bu eğitimin içeriğinde yer almalıdır (Duman, 2004:130).

İlköğretim 7.ve 8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi ders kitapları niteliksel çözümleme için önceden geliştirilen ölçütler göre incelendiğinde çarpıcı

sonuçlar elde edilmiştir. Bu sonuçlar hiç de i açıcı gözükmemektedir. Sonuçları özetlemek gerekirse:

- 1- Kuvvetli bir milliyetçi ve ideolojik bakış açısı vardır.
- 2- Dış tehditler abartılarak otoriter bir devlet anlayışı oluşturulmaya çalışılıyor.
- 3- Ölüm yüceltilerek savaşın kaçınılmaz olduğu vurgulanmakta ve şiddet güzel gösterilmekte.
- 4- Yurtseverlik sadece vatan için ölmek veya şehitlik kavramlarına indirgenmekte.
- 5- İçerik bilimsel olarak yetersiz, Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi kitaplarından beklenen düzeyin altında.
- 6- Konuların kuru ve monoton olarak sunulması, açıklayıcı olmaması, yargılayıcı ifadelerin olması.

Yapılan araştırmanın sonuçlarını arttırmak mümkündür ama kısaca değinmek gerekirse; demokratik vatandaşlık bilinci ve insan hakları kavramları bu ders kitaplarıyla gerçekleştirilemez. Kendisiyle barışık, eleştirel düşünebilen, duygusal olarak gelişmiş bireyler yetiştirilemez (Gök, 2003:158-171).

Yapılan eleştiriler, okullarda uygulanan eğitimler sonucu ve öğretmenlerden alınan raporlar doğrultusunda Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, Demokrasi ve İnsan Hakları Dersi ğretim Programını 2013 yılından itibaren uygulanması için revizyondan geçirerek yayınlamıştır. Yapılan son değişiklikle dersin genel amaçları şu şekildedir;

Demokrasi ve İnsan Hakları Dersi ğretim Programı, Türk Mill Eğitimi'nin genel amaçları ve temel ilkelerine uygun olarak ğrencilerin;

1. Demokratik devlet yapısının işleyişi ile aile, okul ve toplumsal çevrede demokrasi kültürünün yaşatılması için gerekli koşulları tanımaları,
2. İnsan hak ve özgürlüklerini ve bunların demokratik yaşamdaki yerini ve önemini anlamaları,
3. Doğru ve güvenilir bilgiye dayalı akıl yürütme sürecini işleterek etik ilkeler doğrultusunda demokratik hayata aktif olarak katılmaları,

4. Ön yargıların etkisinde kalmadan demokratik kültürde bir zenginlik olarak kabul edilen çeşitliliğin yaşatılması ve geliştirilmesinde aktif rol almaları,
5. Yaşamın her alanında barış ve uzlaşma kültürünün oluşması ve gelişmesine katkı sağlayarak çatışmalara barışçıl çözümler aramaları,
6. Hak ve özgürlüklerini yaşama geçirmeleri ve savunmaları için görev ve sorumluluklarının bilincinde olmaları ve bunları korumayı içtenlikle istemeleri,
7. Özgür ve özerk bireyler olarak toplumsal yaşama aktif olarak katılmaya istekli olmaları,
8. Çeşitliliği kültürel bir zenginlik kabul ederek toplumun bir arada barış ve uzlaşma içinde yaşamasını istemeleri amaçlanmaktadır (TTKB, 2013:3)

4.7.İnsan Hakları Alanında Çalışan Bazı Sivil Toplum Örgütleri

Politika biliminin temel konusunu “devlet” oluştururken, günümüzde bu değişime uğrayarak “siyasal iktidarlar” ve “toplumsal örgütler” in eline geçmiştir. Politikada siyasal partiler yer almasına karşın yalnız değildirler. Onlarla birlikte hareket eden, yardımcı olan destekledikleri parti iktidar olunca nimetlerinden yararlanan toplumsal örgütler vardır (Öztekin, Aktaran Karakılçık, 2000: 408). Bu örgütlerin ortaya çıkışı endüstri devrimine kadar uzanmaktadır. Devrim sonrası daha da güçlenerek yaygın ve örgütlü bir hal almışlardır. Ulusal ve uluslararası düzeyde güçlenerek ülkelerde söz sahibi haline gelmişlerdir. Tıpkı siyasal partiler gibi demokrasinin vazgeçilmezleri arasında yerlerini almışlardır (Karakılçık, 2000:408).

Baskı ve çıkar grupları ile sivil toplum kuruluşları hakkında açıklama yapmamız gerekirse, çıkar grubu üyelerinin çıkarlarını koruyan, kollayan ve üyelerinin çıkarları için bir araya gelen gruplardır. Baskı grupları ise ortak çıkarlar için bir araya gelen ve bunlar için siyasal iktidarı zorlayan gruplardır. Çıkar grubu siyasal iktidarı etkilemek için girişimlerde bulunur ve daha sonra bunu devam ettirmeye başlar böylece baskı grubu haline gelir.

Günümüzde insan haklarının korunması ve geliştirilmesi için çalışan çok fazla baskı grupları vardır. Bu kuruluşların ulusal ve uluslararası amaçları vardır. Hükümetlere baskı yaparak insan hakları alanında iyileştirmelerin yapılması, üyesi olsun ya da olmasın insanların çıkarlarını korumak bu amaçla raporlar tutmak, eğitimler düzenlemek, lobi yapmak, soruşturmalar yürütmek ve kamuoyu oluşturmak bunlardan bazılarıdır.

İnsan hakları alanında çalışan ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarını incelemek gerekirse birçok grup olduğunu görürüz. Biz burada sadece bu alanda çalışan en önemli gruplar inceleyeceğiz.

4.7.1.Uluslararası Hükümet Dışı Örgütler

4.7.1.1.Uluslararası Af Örgütü (UAÖ)

Uluslararası Af Örgütü 1961 yılında Londra’ da kurulmuştur. Dünya’da 140 dan fazla ülkede insan hakları alanında çapında çalışan aktivistlerden oluşan bir harekettir. Hükümetlerden, siyasi görüş ya da inançlardan bağımsızdır. İnsan hakları alanında çalışan en güçlü uluslararası baskı grubudur. Bu alanda 1977 yılında Nobel barış ödülünü kazanmıştır (Kepenekçi,2000;122). Uluslararası Af Örgütünün amacı İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ve diğer insan hakları standartlarında yer alan tüm hakların herkes tarafından yararlanıldığı bir dünyadır. Bu amaçla şu alanlarda çalışmalarını sürdürmektedir;

- 1- Tüm düşünce mahkumlarının serbest kalmaları gerektiğini savunur. Onlara göre düşünce mahkumu herhangi bir sebepten dolayı insani haklarından mahrum bırakılmış şiddet kullanmamış ve şiddeti savunmayan kişilerdir.
- 2- Siyasi tutuklular için adil ve zamanında yargılama için çalışır.
- 3- Ölüm cezası, işkence ve diğer insanlık dışı onur kırıcı her türlü şiddete ve cezaya karşı çıkar.
- 4- Faili meçhullerin ve kayıpların sona ermesi için çalışır.
- 5- Hükümetlerin yasadışı çatışma ve öldürmelerden kaçınması gerektiği çağrısında bulunur.
- 6- Silahlı gruplara rehin alma ve hukuk dışı adam kaçırmak ve öldürme gibi eylemleri sona erdirmesi ve yapmaması konusunda çağrıda bulunur.

- 7- İnsan hakları ihlali işleyenleri adalet önüne çıkarılması için çalışır.
- 8- İnsan hakları ihlallerine maruz kalma olasılığı olan sığınmacıların gönderilmesine karşı çıkar ve yardım eder (Üstüner, 2010;3).

Uluslararası Af Örgütü, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve diğer uluslararası insan hakları standartlarında belirtilen bütün insan hakların herkes tarafından kullanıldığı bir dünya için çalışan ve bu amaçla dünyanın her ülkesinde ve bölgesinde örgütlenmiş olan bir insan hakları örgütüdür. İnsan haklarına yönelik ihlallerin önlenmesi için çalışmalar ve raporlar hazırlamaktadır. Bu çalışmaların bir kısmı ise insan hakları alanında yapılan eğitim faaliyetleridir. Bu amaçla 2004 yılında Ankara’da eğitim ofisi oluşturmuştur. Yapılan eğitimler üç başlık altında toplanabilir

- Hükümet kurumlarına ve çalışanlarına yönelik eğitimler
- Tüm topluma yönelik eğitimler
- Eğitimciler, genç ve çocuklara yönelik eğitimler

Uluslararası Af Örgütü 2004-2010 yılları arasında “Kadına Yönelik Şiddete Son” kampanyası ile uluslararası eğitim çalışmalarını sürdürmektedir (Leaud,1993:217-219).

4.7.1.2.Kızıl Haç Uluslararası Komitesi

Kızıl Haç Örgütü 1863 yılında İsviçre’de kurulmuştur. Şu anda ise 250 milyonu aşan gönüllü sayısı ve 25 milyar dolarlık bir bütçe ile 186 ülkede faaliyet gösteren en büyük örgüttür. Örgütün asıl faaliyet alanı savaş zamanlarında Uluslararası sözleşmelere uyulup uyulmadığını gözlemlemek, insan yaşamı ve onurunu korumak,tüm dünyada savaş ile çatışma kurbanlarına yardım etmek ve savaş esirlerine gösterilen uygulamaların standartlar içerisinde olup olmadığını denetlemektir (<http://www.redcross.org.cy/cgibin/hweb?-A=702&-V=intredcross>).

4.7.1.3.Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği

İnsan hakları alanındaki programları ve eylemleri desteklemek, bölgesel insan hakları örgütlerine ve devletlerden gelen taleplere teknik destek vermek ve danışmalık hizmeti sunmak amacıyla, BM Genel Kurulunun 20 Aralık 1993 tarihli

48/141 No’lu kararıyla kurulan BM Genel Sekreterliği’nin bir birimidir. BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği 48/141 No’lu BM Genel Kurul kararı, BM Şartı, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve diğer uluslararası insan hakları belgeleri, 1993 tarihli Viyana Deklarasyonu ve eylem programı, 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi doğrultusunda faaliyet yürütmektedir (Ataman, 2008:9-10).

4.7.2.Türkiye’de İnsan Hakları Alanında Çalışan Bazı

Sivil Toplum Örgütleri

4.7.2.1.İnsan Hakları Derneği

İnsan Hakları Derneği 1980 askeri darbesinden sonra 98 insan hakları savunucusu tarafından 17 Temmuz 1986 yılında kurulan ilk insan hakları kuruluştur. İHD’nin 34 şubesi ve Kars, Ağrı, Tunceli ve Eskişehir’ de temsilciliği vardır. Dernek kurulduktan iki yıl içerisinde 16 şube sayısına ulaşmıştır. Derneğin kuruluş amacını kısaca “İnsan hak ve özgürlükleri konusunda araştırmalar yapmaktır” şeklinde tanımlamışlardır (Aktan,27:2011). Bu amaçlarını gerçekleştirebilmek için ise; insan hakları ile ilgili uygulamalar araştırılacak, var olan haksızlıklar rapor haline getirilip kamuoyuyla paylaşılacaktı. Derneğin en faal şubesi İstanbul’dur. Bunun sebebi olarak medya merkezinin İstanbul’ da olması ve İHD İstanbul şubesinin kapsayıcı etkinliklerinin olması. Dernek ayrıca hükümlü, tutukluların ve işkence mağdurlarının haklarını korumak amacıyla Türkiye İnsan Hakları Vakfı’ nın kurulması kararını aldı (http://www.ihop.org.tr/index.php?-option=com_content&view=category&layout=blog&id=28&Itemid=35).

4.7.2.2.Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV)

Türkiye İnsan Hakları Vakfı, 1990 yılında İnsan Hakları Derneği ve 32 aydın tarafından Türk Medeni Yasası'na göre kurulmuş, hükümet dışı ve bağımsız bir kuruluştur. 30 Aralık 1990 tarihli ve 20741 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Genel Merkezi Ankara'da olan Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın İstanbul, İzmir, Adana ve Diyarbakır'da temsilcilikleri bulunmaktadır.

Hükümetlerden, insan haklarına aykırı uygulamalar yapan kurum ve kişilerden bağış ya da destek almamayı ilke kabul eden Türkiye İnsan Hakları Vakfı;

- İnsan hak ve özgürlükleri konusunda yayın ve dokümantasyon yapmak,
- Hangi nedenle olursa olsun işkence gören kişilerin fiziksel ve ruhsal tedavi ve rehabilitasyonlarına, yakınlarının ise ruhsal tedavilerine yardımcı olmak,
- İşkenceyi belgelemek üzere çalışmalar yürütür, işkence gören kişinin hak arama çabasına katkıda bulunmak,
- İşkence ve diğer insan hakları ihlallerine karşı kamuoyunu bilgilendirici ve eğitici çalışmalar yürütmek,
- Bilimsel araştırmalar yapmak (<http://www.tihv.org.tr/index.php?tihv-hakkinda>)

4.7.2.3.İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği

İnsan Hakları ve Mazlumlar için Dayanışma Derneği, 28 Ocak 1991 tarihinde 54 kişi tarafından kuruldu. İHD' den sonra 22 şubesi ile en fazla şubesi olan İHK dir. Daha çok Mazlumder kısa adıyla tanınmaktadır. Derneğin yapısı, insan haklarına bakış açısı ile İHD ile büyük benzerlikler taşımaktadır (Aktan, 2011:25). Mazlumder devletten ve siyasal parti ve gruplardan bağımsız çalışan bir insan hakları örgütü olarak kurulmuştur. İnsan haklarını hiçbir ayırım gözetmeksizin tüm insanlar için standartsız bir şekilde savunmaya kararlı bir grup insanın ortak girişimi olarak doğdu. Mazlumder, Türkiye içinde ve dışında insan hak ve özgürlüklerinin korunması ve geliştirilmesi; her türlü insan hakları ihlallerinin son bulması için çalışmaktadır. Mazlumder, her türlü zulmün kaldırılması ve yeryüzünde tüm haksızlıkların son bulması için çalışmayı, insan olarak var olmanın ve insanca yaşamının bir gereği olarak kabul etmektedir. Mazlumder, insan hak ve özgürlüklerinin geliştirilmesi ve korunması için her türlü süreli-süresiz, yazılı, sesli ve görüntülü yayın faaliyetlerinde bulunur. Seminer, konferans, panel, açıkoturum, sempozyum ve yarışmalar düzenler, sergiler açar, film, video, tiyatro ve benzeri etkinliklerde bulunur (<http://www.mazlumder.org/main/pages/hakkimizda-biz-kimiz/65>).

4.7.2.4.Helsinki Yurttaşlar Derneği

Helsinki Yurttaşlar Derneği, temel hak ve özgürlükler, demokrasi, barış gibi konularla ilgilenir. Siyasi partilerden ya da devletlerden ayrı, bağımsız olarak çalışmalarını yürütür. Uluslararası sözleşmeler gereği insan hakları, barış demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi evrensel konuların hayata geçirilmesi ve tabana yayma çalışmaları yapar. HYD'nin Türkiye'deki çalışmalarının başlangıcına kaynaklık eden ve uluslararası bir çalışma konferansı olarak adlandırılan Helsinki Yurttaşlar Meclisi ise, temel insan hakları, uluslararası demokrasi ve hukukun üstünlüğü çerçevesinde faaliyet gösteren toplumlararası bir dayanışma ve ilişki ağıydı (Aktan, 2011:35).

Sonuç olarak Sivil Toplum Kuruluşları: kişilerin, grupların ya da çeşitli kurumların bazen birbirleriyle uzlaşan, bazen de çelişen; inanç, kanaat, çıkar ve yaşayış tarzlarını koruyarak, birlikte var oldukları ve hareket ettikleri toplumsal oluşumlardır. Sivil Toplum Kuruluşları, kişileri aktif hale getirerek onları ortak amaç doğrultusunda kapasitelerini kullanmalarını, insanları toplum yaşamında daha etkili ve bilinçli bireyler haline getirerek, gerek kendi yaşamlarında gerekse toplumsal yaşamda daha verimli kılmaktadırlar. Ayrıca bireyleri istedikleri ve ihtiyaç duydukları alanda kapasitelerini kullanabilen kişiler durumuna da olanak sağlamaktadırlar. Kısaca, bireyin varlığını hissettirebildiği, var olduğu ortamlar olarak sivil toplum kuruluşları bu özellikleri itibariyle modern, gelişmiş ve demokratik toplumlarda önemlidir.

4.8.İnsan Hakları İle İlgili Uluslararası Belgeler

20. yüzyıl da insan hakları ülke sınırlarının içine sığmayan Uluslararası bir boyut kazandığı hal almıştır. Günümüzde insan hakları ahlaki bir yükümlülükten çok siyasi bir boyut kazanmıştır. Bu da insan haklarının siyasete alet edilmesi tehlikesini getirmiştir. İnsan hakları insanları korumak için değil, siyasi hedeflere ulaşmak için bir araç olarak kullanılmaya başlanmıştır (Şeref, 1994:54). Tüm Uluslararası insan haklarını ilgilendiren belgeler göz önüne alındığında 1990 yılı öncesi açık ve doğrudan kurallar içeren belgelerin sayısının sınırlı olduğunu görüyoruz. Belgelerin çoğu Birleşmiş Milletler çerçevesinde kabul edilmiştir. Sözleşmeler dışında Evrensel Bildirge olmak üzere kimi bildirgelerde ve yönlendirici ilkelerde de doğrudan

kurallar vardır. Berlin Duvarı'nın yıkılmasını takip eden süreçte uluslararası kabul edilen belge ve sözleşmelerin sayısında artış gözlenmiştir (Gülmez, 1996:98).

Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi ve insan hakları ile ilgili çeşitli uzmanlık örgütlerinin kuruluş belgelerine bakıldığında insan haklarına saygı ve temel özgürlükleri güçlendirme amacını taşıdığını görürüz. İnsan hakları belgelerinin bir çoğu sözleşme değil tavsiye ya da bildirge türündedir. Belgeleri başlık olarak incelemek gerekirse bunların;

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (Madde 26)

Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi (Madde 17)

Çocuk Hakları Sözleşmesi (Madde 29)

Kadın Haklarında Tüm Ayrımcılık Biçimlerinin Kaldırılması Sözleşmesi (Madde 10)

Viyana Bildirgesi (Paragraf 33-34)

Viyana Eylem Planı (Paragraf 78-82)

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Bu bölümde uluslararası düzeydeki beyanname ve bildiriler hakkında tanıtıcı kısa bilgi verilmiştir.

4.8.1.Fransız İnsan ve yurttaş Hakları Bildirgesi (3 Eylül 1791)

İnsan ve Yurttaşlık Hakları Bildirisi, temelini 26 ağustos 1789 da yapılan Fransız İhtilali'nden alır ve o zaman yayınlanan temel metinlerden birisidir. 1789 yılında Fransız devrimi ardından Fransız Ulusal Meclisi insan haklarını korumak amacıyla 3 Eylül 1791 yılında yayınlanan anayasaya son söz olarak bu metni eklemiştir. Metin bir söz ve on yedi maddeden oluşmaktadır. Bunlar insan hakları ve millet üzerinde varılan temel anlaşmaları içermektedir (Göze,1986:564-566) .

Ulusal Meclis halinde toplanan Fransız halkı toplumların uğradıkları felaketin ve yönetimin bozulmasının tek sebebi olarak insan haklarına önem vermemeleri

olarak görmüşler ve bundan sonra insanın doğal haklarının olduğuna, devredilemeyeceğine karar vermişlerdir. Toplumu yönetenler insan haklarını akıllarından hiç çıkarmasınlar, bu bildiri toplumun üyelerine her zaman hak ve ödevlerini hatırlatsın.

4.8.2.İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 10 Aralık 1948 tarih ve 217 a (III) sayılı kararıyla ilan edilmiştir. Birleşmiş Milletler’de hiçbir muhalefetle karşılaşmadan kabul edilmiştir. İlk kabul edildiğinde hukuksal bağlayıcılığı olmamasına karşın zamanla örf ve adet hukukuna dönüşerek hukuksal bağlayıcılığa dönüşmüştür (Kayan, 2000:331). Beyannamenin başlangıç bölümünde, insan haklarına saygıyı geliştirmede öğretim ve eğitimin yeri, insanlık haklarına, insanlık şeref ve haysiyetine duyulan saygı vurgulanarak büyük – küçük herkesin bu haklardan eşit olarak sahip olduğu (Kepenekçi, 2000:25).

4.8.3.Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

4 Kasım 1950 de Roma’da İnsan Hakları Bildirisinde bulunan hakların güvence altına alınması için Avrupa Konseyi üye ülkelerinin üzerinde anlaştıkları metindir. 3 Kasım 1953 tarihinde ise yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeyi insan hakları ile ilgili diğer sözleşmelerden ayıran en önemli tarafı; garanti edilen haklar herhangi bir ülke tarafından ihlal edilirse o ülkenin yurttaşlarının bireysel olarak başvuru hakkı tanınmasıdır (Turhan, 2000:346-347). İnsan haklarına saygı Avrupa Konseyi’ne üyeliğin temellerinden birini teşkil etmektedir. Kişiler hakkını bilmekle devlet ise öğretmekle mükelleftir. Üyeliğin doğurduğu yükümlülükler arasında insan haklarından herkesin faydalanması, koruma ve geliştirme vardır (Kepenekçi,2000:25). İnsan hakları ihlallerini önlemek ve geliştirmek toplumların gelir düzeyi ile yakından ilgilidir. Avrupa’ da tabandan gelen tepkiler dikkate alınarak bu sözleşme imzalanmıştır. Sözleşmeden yararlanabilmek için bireyin o ülkenin vatandaşı olmasına gerek yoktur tek kıstas hak ihlalinin o ülkede gerçekleşmesidir (Kayan, 2000:333).

4.8.4.Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) insan hakları ile uluslar arasındaki güvenliği kurumsallaştıran örgüt olmuştur. 1975 yılında Helsinki’ de toplanan örgüt üyelerinin Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı’nda kabul ettikleri ve Helsinki Nihai Senedi olarak anılan belge insan haklarına ilişkin önemli hükümler içermektedir.. Avrupa Birliği zamanla güvenlik, ekonomi ve insan hakları gibi üç ilkeyi kendisine dayanak olarak belirleyecektir (Polat, 1999:139). Kasım 1990’ a kadar konferansa katılan ülkelerin insan haklarını izleme ve denetleme yükümlülükleri yoktu. 1990’ da konferansa katılan devletlerin kabul etmesiyle yeni yapı ve kurumların oluşturulması kabul edilerek 1992 yılında konferans örgüt halini aldı (<http://www.hyd.org.tr/?pid=354>).

4.9.İnsan Hakları Eğitiminin Hukuksal Temelleri

Eğitim programları eğitim sisteminin temel taşlarından. Okul içinde ve dışında gerçekleştirilmek istenen eğitsel amaçlı faaliyetlerin hepsini bünyesinde bulunduran planlamaya eğitim programı denir. Programın amaçları arasında öğretmenlere kılavuzluk etmesi yanında içeriğin de kaliteli olmasını sağlar. Yani etkili bir insan hakları eğitimi için ve insan haklarını benimsemiş kişiler yetiştirebilmenin yolu eğitim programının içerik yönünden zengin olmasına bağlıdır (Elkatmış, 2007:113).

Demokratikleşme yolunda ilerleyen dünya ülkeleri gibi Türkiye de bu yolda ilerleyebilmek için insan hakları eğitimi alanında önemli çalışmalar yapmaktadır. Bunlardan ilki okullarda yapılan faaliyetler, ikincisi ise halkın katıldığı küçük çaplı çalışmalardır. Bu çalışmalar resmi-özel kişi veya kurumlarca yapılmaktadır.

İnsan hakları eğitime dönük çalışmalar yapan resmi kurumlar içerisinde; İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanlığı, MEB, Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, YÖK, TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu resmi kurumlar ve özel kuruluşlar vardır (Yeşil, 2002:61 -62).

Bu bölümde insan hakları eğitiminin MEB’de ne şekilde yer aldığı, kanunları, maddeleri ve yönetmelikleri incelenecektir. Bunlara maddeler halinde

ekler bölümünde ayrıca yer verilecektir. İnsan hakları eğitiminin hukuksal dayanakları arasında; 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, İlköğretim Okulu Programı ve Eğitici Çalışmalar Yönetmeliği sayılabilir.

İnsan hakları eğitimi uluslararası sözleşmelerin dışında Milli Eğitim Temel Mevzuatı gereği devletin vatandaşları için yerine getirmesi gereken bir sorumluluğudur (Gülmez, 1994:70). İnsan hakları eğitiminin ders kitaplarında yer almasının yanı sıra önemli olan bireylerin davranışlarıdır. Bu amaçla ders konularının öğretim becerisi kazandırmaya yönelik amaçlarının olması gerekir. Eğitim süreci çoğunlukla uygulama ve drama yöntemlerine göre şekillendirilmelidir.

1978 tarihli İnsan Hakları Öğretimi Kararı, insan hakları eğitiminin Avrupa Konseyi tarafından konulmuş olan ilk kararıdır. Buna göre insan hakları öğretimi zorunlu ve olabildiğince erken başlaması gerektiği belirtilmiştir. Alınan kararlar; Konsey üyelerine, örgün öğretime ve yasa uygulayıcıları yani kamu görevlilerine olmak üzere üç öneride bulunulmuştur.

1. İnsan hakları öğretimi her eğitim düzeyinde yer almalıdır. Bunun için gerekli önlemler alınmalıdır.
2. Üniversitelerde zorunlu yada seçmeli ders olarak okutulmalıdır.
3. Kamu görevlileri için insan haklarıyla ilgili öğretim geliştirilmeli (Gülmez,1994:70).

4.9.1.Ulusal Düzenlemeler

İnsan hakları ve eğitiminin ulusal hukuktaki ilk yeri anayasadır. Önceki anayasalarda olduğu gibi 1982 Anayasası'nda da insan hak ve özgürlükleri vardır. Bu kısımlar anayasanın başlangıç bölümünde yer almaktadır. Bu maddelerden bazıları;

Kimse eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz.

Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir

Eğitim ve öğretim, Atatürk İlkeleri ve İnkılâpları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz.

Ayrıca anayasanın başlangıç bölümünde “Topluca Türk vatandaşlarının birbirlerinin hak ve hürriyetlerine kesin saygı, karşılıklı içten sevgi ve kardeşlik duygularıyla huzurlu bir hayat talebine hakları bulunduğu” şeklinde cümleye yer verilmiştir. Cumhuriyet’in niteliklerine ilişkin 2. maddede ise “insan haklarına saygılı” ve “demokratik devlet” ilkelerine yer verilmiştir (Kepenekçi, 2000:23).

Yukarıda sayılan maddelerin uygulanabilirliği, vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini kullanabilmeleri ve başkalarının haklarına saygı duyma aslında insan hakları alanında verilecek olan eğitimler sayesinde olacaktır.

4.9.1.1.Anayasa

İnsan hakları eğitiminin hukuksal olarak en temel dayanağı anayasadır. Anayasa’mızın giriş bölümünde ulusal egemenliği millet adına kullanacak olanların hiçbir şekilde bu Anayasa’da gösterilen hukuk düzeni dışına çıkamayacağı ve her Türk vatandaşının belirlenen haklardan mahrum edilemeyeceği belirtilmiştir. Anayasa’nın 2. Maddesinde ise “İnsan haklarına saygılı demokratik devlet” ilkesine yer verilmiştir. Yukarıda verilen bu bilgiler 1961 ve 1982 Anayasalarında aynen korunmuştur (T.C. Anayasası, 1995).

4.9.1.2.Milli Eğitim Temel Yasası

14 Haziran 1973 gün ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Yasası’nın (METY) 2. Maddesi, Türk ulusunun tüm bireylerinin yetiştirilmesinde ön görülen genel amaçlar saptanmış, eğitim–öğretim sisteminin düzenlenirken insan hakları ve eğitime yer verilmesi gerektiği açıklanmış; fakat açık bir şekilde hakların öğretilmesinden ve hak bilinci kazandırılması gerektiği ifade edilmemiştir (Gülmez, 1994:72). Aynı yasada 16 Haziran 1983 tarih ve 2842 sayılı yasayla değiştirilen 2. maddesinin 1. bendinde tüm bireyleri Türk ulusunun değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren, ailesini, ulusunu ve yurdunu seven ve temel nitelikleri

Anayasa’da belirtilen T.C.’ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen yurttaşlar olarak yetiştirmek amaçlanmıştır.

Milli Eğitim Şuraları’nda da insan hakları eğitimlerinin yaygınlaştırılmasına değinilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığının düzenlemiş olduğu 12. şûrada yapılan teklifler içerisinde; öğretim programlarının düzenlenirken sevgiye dayanan demokratik davranış geliştirme yanında özgür düşünce ve hoşgörölü bireyler yetiştirmek hedeflenmiştir (Kepenekçi, 2000:24).

4.9.1.3.Yönetmelikler

İnsan hakları eğitimiyle ilgili olmak üzere bu konuda çıkarılmış olan önemli yönetmeliklerin yanında çeşitli zamanlarda çıkarılmış olan ilkököl, ilköğretim kurumları, lise ve ortaokullar yönetmelikleri de vardır.

4.9.1.3.1.1976 Eğitici Çalışmalar Yönetmeliğı

1976 tarihli İlk ve Orta Dereceli Okullar Eğitici Çalışmalar Yönetmeliğı’nde 17 madde halinde sıralanan amaçları ve çalışmaları 1983 yönetmeliğı gibi düzenlenmiştir. 1976 yönetmeliğinde olup da 1983 yönetmeliğinde olmayan iki madde vardır. Bunlardan ilki öğrencilerin başkalarıyla işbirliğı yapabilme yeteneğinin geliştirilmesine ilişkindir. İkincisi ise eğitici çalışmaların okulun bütün öğrencilerinin kendi istekleriyle seçtiğı çeşitli faaliyetlerde “*Bütün eğitici çalışmalar demokratik yaşayış kurallarına göre düzenlenir*” maddesidir (Resmi gazete, 1986:3-6).

4.9.1.3.2.1983 Eğitici Çalışmalar Yönetmeliğı

1983 tarihli İlkokul Ortaokul Lise ve Dengi Okullar Eğitici Çalışmalar Yönetmeliğı, öğrencilere kazandırılacak davranışlar arasında “demokrasi ilkelerini benimsemiş” bireyler olarak yetişmelerini hedeflemiştir. Öğrencilerin içinde yaşadıkları topluma faal olarak katılmalarını da bir başka amaç olarak belirtmiştir (T.C. MEB Tebliğler Dergisi,1983:225-233).

4.9.1.3.3.İlkokul Yönetmelikleri

1961 tarihli ve 222 sayılı yasaya göre hazırlanan İlkokul Yönetmeliğinde “İlkokullarda eğitim ve öğretimin amaç ve hedeflerini” şöyle belirtmiştir.

“İlkokul öğrencileri(ni), İlkokul programında belirtilen amaç ve ilkelerin içinde-bedence, ruhça, ahlakça, toplumsal yönden ve insanlık ilişkileri bakımından Türkiye Cumhuriyeti’ne bağlı iyi birer vatandaş olarak yetiştirmek.”

1972 tarihli İlkokul Yönetmeliği’nde ilkokulun amacı şu şekilde tanımlanmıştır: “Öğrencilerin Milli Eğitimin amaçlarına ve ilkokul programında belirtilen esaslara göre bedeni, zihni, ahlaki gelişmelerini ve yetişmelerini sağlamak.”

1976 tarihli Temel Eğitim Birinci Kademe (İlkokul) Yönetmeliğinde ise ilkokulun amacı şu şekilde açıklanmıştır;

“ Her Türk çocuğuna, Milli Eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak, iyi bir vatandaş için gerekli temel bilgi, beceri ve alışkanlıkları kazandırmak: onları ilgi, istidat ve kabiliyetleri istikametinde ve milli ahlak anlayışına uygun olarak yetiştirmek ve böylece öğrencilerin bedeni, zihni ve ahlaki gelişmelerini sağlamak.”

Yönetmeliklerden de anlaşılacağı üzere ilkokulun amaçları arasında insan hakları eğitimiyle ilgili olmak üzere dolaylı da olsa hiçbir ilkeye yer verilmediği görülmektedir. Sadece bireylerin iyi bir vatandaş olarak yetiştirilmesine gerektiğinin belirtilmesiyle yetinilmiştir (MEB Mevzuat,1961).

4.9.1.3.4.1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nun birinci maddesinde Türk gençliği için insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan sorumluluklarını bilen gençler yetiştirmektir ifadelerini içermektedir. Bununla insan hakları eğitiminin yasal dayanakları oluşturulmuştur. Devlet bireylere kendisine karşı görev ve sorumluluklarını bilen insan haklarına saygılı kişiler yetiştirmeyi hedeflemiştir. Bunun için de yükümlü olduğu insan haklarına ders kitaplarında ve ders programlarında yer vermesi gerekmektedir (MEB Mevzuat, 1973).

4.10.Sivil Toplum Kuruluşlarının İnsan Hakları Eğitimi Alanında Yaptıkları Çalışmalardan Örnekler

Bir ülkede yaşayan insanların eğitim seviyesi yükseldikçe insan haklarına verilen önemin arttığı görülmektedir. Bu nedenle insan hakları eğitimi alanında yapılan çalışmalar yaygınlaştırılmalıdır. İnsanların aldıkları eğitimleri davranışlarına dolayısıyla da yaşamlarına yansıtmaları gerekmektedir. Ancak bu şekilde verilen eğitimler amacına ulaşmış olur. Bu eğitimlerin önemini anlayan devletler ve sivil toplum kuruluşları bireyleri bu alanda geliştirecek birçok proje hazırlamışlardır. Devletler vatandaşları için örgün, yaygın ve hizmet içi eğitimlerden faydalanarak bu alandaki boşluğu doldurmaya çalışmaktadırlar. Sivil Toplum Kuruluşları ise kendi ülkelerinde yetersiz gördükleri alanlarda çalışmalar yapmaktadırlar.

Bu bölümde ülkemizde faaliyet gösteren Sivil Toplum Kuruluşlarının insan hakları eğitimi alanında yaptıkları çalışmalar tanıtılacaktır. Bu çalışmaların amacı, hedef kitlesi, karşılaşılan zorluklar ve sonuç itibarıyla amacın gerçekleştirilip gerçekleştirilemediği açıklanacaktır.

4.10.1.Herkes İçin Adalet Projesi

Herkes için adalet projesi Diyarbakır Barosu tarafından 2004 yılında Diyarbakır ilinde yaşayan mağdur çocukların sayısını tespit edebilmek ve onlara hukuki yardım sunabilmek amacıyla hazırlanmış olan bir projedir. Proje kapsamında aileleriyle birlikte yaşayan çocuklara ulaşabilmek için Diyarbakır İl Milli Eğitim Müdürlüğü ile, tutukevleri ve ıslahevlerinde bulunan çocuklara hukuki yardım götürebilmek için ise Adalet Bakanlığı ile protokol imzalanmıştır.

4.10.1.1.İlköğretim Okullarında Çocuk Hakları Eğitimi

Çocuk Hakları Sözleşmesinin 42. Maddesinin uygulanmasını sağlamak ve çocuklarda insan hakları bilincini geliştirmek amacıyla proje gönüllüleri ve Diyarbakır Barosu Çocuk Hakları Merkezi ile yapılan görüşmeler sonucunda “İlköğretim Okullarında Çocuk Hakları Eğitimi” konulu eğitim programına başlanılmasına karar verilmiştir. Bu amaçla Türk Tarih Vakfı’nın “Ders Kitaplarında İnsan Hakları Projesi” Diyarbakır il toplantılarına katılım sağlanmış. İlköğretim

okullarında okuyan çocuklara rehber öğretmenler tarafından ulaşılması amaçlanmıştır. Bu amaçla 18 eylül 2004 tarihinde rehber öğretmenler için “İletişim ve Çocuk” adlı seminer düzenlenmiştir. Ayrıca eğitimin yürütüleceği okulların rehber öğretmenleri ile Diyarbakır Barosu Eğitim Merkezinde 11.12.2004 tarihinde yapılan toplantıda Herkes İçin Adalet Projesi ve İlköğretim Okullarında Çocuk Hakları Eğitimi genel hatları ve amaçları anlatılmıştır. Öğretmenlerden ayrıca görev yaptıkları okullarda tespit ettikleri çocukların mağduriyetlerine neden olan vakaların proje sorumlularına iletmeleri istenmiştir. Bir yıl boyunca projeye toplam olarak 10 çocuk başvurmuştur. Bu başvurulardan 5’i öğretmenleri tarafından yapılmıştır. Bunun nedeni olarak da toplumda hor görülme, aşağılanma ve küçük düşürülme kaygılarının yattığı, sosyal baskılardan korkan mağdur çocuk ve ailelerinin tespit edilmesi nedeniyle öğretmenlerle işbirliği yapılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. İlköğretim çağındaki çocukların küçük olmaları, haklarını koruyamamaları, fiziksel direnç gösterememeleri ve sorunlarını anlatamamaları gibi çeşitli etmenler mağdur olmalarını kolaylaştırmaktadır. Başvuruda bulunan 5 çocuğun sorunları çeşitli yöntemlerle çözümlenmiştir.

4.10.1.2. Tutuklu Çocuklar

Adalet Bakanlığı ile Diyarbakır Barosu arasında 26.11.2004 tarihinde tutukevlerinde ve ıslahevlerinde bulunan çocuklara hukuki yardım götürülmesine ilişkin protokole göre Adalet Bakanlığına bildirilen çalışma grubu üyeleri her ay tutukevlerine ve ıslahevlerine periyodik olarak ziyaret gerçekleştirerek insan hakları alanında eğitimler verecekler, ayrıca çocukların kaldığı koğuşların fiziksel şartlarını tespit edeceklerdi. Protokol çalışma grubu üyeleri çocukların her türlü hukuki problemiyle de ilgilenmekle yükümlüydü. Bu yükümlülüğün çocuk tahliye edildikten sonra da devam ettirilmesi kararına varıldı.

Bu çalışmalarla asıl ulaşılacak istenen sonuç; çocukların tutuklu kaldığı yerlerin fiziksel ve sosyal şartlarının uluslar ve uluslararası standartları uygun olup olmadığının denetlenmesi, eksikliklerin tespit edilerek hak ihlallerine uğrayanlara hukuki yardımların yapılması ve topluma geri kazandırılmasıdır. Mağdur çocukların sayısını tespit edebilmek için 2004 yılından başlamak üzere Cumhuriyet Savcılıkları hazırlık kalemindeki dosyaların tümünün incelenmesine karar verilmiştir. Böylelikle

proje kapsamında 500 çocuğa ulaşılması hedeflenmiştir. Bu amaçla 10 gönüllü avukat çalışacak ve en az 1000 adet dosya incelenecektir.

4.10.1.3.Faaliyetlerin Yürütülmesi Sırasında Karşılaşılan Güçlükler

Proje kapsamında ilk başta çocuklara yönelik mahalle toplantıları düzenlenmesi istenmişken daha sonra böyle bir uygulamanın anlatım tarzı ve çalışma yönteminin çocuklara değişik gelebileceği endişesi ile okullarda yapılmasına karar verilmiştir. Bu amaçla eğitimci eğitimi yapılarak rehber öğretmenler bilgilendirilmiştir. Böylelikle daha çok çocuğa belirli aralıklarla verilmesinin daha verimli olacağına karar verilmiştir.

25-30 Mayıs tarihleri arasında yapılması öngörülen anketin daha önce ülke genelinde sivil toplum kuruluşlarının ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının ve il genelinde Dicle Üniversitesinin benzer nitelikte anketler yapması ve güvenilir olması nedeniyle anket yapılmamasına karar verilmiştir.

Proje kapsamında 500 çocuğa ulaşılması hedeflenirken sadece 10 çocuk başvuru sayısı ile sınırlı kalmıştır. Bu nedenle mağdur çocuklara ulaşmak için “Eğitici Kurumlar ve Öğretmenler Aracılığıyla Çocuklara Ulaşma” yolu seçilmiştir.

Film çekimleri esnasında tanıklık yapan ve sokakta çalışan çocukların, kamera karşısında çekingenlik göstermeleri ve konuşamamaları üzerine Sosyal Hizmet uzmanlarından yardım alınmıştır.

4.10.1.4.Etki ve Değerlendirme

Proje kapsamında çocuklara hukuki yardım ve destek konusunda hedeflenen sayıya ulaşılammıştır. Fakat yapılan eğitim çalışmaları, basılı ve görsel malzemelerin iyi bir şekilde kullanılması, sivil toplum kuruluşları ve eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerle işbirliğinin geliştirilmesi sonucunda bu sayısal açığın ikinci dönemde kapatılması düşünülmektedir. Proje sayesinde sivil toplum kuruluşları, meslek örgütleri, yerel yönetimler ve çocuk hakları alanında hizmet veren kamu kurum ve kuruluşları arasında ortak hareket etme iradesi meydana gelmiştir.

Proje kapsamında TV programları, film ve broşür dağıtım faaliyetleri ile toplumda geniş bir kesime ulaşılmıştır. Diyarbakır ilinde yaşayan birçok insan yapılan faaliyetler hakkında bilgilendirilmiştir. Ailelere ve çocuklara hakları konularında temel bilgiler verilerek yaşadıkları hak ihlalleri durumunda ne yapmaları gerektiği, hukuki problemlerde kimlerden nasıl yardım alabilecekleri bilgileri verilmiştir.

Proje sayesinde; çocuklara ve ailelerine hukuki yollardan haklarını nasıl arayabilecekleri ile ilgili destek amaçlı programlar hazırlanmış ve uygulanmıştır.

Çocuk hakları alanında yasal değişiklikler takip edilerek çocukların aleyhine olabilecek değişikliklerin değiştirilmesi, alternatif raporların hazırlanması.

Mağdur çocuklara ilişkin sorunların ortak hareket edilerek kısa zamanda çözümleri sağlanmıştır. Proje kapsamında elde edilen bilgi ve belgelerin ilgili sivil toplum kuruluşları ile paylaşılması, ortak karar mekanizmalarının hayata geçirilmesi ve destek faaliyetleri ile STK bütünleşmesi için önemli bir mesafe kat edilmiştir.

Çocuklara ilişkin hizmet veren ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile yapılan değerlendirme toplantıları ve görüşmelerde karşılaşılan sorunlar açık ve net bir şekilde ifade edilerek eksikliklerin düzeltilmesi istenmiştir.

4.10.2.Ders Kitaplarında İnsan Hakları Projesi I

Ders Kitaplarında İnsan Hakları (DKİH-I) projesinin ilki, 2002–2004 yılları arasında Tarih Vakfı koordinatörlüğünde, Türkiye Bilimler Akademisi şemsiyesi altında ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) ortaklığında yürütülmüş. Bu projenin temel nedeni insan hakları konusunda bilgili ve onları gözeten, özenli düşünen, çeşitli inanç, kültür ve kimliklere saygı duyan, barışsever, yaratıcı kuşaklar yetiştirebilmek için ders kitaplarının ve müfredatın iyileştirilmesi gereği inancından kaynaklanmaktadır. Bu amaçla, ilk ve orta öğretimde okutulmakta olan 190 ders kitabı, insan hakları ve demokrasi kültürünün ana ölçütleri çerçevesinde biçim, içerik ve pedagojik yöntemler açısından incelenmiş. Proje sonunda ikisi İngilizce olmak üzere yedi kitap yayımlanmış, ayrıca projede elde edilen verilere dayanarak

hazırlanan *Tavsiyeler Raporu* hem kamuoyuna açıklanmış hem de Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık ve Milli Eğitim Bakanlığına sunulmuştur.

4.10.2.1.Ders Kitaplarında İnsan Hakları Projesi II

Ders Kitaplarında insan Hakları (DKİH-II) projesinin ikincisi Tarih Vakfı tarafından, Avrupa Birliği ile Finlandiya Büyükelçiliği'nin mali desteğinde ve TİHV ortaklığında Ağustos 2007'de yeniden başlatılmış. 18 ay süren DKİH-II projesi bir izleme ve raporlama çalışması niteliğindedir. DKİH projesinin yeniden başlatılmasının temel gerekçesi, ders kitaplarının 2004 yılından bu yana devam eden ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından, eğitimde reform süreci kapsamında değiştirilen ders programlarına göre yenilenmesidir. Bu çalışmayla esas olarak, ilk proje döneminden bugüne bu alanda gerçekleşen iyileşmelerin ve devam eden sorunların saptanıp ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu kapsamda, çoğunluğu yenilenen ders programlarına göre yeniden hazırlanmış ve 2007–2008 eğitim yılında ilk ve orta öğretimde okutulan, tüm dallardan 139 ders kitabı, öğretmenlerden, velilerden ve lisans ile lisansüstü öğrencilerinden oluşan 74 eğitilmiş gönüllünün katılımıyla kapsamlı olarak incelenerek raporlaştırıldı. Bu ilk raporlar uzman eğitimci ve akademisyenler tarafından değerlendirilerek *Ders Kitaplarında İnsan Hakları II: Tarama Sonuçları* başlığı altında kitaplaştırılmıştır. Proje bulguları 29–30 Kasım 2008 tarihinde düzenlenen “İnsan Hakları, Eğitim ve Ders Kitapları Araştırmaları Uluslararası Sempozyumu”nda da tartışılmıştır. Ayrıca, Türkiye genelindeki ilk ve orta öğretim okullarında 2597 öğrenci ve 1044 öğretmene uygulanan anketle, öğretmen ve öğrencilerin insan hakları ve ders kitaplarına ilişkin algı ve değerlendirmeleri ölçülmüştür. Uluslararası sempozyum bildirilerini ve anket sonuçlarını içeren iki ayrı kitap da basılarak yayımlanmıştır (<http://www.tarihvakfi.org.tr/dkih/>).

4.10.3.Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı (KİHEP)

Kadının İnsan Hakları – Yeni Çözümler Derneği'nin 1994 -1996 yıllarında Ankara, İstanbul, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yürüttüğü “Türkiye’de Kadının İnsan Hakları” ve “Aile İçi Şiddet” konulu saha araştırmaları iki gerçeği çok çarpıcı bir biçimde ortaya koymuştu: Kadınlar yasal haklarını bilmiyorlardı ve

kullanmıyorlardı. Türkiye’de bağımsız yerel kadın örgütlenmelerinin sayısı son derece kısıtlıydı.

Bu araştırmaların sonuçları ve saptanan ihtiyaçlar doğrultusunda Kadının İnsan Hakları – Yeni Çözümler Derneği 1995 yılında Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı’nı (KİHEP) geliştirdi. 1995 yılından beri kesintisiz olarak yerel düzeyde uygulanmakta olan KİHEP, 2009 itibarıyla Türkiye’nin her bölgesinden 42 ilde 7500’ü aşkın kadına ulaşmıştır. Program kadınların çok çeşitli alanlarda karşılaştıkları insan hakları ihlalleri konusunda toplumsal bilinci artırarak, kadınların bu sorunlar karşısında çözümler üretmelerine yönelik donanımı kazanmalarını sağlamayı, feminist bir bilinç oluşturmaya, kadınların Türkiye’de demokratikleşme sürecine özgür ve eşit bireyler olarak katılmalarını ve kendi bağımsız örgütlenmelerini yaratmalarını desteklemeyi amaçlar.

1998 yılından beri Kadının İnsan Hakları – Yeni Çözümler Derneği ve Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) işbirliği ile SHÇEK’e bağlı Toplum Merkezleri’nde uygulanan Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı, Cumhuriyet’ten sonra kazanılan hakların yaşama geçirilmesine yönelik ilk geniş çaplı çalışma niteliğini taşımaktadır. Aynı zamanda, son yıllarda yaşanan gelişmelere paralel olarak, hem Türkiye’nin imzaladığı kadınlara ilişkin uluslararası sözleşmelerin (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve Birleşmiş Milletler Pekin+5 kararları gibi), hem de Avrupa Birliği Katılım Ortaklığı Belgesi çerçevesinde önemli bir yeri olan toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında çok etkin bir araçtır. Türkiye’de sürdürülebilir ve başarılı STK- devlet işbirliğinin en iyi örneklerinden biri olan KİHEP, “İnsan Haklarında Yeni Taktikler” isimli uluslararası bir proje kapsamında, dünya çapındaki en iyi taktiklerden biri olarak seçilmiştir.

Küçük grup çalışmalarına dayalı katılımcı yöntemlere bağlı kalınarak geliştirilen KİHEP iki aşamadan oluşmakta. Birinci aşamada, 15-20 katılımcı ile on gün süren bir eğitici eğitimi yer alıyor. İkinci aşamada ise, eğitici eğitimini tamamlamış olan grup yönlendiricileri kendi (yerel) gruplarını oluşturuyorlar ve Kadının İnsan Haklarının süper vizyonu ile 4 ay boyunca haftada bir 3-4 saatlik eğitim veriyorlar. Grup yönlendiricilerinin kullandığı Kadının İnsan Hakları Eğitimi

Eğitici El Kitabının yanında, Dernek katılımcılara yönelik çeşitli görsel ve yazılı eğitim materyalleri geliştirerek, bunların dağıtımını yapıyor. Bu süreçte KİHEP eğiticileri, SHÇEK yetkilileri, KİHEP katılımcılarının oluşturduğu bağımsız yerel kadın örgütlenmeleri ve Kadının İnsan Hakları – Yeni zmler Derneği ekibi düzenli olarak değerlendirme, kapasite geliştirme ve koordinasyon toplantıları ile biraraya gelerek eğiticilerin sahada karşılaştıkları sorunlar, ihtiyaç saptamaları, çözüm nerileri, yeni gelişmeler, geleceğe yönelik stratejiler konusunda deneyim paylaşıyorlar ve programın ulusal çapta bir yerel kadın dayanışma ağı olmasını sağlıyorlar.

Eğitim programı, çeşitli konularda 16 grup çalışmasını içeriyor:

1. Tanışma, Kadının İnsan Hakları Eğitim Programının Tanıtımı ve İhtiyaç Saptaması
2. Kadının İnsan Hakları
3. Anayasal Haklar ve Medeni Haklar
4. Kadına Karşı şiddet ve Aile İçi şiddet
5. şiddete Karşı Stratejiler
6. Kadının Ekonomik Hakları - Bölüm I
7. Kadının Ekonomik Hakları - Bölüm II
8. İletişim - Bölüm I
9. İletişim - Bölüm II
10. Toplumsal Cinsiyet Rollerine Duyarlı ocuk Eğitimi ve ocuk Hakları
11. Kadın ve Cinsellik - Bölüm I
12. Kadın ve Cinsellik - Bölüm II

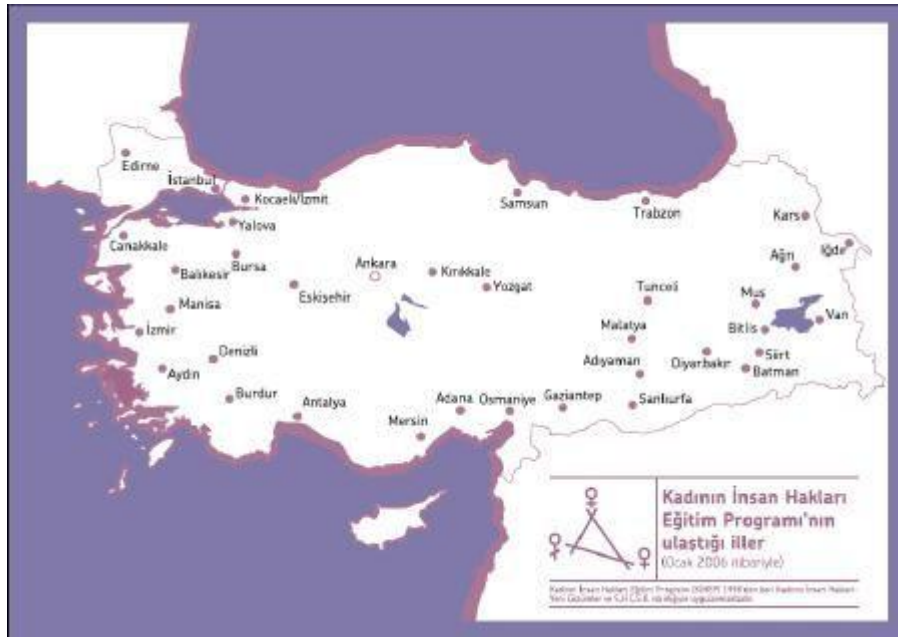
13. Kadın ve Doğurganlık Hakları

14. Kadın ve Siyaset

15. Feminizm ve Kadın Hareketi

16. Kadın Örgütlenmesi

KİHEP, bütünsel bir kadının insan hakları anlayışı ve tamamen katılımcı bir yaklaşımla, kadınların kendi tecrübelerinden yola çıkarak günlük hayatlarını şekillendiren uygulamalar ve yazılı yasalar karşısında eleştirel bir bilinç oluşturmalarına imkan veriyor. Kadınların güçlü bireyler olarak, hem kişisel hem de toplumsal düzeyde kendi stratejilerini üretmeleri için gerekli donanımı sağlayan bir araç olarak tasarlanan program, kadınların yaşadığı bilinçlenmeyi ve insan hakları konusunda edindikleri bilgiyi eyleme ve örgütlenmeye dönüştürebilmelerini sağlıyor. Aşağıda yer alan harita Türkiye genelindeki KİHEP merkezlerini göstermektedir:

Dışarıdan ve bağımsız bir araştırma ekibi tarafından gerçekleştirilen Kadının İnsan Hakları Eğitimi Programı Değerlendirme Araştırması programın etkileri ve başarısı ile ilgili önemli sonuçlar ortaya koymuştur. Araştırma sonuçlarına göre, Kadının İnsan Hakları Eğitimi Programı'na katıldıktan sonra kadınların:

%63'ü aile içi fiziksel şiddeti tamamen sona erdirdi, %22'si de azalmasını sağladı.

- %31'i duygusal şiddeti tamamen sona erdirdi, %44'ü de azalmasını sağladı.
- %34'ü ekonomik şiddeti tamamen sona erdirdi, %35'i azalmasını sağladı.
- %54'ü eğitimine yeniden başladı.
- %29'u ücretli bir işte çalışmaya başladı ve %13'ü kendi işlerini kurdu.
- %74'ünün aile içi kararlarda etkisi arttı.
- %93'ünün kendine güveni arttı.
- %93'ünün çocuklarına yönelik tutumu düzeldi.
- %72'si siyasi, medeni ve ekonomik hakları konusunda çok bilgilendi, %18'i de biraz bilgilendi.
- %74'ü kadın olarak öz değerlendirmelerinde çok olumlu değişiklikler, %23'ü de oldukça olumlu değişimler olduğunu belirtti.
- %72'sinde kocaların tutumu olumlu yönde değişti.
- %82'si kendi özel uğraş ve faaliyetlerine daha fazla zaman ayırmaya başladı.

KİHEP sonrasında katılımcı kadınlar, Ankara, Antalya, Aydın, Bitlis, Çanakkale, Diyarbakır, Edirne, İstanbul (Gazi Mahallesi, Okmeydanı, Ümraniye), İzmir, İzmit, Samsun ve Van'da kendi ihtiyaçları etrafında yerel örgütlenme girişimleri başlattılar.

4.10.3.1.Bağımsız Araştırma Sonuçları

Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı Bağımsız Araştırma Sonuçları 2005-2011 yıllarını kapsayan bağımsız araştırma sonuçlarına göre, KİHEP'e katılan kadınların,

% 35'i eğitimlerini tamamlamak için okula geri dönmüştür.

%33'ü gelir karşılığında çalışma hayatına başlamış/geri dönmüştür, bu kadınların %7'si kendi işyerini açmıştır.

Fiziksel şiddete uğrayan kadınların %60'ı,

Duygusal şiddete uğrayan kadınların %33'ü,

Ekonomik şiddete uğrayan kadınların %27'si mevcut şiddeti durdurmayı başarmıştır.

%94'ü genel anlamda özgüveninin arttığını,

•%89'u aile içinde alınan kararları daha fazla etkili olduğunu,

•%67'si çevresinde siyasi açıdan daha aktif olmaya başladığını,

•%59'u mevcut bir kadın örgütüne aktif olarak katıldığını belirtmiştir.

(<http://www.kadinininsanhaklari.org/>)

4.10.4.Muhtarlara İnsan Hakları Eğitimi Projesi

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu ile Türk Demokrasi Vakfı (TDV) işbirliğiyle gerçekleştirilen proje uyarınca 2003 ve 2004 yılları arasında yurdun çeşitli yerlerinden gelen muhtarlara verilen dört günlük insan hakları eğitimi içerikli programı kapsamaktadır. Proje Ankara'da yürütülmüş olup katılımcıların tüm masrafları TDV tarafından karşılanmıştır. Projeye Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinden 70, Nevşehir ve Kayseri illerinden gelen 80 olmak üzere toplam 150 muhtarın katılımı sağlanmıştır (Elkatmış, 2007:7-8). Diyarbakır ve Şanlıurfa'dan 10 yerel basın temsilcisi de bu eğitime katılmıştır. İnsan Hakları konusunda bilgilendirilen muhtarlara, hak ihlallerinde izlenecek yol, polis ve jandarma ile ilişkiler, insan hakları alanında faaliyet gösteren sivil toplum örgütleri ve TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu'nun çalışmaları hakkında bilgi verilmiştir. Türkiye'de ilçe insan hakları kurullarında görevli tüm muhtarlara yönelik proje, diğer illerdeki muhtarlarla sürdürülecektir. İl ve ilçe insan hakları kurullarıyla ilgili yönetmelikte yapılan değişiklikle muhtarlar da ilçe kurullarında görev almaya başlamışlardır (Gülmez,1994:)

4.10.5.Türkiye'de Romanların Haklarının Geliştirilmesine Katkı Projesi

Helsinki Yurttaşlar Derneği Türkiye'deki Romanlara yönelik bu projeyi, merkezi Budapeşte'de bulunan European Roma Rights Centre - ERRC (Avrupa Roman Hakları Merkezi) ve Edirne Roman Kültürünü Araştırma Geliştirme ve Yardımlaşma Derneği (EDROM) ile ortaklaşa yürütmüştür. Proje, Türkiye'deki Roman toplumunun yurttaşlık haklarının geliştirilmesini, Romanların karşı karşıya

kaldığı hak ihlallerinin ortaya çıkarılmasını, Roman sivil toplum örgütlerinin kapasitesinin güçlendirilmesini ve Romanların sosyal ve ekonomik haklarının korunması konusunda sivil inisiyatiflerin ve resmi kurumların harekete geçirilmesini amaçlamaktadır.

Projenin temel hedefleri şunlar:

- Ayrımcı uygulamalarla ve hak ihlalleriyle daha güçlü mücadele etmeleri için, Türkiye’deki Roman derneklerinin ve topluluklarının kapasitelerini artırmak,
- Türkiye’deki Romanların gündelik hayatlarında yaşadıkları sosyal ve ekonomik sorunları su üzerine çıkarmak, bu sorunlarla hukuki mücadele için girişimlerde bulunmak ve Roman haklarının ulusal ve uluslararası alanda korunması için mücadele etmek,
- Roman toplumunun haklarını güvence altına alacak yasal, idari ve siyasi düzenlemelerin yapılması için resmi kurumların ilgisini bu konuya çekmek ve böylece Romanların temel yurttaşlık haklarına erişmelerini kolaylaştırmak.

Proje Faaliyetleri

İki yıl sürecek projenin faaliyetleri Mersin, Ankara, Edirne, İstanbul ve İzmir’de yürütülmüştür. Proje faaliyetlerini dört ana başlıkta toplamak gerekirse:

1. Araştırma ve belgeleme çalışmaları: Türkiye’deki Romanların sosyal, ekonomik, kültürel özelliklerine ilişkin araştırma raporlarının hazırlanması... Hak ihlallerine karşı hukuki mücadele sürdürebilmek için Romanların yaşadıkları insan hakları ihlallerinin birinci elden bilgi ve tanıklılıklarla belgelenmesi...
2. Roman toplulukları ve insan hakları örgütleri için eğitim programları: Türkiye’nin çeşitli kentlerinde, Roman derneklerinde çalışan aktivistlere ve insan hakları alanında faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerine yönelik eğitim programlarının düzenlenmesi... Eğitim programlarının üç farklı başlıkta toplamak gerekirse:

- Roman toplumunun haklarının geliştirilmesi için çalışan Roman aktivistlerine yönelik insan hakları eğitimleri.

- Daha etkili hak mücadelesi yürütebilmeleri için, Roman aktivistlerine ve Roman derneklerine yönelik beceri ve kapasite geliştirme eğitimleri.

- İnsan hakları alanında çalışan diğer STK'ların Türkiye'deki Roman toplumu, Romanlara yönelik ayrımcılık ve Roman hakları konusunda bilgilendirilmesini hedefleyen eğitim programları.

3. Ayrımcılık uygulamaları ile ilgili davalar ve hukukçular için eğitim çalışmaları: Roman yurttaşların haklarının korunmasını güvence altına almak amacıyla, belirli ihlalleri konu alan hukuk davalarının açılması; bu davaların ulusal mahkemelerde sonuçlandırılmaması halinde uluslararası organlara başvurulması. Ayrıca benzeri davalarda yasal danışmanlık yapabilmeleri için avukatların eğitilmesi...

4. Bilgilendirme ve kamuoyu oluşturma faaliyetleri: Türkiye'deki Roman toplumunun durumu, hak ihlalleri, Romanların haklarının geliştirilmesinde rol oynayan sivil toplum hareketlerinin faaliyetleri ve resmi kurumların Romanların durumunu düzeltmek için aldığı önlemlerle ilgili olarak kamuoyunun ve konuyla ilgili kurumların bilgilendirilmesi... Bu amaçla, Türkçe ve İngilizce bir dizi yayının hazırlanması ve Roman örgütleri ile insan hakları aktivistlerinin katılacağı bir toplantının yapılması.

Avrupa Birliği ile Açık Toplum Enstitüsü Türkiye Temsilciliği tarafından desteklenen bu iki yıllık projenin, hem Roman toplumunun yurttaşlık haklarının geliştirilmesi hem de bu konudaki toplumsal duyarlılığın ve hukuki mekanizmaların güçlendirilmesi yolunda atılan önemli bir adımdır.

4.10.5.1.İzmir'de Roman Aktivistleri İçin İnsan Hakları Semineri

"Türkiye'de Roman Haklarının Geliştirilmesine Katkı" başlıklı proje kapsamında 20-21 Ocak'ta İzmir'de, Roman dernekleri ve oluşumlarından temsilcilerin katılımıyla insan hakları temalı bir eğitim toplantısı gerçekleştirilmiştir.

Temel insan hakları kavramları ile kurumlarının, ilgili hukuki mevzuatın, Romanların en çok karşılaştıkları ayrımcılık uygulamalarının ve hak ihlallerinin ele alındığı eğitim toplantısı, hukuki kanalları etkin bir şekilde kullanmaları için Roman derneklerini bilgilendirmeyi ve yüreklendirmeyi amaçlamaktadır.

Eğitim toplantısına, İzmir Çağdaş Romanlar Derneği, Karşıyaka Romanlar Derneği, Yenişehir Romanlar Derneği, İzmir Anadolu Roman Federasyonu, Mersin Romanlar Derneği, Edirne Romanlar Derneği (EDROM) ve Ankara’da yeni kurulmuş bir Roman gençlik derneği olan Romankara’dan toplam 33 kişi katılmıştır.

4.10.5.2.STK’lere Roman Hakları Savunuculuk Semineri: Mersin/ İzmir Mayıs 2007

Avrupa Roman Hakları Merkezi (ERRC) ve Edirne Roman Derneği (EDROM) ile ortaklaşa yürütülen Türkiye’de Romanların Haklarının Geliştirilmesi çalışması kapsamında, Mersin ve İzmir’de iki toplantı düzenlenmiştir. İnsan hakları, hukuk, şehir plancılığı, kadın ve çocuk hakları alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarından temsilcilerin katıldığı toplantıların ikincisi 19 Mayıs’ta Mersin’de, üçüncüsü de 26 Mayıs’ta İzmir’de yapılmıştır.

Roman derneklerinden de katılımın sağlandığı toplantıların ilk bölümünde genel olarak Türkiye’deki Romanların örgütlenme çabaları ve sorunları ele alınmıştır. İkinci bölümde Avrupa’daki Romanların durumu ve bu alanda çalışan ERRC’nin faaliyetleri aktarılmıştır.

Toplantıların son bölümünde de insan hakları alanında çalışan STK’lerin, Romanların haklarının geliştirilmesi için neler yapabileceği üzerine akıl yürütülmüştür.

4.10.5.3.İstanbul'da STK'lar için Roman Hakları Savunuculuk Eğitimi

“Türkiye'de Romanların Haklarının Geliştirilmesi” çalışması kapsamında daha önce İzmir, Mersin ve Ankara'da düzenlenen "STK'lar için Roman Hakları Savunuculuk Eğitimi"nin dördüncü ve son toplantısı İstanbul'da yapılmıştır.

16 Haziran Cumartesi günü Karaköy'de Sabancı Üniversitesi İletişim Merkezi'nde yapılan toplantıya, projeyi birlikte yürüten Avrupa Roman Hakları Merkezi (ERRC) ve Edirne Roman Derneği (EDROM) temsilcilerinin yanı sıra İstanbul'da faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları katılmışlardır.

Türkiye’de Romanların durumu ve güncel sorunları; Roman örgütlerinin gelişme seyri, faaliyetleri ve sorunları; Avrupa’da Roman örgütleri gibi başlıkların yer aldığı programın son bölümünde çözüm önerileri tartışılmıştır (Helsinki Yurttaşlar Derneği, 2008).

BEŞİNCİ BÖLÜM

5.Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, ülkemizde insan hakları alanında faaliyet gösteren Sivil Toplum Kuruluşlarının demokrasi ve insan hakları eğitimine olan katkıları incelenmiştir. Bu amaçla dünyada ve ülkemizde demokrasi ile insan haklarının gelişim evreleri incelenerek, günümüze gelinceye kadar geçirdikleri değişimler anlatılmıştır. Sivil Toplum Kuruluşlarının ortaya çıkışları ve gelişimleri ile çalışmalarına değinilmiştir. Son olarak demokrasi ve insan hakları alanında gerçekleştirilen projeler tanıtılarak projelerin demokrasi ve insan hakları eğitimine katkıları açıklanmıştır.

Demokrasi ve insan hakları kavramları insanlığın var oluşundan beri tartışılmaktadır. Bu iki kavram birbirinden ayrılamayan bir bütünü oluşturmaktadır. Demokrasiyi bir yönetim şekli , insan haklarını ele alan bir yaklaşım ve bir yaşam biçimi olarak algılayabiliriz. Demokrasi, toplumun sadece siyasal anlamda benimseyeceği bir kurallar ve simgeler düzeni değildir. Sadece seçimlerin yapıldığı, sınırlı olarak düşünce özgürlüğünün tanındığı bir toplum tam olarak demokratik sayılamaz. Toplumda aile kurumundan başlayarak tüm toplumsal kurumların demokratik bir yapıya sahip olması gerekmektedir. Bireyler de demokrasiyi sadece oy verme özgürlüğü olarak algılamamalı , kişilik olarak da demokratik olmalı ve toplum düzenine katkıda bulunmalıdırlar.

Demokrasinin olmazsa olmazlarını özgürlük, hür irade, seçimlerin yapılması ve seçimlere katılma şeklinde sıralayabiliriz. İşte tam bu noktada insan hakları ile demokrasi konu bakımından birleşmektedir: İnsan haklarının temelinde toplumda adaletin sağlanmasıyla birlikte toplumu oluşturan bireylerin farklı düşünebileceği toplumun bunu saygıyla karşılaması ve kabul etmesi gerekliliği vardır. İnsan hakları, insan olmayla kazanılmış olan hakları ifade etmektedir.

Toplumda insan hakları bilinci oluşturmak için örgün eğitim kurumları yeterli olmamaktadır. Bu nedenle eğitimlerin yaygınlaştırılarak yaşam boyu sürdürülmesi gerekmektedir. Özellikle, başta güvenlik güçleri olmak üzere cezaevi personelleri,

öğretmenler ve kamusal alanda görevli herkesin insan hakları eğitimini almaları gerekmektedir.

Sivil Toplum Kuruluşlarının demokrasinin ve insan haklarının gelişmesinde ve yerleşmesinde önemli ölçüde katkısı olmaktadır. Demokrasinin salt bir yönetim biçimi olmayıp bir yaşam tarzı olduğu gerçeğinden hareketle demokratik değerlerin, tutumun, alışkanlıkların kısaca demokratik kültürün birey esas alınarak toplumun tüm kesimine kazandırılmasında Sivil Toplum Kuruluşları ön plana çıkmaktadır. Sivil Toplum Kuruluşları düzenledikleri seminer, konferans ve toplantı gibi etkinliklerle bilgi paylaşımını gerçekleştirmekte, hazırladıkları yayınlarla daha geniş kitlelere seslerini duyurabilmekte onların ilgisini çekebilmektedir. Bunun yanı sıra bireyi çevresinde olup bitenlere karşı duyarlı hale getirme, kamusal alana yönelik sorumluluğunu yerine getirmesinde aktif kılma ve insan haklarının kazandırılmasında da ön plana çıkmaktadır. Demokrasinin ve insan haklarının gerektirdiği niteliklerin (aktif, hak ve sorumluluklarının bilincinde olan, eleştirel düşünme yeteneğine sahip, yaratıcı vb.) bireylere kazandırılmasına yönelik olarak da Sivil Toplum Kuruluşlarınca gerçekleştirilen etkinlikler önemlidir. Demokrasi ve insan hakları kavramlarının halk düzeyinde benimsenip, özümsemesini sağlayarak; bir zihniyete, bir yaşam şekline dönüştürmektir. İnsan hakları eğitimi, kişinin kendi haklarını olduğu kadar diğer bütün insanların haklarını da kapsayan insan haklarını korumayı içtenlikle isteyen, bunun nasıl yapılacağını bilen ve bu bilgileri davranışlara dönüştürebilen insanlar yetiştirmeyi amaçlamalı ve bunun yollarını göstermelidir.

Son yıllarda dünyada ve Türkiye’de önemi artan Sivil Toplum Kuruluşları, toplumun nabzını tutmuş, dolaylı olarak ülke yönetiminde ve kalkınmasında söz sahibi olmuştur. Halk için gönüllü olarak çalışan bu kuruluşlar, aynı zamanda halk eğitimi için önemli merkezler haline gelmişlerdir. Bu nedenle Sivil Toplum Kuruluşlarının demokratik ilkeler ve insan haklarına saygı konusundaki bilincin yayılacağı temel yerler olduğu düşünülmektedir. Sonuç olarak Sivil Toplum Kuruluşlarının yaptıkları çalışmalarla gerçekleştirdiklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Verdikleri eğitimlerle halkı bilinçlendirip onlara yön vermeleri.
- Demokrasi ve insan hakları alanında farkındalık yaratmaları ve insanların birbirlerine karşı hoşgörülü davranmalarını sağlamaları.

- Sivil toplum kuruluşlarının tanınması ve başvurulacak yerler arasında görülmesi
- Demokrasiye olan inancın artırılması
- İnsan hakları eğitiminin ve insan haklarının ne kadar önemli olduğunun bireylere kazandırılması
- İlk ve orta öğretimde insan haklarının ders olarak okutulmasını öngören bir protokolün 14.03.1995 tarihinde İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında imzalanması
- Orta öğretimde “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” ve “Demokrasi ve İnsan Hakları” adı altında iki adet dersin okutulması
- İnsan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmek
- Anlayışı, hoşgörüyü, kadın –erkek eşitliğini ve bütün uluslar, yerli halklar ile ırksal, ulusal, etnik, dinsel ve dilsel gruplar arasında dostluğun teşvik edilmesi
- Kitle iletişim araçlarının rolünün güçlendirilmesi
- İnsan haklarının korunması ve teşvik edilmesi için programlar ve projeler hazırlanması
- Üniversitelerin İnsan Hakları Merkezleri ve çeşitli bölümleri ile çalışmalar yaparak insan hakları bilincinin yaygınlaştırılması
- Türkiye’de yapılmış ve yapılmakta olan insan hakları eğitiminin ve bu eğitimle ilgili çalışmaların envanterinin çıkarılması, Türkiye’deki insan hakları sorunlarının göz önüne alınarak ihtiyaçların saptanması
- Yaygın insan hakları eğitimi için radyo ve televizyonlarda insan hakları programlarının düzenli yapılmasının sağlanması ve böyle programlar yapabilecek kişilerin artması için eğitim programlarının hazırlanması
- Yasa uygulayıcılar (yargıç, savcı, cezaevi personeli, polis, jandarma ve diğer kamu görevlileri) için bu alanda çeşitli proje ve eğitimler hazırlanması ve uygulanması
- Resmi kuruluşlar ile insan hakları eğitimine katkıda bulunabilecek sivil toplum ve meslek kuruluşları arasında yakın işbirliğinin gerçekleştirilmesi
- İlk ve orta öğretimde okutulan insan hakları dersi için kullanılacak olan ders kitaplarının gözden geçirilmesi ve içerik olarak amacına uygun olup olmadıklarının kontrol edilmesi. Bu amaçla komitenin kurulması ve rapor hazırlanması
- Örgün ve yaygın eğitim kurumları öğretim programlarının demokrasi ve insan hakları konuları bakımından daha da geliştirilerek zenginleştirilmesinin sağlanması

Bu kapsamda Sivil Toplum Kuruluşlarının gelişimleri ile insan hakları ve demokrasi eğitimi alanında daha fazla verimli olabilmeleri için getirilebilecek öneriler aşağıda yer almaktadır:

- Sivil Toplum Kuruluşlarının daha aktif ve etkin bir hale gelmesi için gerekli yasa çalışmaları bir an önce yapılmalı ve işlevsel hale getirilmelidir.
- Sivil Toplum Kuruluşları arasında işbirliği gerçekleştirilmelidir. Özellikle benzer projelerde kaynakların daha etkin kullanılabilmesi amacıyla Sivil Toplum Kuruluşları arasında işbirliği sağlanmalıdır.
- Sivil Toplum Kuruluşlarına yol gösterici, yapacakları çalışmalar için rehber olacak nitelikte kurumlar açılmalıdır.
- Sivil Toplum Kuruluşları amaçlarını ve hedeflerini daha iyi ifade edebilmeli; özellikle medya kuruluşlarından daha fazla faydalanma yoluna gidilmeli ve yaptıkları örnek işleri medya aracılığıyla halka duyurabilmelidir.
- Sivil Toplum Kuruluşlarının amaçları ve etkinlikleri arasında tutarlılık ve bütünlük olmalıdır.
- Gönüllülük esasına dayalı olarak kurulan Sivil Toplum Kuruluşlarının etkin olabilmesi üyelerinin aktif katılımlarına bağlıdır. Dolayısıyla, Sivil Toplum Kuruluşları, üyelerinin aktif hale gelmelerini sağlayacak faaliyetlere yer vermelidir.
- Sivil Toplum Kuruluşlarında görev yapan kişilerin gerçekten bu işe gönül vermiş ve alanında bilgi sahibi kişiler olmasına dikkat edilmelidir.
- Sivil Toplum Kuruluşlarına üye olma özendirilmeli ve toplumun bir parçası olabilmek için dikkat çekilmelidir.
- Sivil Toplum Kuruluşları birbirlerini suçlamak veya karalamak yerine yaptıkları başarılı işlerle adlarını duyurmalı ve halkın güvenini sağlama yoluna gitmelidir.
- Sivil Toplum Kuruluşlarının düzenledikleri panel, seminer ve konferans gibi toplantılar sadece bu kuruluşlara üye olanlar ile paylaşılmalı, geniş halk kitlelerine dikkat çekici afişler ile duyurulmalıdır. Eğitim konusunda faaliyet gösteren Sivil Toplum Kuruluşlarının devletin yaygın ve örgün eğitim kurumları ile işbirliğine giderek değişik ve etkili projeler üretebilmesi sağlanmalıdır.
- Halkın aktif katılımına daha fazla olanak sağlayacak projeler üretmelidirler.

- Örgün eğitim kurumlarında sivil toplum kuruluşlarını tanıtan ve yapılan faaliyetlerin açıklandığı dersler olmalıdır.
- Sivil Toplum Kuruluşlarının düzenledikleri çalışmaların daha uzun bir süreye yayılması ve daha sıklıkla düzenlenmesi gerekmektedir.
- Sivil Toplum Kuruluşlarının insan hakları eğitimine yönelik gerçekleştirdikleri etkinlikleri mali yönden desteklenmelidir.
- İnsan hakları konusunda sistemli eğitim görmüş öğretmen eksikliği ve aynı alanda yetişmiş öğretim üyesinin azlığı sebebiyle eğitim yönünden yaşanan eksiklikler giderilmelidir.
- Bürokratik işlemlerin yavaşlığı nedeniyle Sivil Toplum Kuruluşları ile resmi kurumlar arasındaki iş birliği güçleştiği için yapılacak faaliyetleri hızlandırıcı ortak bir birimin kurulması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Akıllıoğlu, Tekin. **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme**, Zirve Ofset, Ankara, 1995.

Aktan, İrfan. **Türkiye’de Hak Temelli Sivil Toplum Örgütleri**, Odak Ofset Matbaacılık, Ankara, 2011.

Altunya, Niyazi. **Vatandaşlık Bilgisi**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2003.

Anderson, C. Charlotte. **İlköğretimde İnsan Hakları**, Çev. Yasemin Karaman KEPENEKÇİ, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara, 1982.

Armağan, Mustafa. **Sosyal Bilimler Ansiklopedisi**, Vahdet Yayınları, İstanbul, 1990.

Baba Destek Programı, Anne Çocuk Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011.

Binici, Ali. **Eski Yunan’da Demokrasi Anlayışı ve Uygulamaları**, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 1992.

Biz Buradayız, Helsinki Yurttaşlar Derneği, Mart Matbaacılık, İstanbul, 2008.

Bostancı, M. Naci. **Toplum, Kültür ve Siyaset**, Vadi Yayınları, Ankara, 1995.

Büyükkaragöz, Savaş. **Demokrasi Eğitimi**, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 1990.

Büyükkaragöz, Savaş, Şahin Kesici ve Ali Yılmaz, **Yükseköğretim Programları ve Demokratik Tutumlar**, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 1995.

Büyükkaragöz, Savaş ve Şahin Kesici, **Cumhuriyet Dönemi Anayasalarında Demokrasi Eğitiminin Yeri ve Önemi**, Selçuk Üniversitesi Dergisi, sayı:7, Konya, 1996.

Büyükkaragöz, Savaş ve Şahin Kesici. **Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi**, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 1998.

Cranston, Maurice, **İnsan Hakları Nedir**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1995.

Cranston, Maurice, **İnsan Hakları Nedir**, Sosyal ve Siyasal Teori, Seçme Yazılar, (Der. Atilla Yayla), Siyasal Kitabevi, Ankara, 1999.

Cafoğlu, Zuhale, **Eğitim ve Demokratik Kimlik**, Yeni Türkiye Dergisi, (17) 1997

Çayır, Kenan, **İnsan Haklarına Duyarlı Ders Kitapları İçin**, Tarih Vakfı Yayınları, Ankara, 2003.

Çeçen, Anıl, **İnsan Hakları**, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 1990.

David, Beetham, **Demokrasi ve İnsan Hakları**, Liberte Yayınları, Ankara, 2007.

Derlemeler. **Demokrasi Nedir**, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 1999.

Ders Kitaplarında İnsan Hakları: Tarama Sonuçları. Tarih Vakfı Yayınları, Ankara,2003.

Doğan, İsmail, **Modern Toplumda Vatandaşlık ve İnsan Hakları,** Pegem Yayıncılık, Ankara, 2002.

Duman, Doğan, **I. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi,**Yayımlar Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2004.

Erdoğan, Mustafa, **Anayasal Demokrasi,** Siyasal Kitabevi, Ankara, 1997.

Erkal, Mustafa, **İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri,** Semih Ofset, Ankara, 1990.

Erkan, Hüsnü, **Demokrasinin Kültür Değerleri,** Ege Bölgesi Sanayi Odası, İzmir, 1995.

Elkatmış, Metin, **İnsan Hakları Eğitimi,** Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 2007.

Erkul, Hüseyin, **Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi,** Raif, Kamil & Mollaoğlu Jülide, Demokrasi Dosyası, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 2000.

Flowers, Nancy,**The Human Rights Education Handbook:Effective Practices For Learning, Action and Change,** The Human Rights Resource Center, Minneopolis, 2000.

Gemalmaz, Mehmet Semih, **İnsan Hakları Belgeleri,** Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2003.

Geray, Cevat, **İnsan Hakları İçin Eğitim**, TODAİE, Ankara, 1993.

Girgin, Mustafa, **İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi**,

Göze, Ayferi, **Siyasi Düşünceler ve Yönetimler**, Beta Yayıncılık, İstanbul, 1986.

Gözütok, F.D. **Öğretim İlke ve Yöntemleri**, Ekinoks Kitabevi, 2007, Ankara

Gözlügöl, Said Vakkas, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuz Etkisi**, Yetkin Yayıncılık, Ankara, 2002.

Gülmez, Mesut, **İnsan Hakları ve Demokrasi**, Takav Matbaacılık, Ankara, 1994.

Gülmez, Mesut, **İnsan Hakları Eğitimi Nedir**, TODAİE, Ankara, 1996.

Gülmez, Mesut, **Belgelerle İnsan Hakları Eğitimi Birleşmiş Milletler On Yılı**, TODAİE, Ankara, 1998.

Gülmez, Mesut. **İnsan Hakları Eğitimi İçin El Kitabı**, Tihak-Unesco Yayınları, Çev.: Mesut Gülmez, Ankara, 2000.

Gülmez, Mesut, **İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi**, TODAİE, Ankara, 2001.

Gürkaynak, İpek, **Nasıl Bir Gençlik İstiyoruz**. Geçliğin Eğitimi ve Sorunları, Türk Eğitim Derneği Yayınları, Ankara, 1985.

İlköğretim Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitim Dersi (8. Sınıf) Öğretim Programı.
T.C. MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010.

İnsan Hakları, Matus Basımevi, Ankara, 2006.

İnsan Hakları Eğitimine Başlangıç El Kitabı, Çev.: İpek Üstüner, İstanbul Uluslar arası Af Örgütü Türkiye Şubesi, İstanbul, 2010.

İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Komitesi 2000 yılı Çalışması, İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Komitesi Yayınları, Ankara, 2001.

İnsan Haklarının Kavramsal Temelleri, İnsan Hakları Derneği Yayınları, Ankara, 2000.

İnsan Hakları Derneği, **İnsan Hakları Eğiticileri İçin Başvuru Kitabı,** Öncü Basımevi, Ankara, 2010.

Kaboğlu, İbrahim Özden, **Anayasa Hukuku Dersleri,** Legal Yayıncılık, 2. Baskı. İstanbul, 2005.

Kalabalık, Halil, **İnsan Hakları Hukuku Ders Notları,** Değişim Yayınları, İstanbul, 2004.

Kamil B. Raif ve B. Jülide Mollaoğlu, **Demokrasi Dosyası,** Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 2000.

Karahan, Özcan, **Demokrasi İnsan Hakları ve Hukuk Devleti,** Raif, Kamil & Mollaoğlu Jülide, Demokrasi Dosyası, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 2000.

Karakılçık, Yusuf, **Sivil Toplum Örgütleri,** Raif, Kamil & Mollaoğlu Jülide, Demokrasi Dosyası, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 2000.

Karasar, Niyazi, **Bireysel ve Toplumsal Gerginliğin Giderilmesinde Problem Çözme Alışkanlığı**, Çağdaş Eğitim Dergisi, Ankara, 1979.

Kayan, Ahmet. **İnsan Hakları ve Demokrasi**, Raif, Kamil & Mollaoğlu Jülide, Demokrasi Dosyası, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 2000.

Kepenekçi, Yasemin Karaman, **İnsan Hakları Eğitimi**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2000

Kıncal, Remzi, **Vatandaşlık Bilgisi**, Eser Ofset,Erzurum,2001.

King, L. **Barış ve İnsan Hakları Eğitimi**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2004.

Kuçuradi, İoanna , İnsan Haklarının Felsefi Temelleri, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 1996.

Kuzgun,Yıldız, **İnsan Haklarının Felsefi Temelleri**, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 1996.

Kuzu, Burhan, **Demokrasi ve Gerekleri** , Yeni Türkiye dergisi, Ankara, 1997.

Leaud, Aime, **Uluslar arası Af Örgütü**, Çev.:Aydın Çetiner, Uluslar arası Af Örgütü, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.

Lindholm, Tore, **İnsan Haklarının Ortaya Çıkışı ve Gelişmesi**, Kùltürler ve dinler arası diyalog Çerçevesinde Bir Bakış, Uluslararası Demokrasi, Hukuk ve İslam Konferansı, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Diyarbakır, 1997.

Lindsay, Alexander Dunlop, **Demokrasinin Esasları**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, Ankara, 1973.

Lipson, Leslie. **Demokratik Uygulamalar**, Çev.:Haldun Güralp ve Türker Alkan, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara,1984.

Milli Eğitim Bakanlığı, **1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu**, MEB Yayınevi, Ankara, 1973.

Milli Eğitim Bakanlığı, **222 Sayılı ilköğretim ve Eğitim Kanunu**, MEB Yayınevi, Ankara, 1961.

Miser, Rıfat, **Demokrasi Eğitimi**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 24, Sayı:1, S:49-54, Ankara, 1991.

Mumcu, Ahmet, **İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri**, Savaş Yayınları, Ankara, 1992.

Orend, Brian, **Human Rights: Concept and Context**, Broadview Press, 2002.

Ortaöğretim Demokrasi ve İnsan Hakları Dersi Öğretim Programı, TTKB Yayınları, Ankara, 2013.

Öztürk, Metin, **Ordu ve Politika** , Gündoğan Yayınları, İstanbul, 1993.

Polat, Tülin, **“Güçlü Demokrasi ve Okul”**. *Eğitim Yönetimi ve Üniversitelerde Demokratik Yapılanma Sempozyumu*. Eğitim-Sen yayınları, Ankara, 1980.

POLAT, Necati, **Demokrasi ve İnsan Hakları El Kitabı**, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 1999.

Resmi Gazete, 21 Temmuz 1986, Sayı:15653,s,3-6;

Richard Pierre Claude, Profesör Emeritus, **Yaygın İnsan Hakları Eğitimi**, Çev.: Dr. Mehmet Çevik, Ayyıldız Matbaacılık, İstanbul, 2003

Sencer, Muzaffer, **İnsan Hakları Ana Kuruluşlar ve Belgeler**, TODAİE, Ankara, 1986.

ŞEREF, Ünal Doç. Dr. **İnsan Haklarının Tarihi, Felsefi ve Hukuki Temelleri**, Ankara Barosu, Ankara, 1994.

Şaylan, Gencay, **Çağdaş Siyasal Sistemler**, TODAİE, Ankara, 1980.

Şenel, Aleeddin, **İnsanlık Tarihi Boyunca İnsan Hakları ve Demokrasi İlişkisi**, İzmir Barosu Yayınları, İzmir, 1996.

Tezcan, Mahmut, **Eğitim Sosyolojisine Giriş**, Çağ Matbaası, Ankara, 1992.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sı, TBMM Basımevi, Ankara, 1995.

T.C. MEB Tebliğler Dergisi, 2 Ağustos 1976, Sayı:1894

T.C. MEB Tebliğler Dergisi, 6 Haziran 1983, Cilt 4, Sayı:2140, s. 225-233

T.C. MEB Tebliğler Dergisi, 31 Ağustos 1992.Cilt 55,Sayı:2365, s.496-522

Turhan, Faruk, **Avrupa Konseyi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve yeni Avrupa İnsan hakları Mahkemesi**, Raif, Kamil & Mollaoğlu Jülide, Demokrasi Dosyası, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 2000.

Uğur, Ahmet Atilla, **Demokrasi**, Raif, Kamil & Mollaoğlu Jülide, Demokrasi Dosyası, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 2000.

Uluslar arası Af Örgütü. **Dünyada İnsan Haklarının Durumu**, Uluslar arası Af Örgütü Yayınları, İstanbul, 2010.

Uygun, Oktay, **Türkiye’de Demokrasi ve İnsan Hakları**, TODAİE, Ankara, 1996.

Ünal, Şeref, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi**, TBMM Basımevi Müdürlüğü, Ankara, 1995.

Üzen, İsmet, **27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi ve Demokrasi Eğitimi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Kırıkkale, 1998.

Yeşil, Rüştü, **Okul ve Ailede İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi**, Nobel Yayınları, Ankara, 2002

Yılmaz, Aytekin, **Modern Demokrasi Gelişimi ve Sorunları**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2000.

Yılmaz, Kemal, **Çağdaşlaşma, İnsan Hakları ve Türkiye**, İnsan Hakları Yıllığı, 16. Sayı, Ankara, 1994.

İnternet Kaynakçası

<http://www.redcross.org.cy/cgi-bin/hweb?-A=702&-V=intredcross>

(Son Erişim: 01/08/2013)

<http://www.egitirim.gen.tr/site/arsiv/54-20/337-insan-haklari-ve-demokrasi-egitimi.html> (Son Erişim: 10/08/2013)

<http://www.hyd.org.tr/?pid=354> (Son Erişim: 01.07.2013)

http://www.ihop.org.tr/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=28&Itemid=35 (Son Erişim: 12.06.2013)

<http://www.tihv.org.tr/index.php?tihv-hakkinda> (Son Erişim: 10.06.2013)

<http://www.mazlumder.org/main/pages/hakkimizda-biz-kimiz/65>

(Son Erişim: 11.08.2013)

<http://www.tarihvakfi.org.tr/dkih/> (Son Erişim: 09.07.2013)

<http://www.kadinininsanhaklari.org/> (Son Erişim: 23.07.2013)

(<http://www.ka-der.org.tr/tr/index.php> (Son Erişim: 21/05/2013)

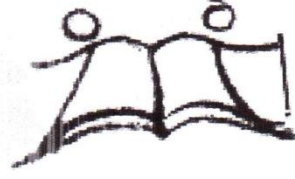
<http://www.demokrasivakfi.org.tr/?act=detail&id=39> (Son Erişim: 22/05/2013)

<http://www.tegv.org/> (Son Erişim: 20/05/2013)

(<http://www.tuses.org.tr/> (Son Erişim: 22/05/2013)

EKLER

Ek-1 Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi

I. BÖLÜM DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ PROJESİ

SONUÇ RAPORU

I. DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ PROJESİ (DİHEP)

SONUÇ RAPORU

Beria Jülide MOLLAOĞLU

TDV Proje Asistanı

1. GİRİŞ:

Demokrasi ve insan hakları son yıllarda Türkiye'nin gündeminde bulunan iki konu olmuş, çeşitli yönleri ile tartışılmıştır. Avrupa Birliği'ne girme sürecinde olduğumuz bu yıllarda da, söz konusu kavramların gündemden düşmeyeceği bir gerçektir. Demokrasi ve insan hakları Türk halkı için yeni olmamakla birlikte, ne yazık ki şimdiye kadar sadece belirli kişilerin üzerinde konuştuğu, biraz çekinilen, üzerinde pek tartışılmayan, pek konuşulmayan kavramlar olarak kaldı. Oysa, demokratik ilkeler ancak demokrasinin ve insan haklarının açıkça konuşulması ile bir toplumda yerleşebilir. Böylelikle, toplumun her kesiminde ve alanında demokratik bir düzen hakim olabilir. Tüm bunların gerçekleşmesi ise ancak eğitim ile mümkün olabilir.

Bu nedenle, 1987'den beri Türkiye'de demokrasinin gelişmesi ve demokratik ilkelerin yerleşmesi için çalışmalarını yürüten Türk Demokrasi Vakfı (TDV), Avrupa Birliği'nin sponsorluğunda, "Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi"ni hayata geçirmiş ve başarı ile tamamlamıştır.

2. PROJENİN AMACI:

Projenin amacı, demokrasinin ve insan haklarının temel ilkelerini ve bunlara bağlı olan hukuk devleti, uluslar arası insan hakları sözleşmeleri, demokrasi ve kültür, demokrasi ve ekonomi gibi konuların, toplumun her kesimi tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlayarak demokratik kültürü pekiştirmek ve yaymaktır.

Kısaca Proje'nin amacı, demokrasi ve insan hakları kavramlarının halk düzeyinde benimsenip, özümsemesini sağlayarak; bir zihniyete, bir yaşam şekline dönüştürmektir.

3. PROJENİN TANIMI:

Demokrasi ve insan haklarının temel ilkelerini yaymak ve bu konuda toplumun her kesimi tarafından bilincin ve duyarlılığın gelişmesi ancak eğitim ile mümkün olabileceği için Türkiye'nin çeşitli illerinde bu konularda seminerler düzenlenmiştir.

Seminerler Türkiye'nin her bölgesinden seçilen illerde düzenlenmiş, böylelikle Türkiye'nin hemen her köşesi bu Proje kapsamında tutulmuştur.

Seminerler üniversitelerin iktisadi ve idari bilimler fakültelerinde görev yapan konunun uzmanı öğretim üyeleri tarafından verilmiştir.

Seminerler sırasında Türk Demokrasi Vakfı tarafından hazırlanan kitap ve afişler kursiyerlere dağıtılarak, bu kurslarda tartıştıkları kavramları, öğrendikleri yeni bilgileri bu kitaplarla destekleyerek çevrelerindeki kişilere aktarmaları istenmiştir. Bu nedenle, kursiyerlere "Önder Demokrat" sertifikası verilerek, ileride yapılacak sosyal çalışmalarda birer temas noktası olmaları öngörülmüştür.

Kursiyerlerin yol ve yemek masrafları Proje fonu tarafından karşılanmıştır.

3.1 HEDEF KİTLE:

Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi'nin hedef kitlesini iki grup oluşturdu:

1. İlköğretim öğretmenleri (öğretmen grubu)
2. Sivil toplum örgütleri çalışanları (yurttaş grubu)

Öğretmen grubu kursiyerler, Milli Eğitim Bakanlığı ile yaptığımız temaslar sonucunda, İl İlköğretim Genel Müdürlükleri tarafından özellikle 7. ve 8. sınıflarda "Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi" derslerini veren öğretmenler arasından seçilmişlerdir.

Öğretmenler, gelecek nesilleri yetiştirdikleri ve çeşitli konularda toplumsal bilincin yayılması için birer kilit konumunda oldukları için, bu Proje’de hedef kitlelerden birisini oluşturmuşlardır.

Yurttaş grubu kursiyerleri ise, seminerlerin düzenlendiği illerdeki sendika, meslek odası, dernek, vakıf, siyasi parti gibi sivil toplum örgütlerinin çalışanı veya üyesi olan kişiler oluşturmuştur. Fakülteler, kurs programı belirlendikten sonra illerinde bulunan sivil toplum örgütlerine birer davet yazısı yazarak, Proje ve kurslar hakkında bilgi vermişler, her sivil toplum örgütünden en az bir temsilcinin seminerlere katılmasını sağlamaya çalışmışlardır.

Son yıllarda dünyada ve Türkiye’de önemi artan sivil toplum örgütleri, toplumun nabzını tutarak, dolaylı olarak ülke yönetiminde ve kalkınmasında söz sahibi olmuşlardır. Halk için gönüllü olarak çalışan bu kuruluşlar, aynı zamanda halk eğitimi için önemli merkezler haline gelmişlerdir. Bu nedenle, sivil toplum örgütlerinin demokratik ilkeler ve insan haklarına saygı konusundaki bilincin yayılacağı temel yerler olduğu düşünülerek, bu Proje’nin ikinci hedef kitlesini sivil toplum örgütü temsilcileri oluşturmuştur.

4. PROJENİN AŞAMALARI

4.1 HAZIRLIK ÇALIŞMALARI:

TDV bünyesinde bir Proje merkezi oluşturularak tüm çalışmalar buradan yürütüldü. Proje’nin hazırlık çalışmalarından oluşan ilk kısımda seminerlerin düzenleneceği 27 ildeki üniversitelerin iktisadi ve idari bilimler fakülteleri ile temasa geçilerek, Proje’nin amacı doğrultusunda fakülteler tarafından düzenlenecek olan demokrasi ve insan hakları seminerleri programları oluşturuldu.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ile yaptığımız temaslar sonucunda, Proje çok olumlu bulunarak ve Milli Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından özellikle vatandaşlık ve insan hakları eğitimi veren ilköğretim öğretmenlerinin kursiyer olarak katılması kararlaştırıldı. Milli Eğitim Genel Müdürlüğü, seminerlerin düzenleneceği İl Milli Eğitim Müdürlükleri ile irtibata geçerek, katılımcı öğretmenlerin listelerinin hazırlanmasını sağladı.

Hazırlık aşamasında kursiyerlere ücretsiz olarak dağıtılacak olan kitapçıklar, el kitapları ve afişler hazırlandı. Bu kitaplar şöyledir:

1. Demokrasi Nedir?- TDV
2. Demokrasi ve İslam- Niyazi Kahveci
3. İnsan Hakları ve İslam- Niyazi Kahveci
4. Türkiye'de Demokratik Siyasal Kültür- E. Ozbudun, E. Kalaycıoğlu, L. Köker
5. Serbest Piyasa Ekonomisi Nedir?- Michael Watts
6. Demokrasi ve İnsan Hakları El Kitabı- İhsan Dağı ve Necati Polat
7. DİHEP : İlk Uygulama Raporu (haz. K. B. Raif ve B. J. Mollaoğlu)

Bu kitaplarla birlikte okullara, sivil toplum örgütlerine ve diğer kuruluşlara asılmak üzere eğitim amaçlı afişler hazırlandı. Bu afişlerin konuları şöyledir:

1. Temel hak ve özgürlükler konulu afiş
2. Demokrasi ve insan haklarını simgeleyen afiş
3. Eğitimde fırsat eşitliği ve rekabet konulu afiş
4. Eğitimde eşitlik konulu afiş
5. Üretimde güç ve rekabet konulu afiş
6. Aile içi beraberlik ve eşitlik konulu afiş
7. Avrupa Birliği ve Türkiye konulu afiş

Ayrıca TDV'nin "Demokrasi ve İnsan Hakları Serisi" kapsamında yayınladığı kitaplar, fakültelere referans kitap olarak gönderildi. Bu kitaplar şöyledir:

1. Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi- S. Savaş Büyükkaragöz, Şahin Kesici
2. Poliste Demokrasi ve İnsan Hakları- H. İbrahim Bahar
3. Türkiye'de İnsan Hakları- haz. Kamil B. Raif
4. Terörizm ve Organize Suçlar: Demokrasi ve İnsan Hakları Gelişim Sürecine Etkileri-TDV
5. Milli Mücadele Dönemi ve Sonrasında Atatürk ve Demokrasi: Dr. M. Galip Baysan

Bu kaynak kitapların yanı sıra, UNICEF ile temasa geçilerek öğretmenlere dağıtılmak üzere "Çocuk Hakları Sözleşmesi" temin edildi.

4.2 UYGULAMA AŞAMASI:

Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi'nin uygulama aşamasında Türkiye'nin çeşitli illerinde, üniversitelerin iktisadi ve idari bilimler fakültelerinde görev yapan öğretim üyeleri tarafından verilen demokrasi ve insan hakları seminerleri düzenlenmiştir. Nisan 1999 tarihinde Adana'da başlayan seminerlere Temmuz ve Ağustos 1999 tarihlerinde yaz tatili nedeniyle ara verilmiş, Eylül 1999 tarihinde yeniden başlanarak, Şubat 2000 tarihinde Balıkesir'de düzenlenen seminerlerle Proje'nin uygulama aşaması sona ermiştir.

Kursların programları ve tarihleri fakülteler tarafından belirlenmiş ve kursiyerlere duyurulmuştur. Kurslar her ilde öğretmenler için dört, yurttaş grubu kursiyerler için iki gün sürmüştür.

Seminerler sırasında yerel basın ve televizyon kanalları bilgilendirilerek, hem kurslar duyurulmuş, hem de demokrasi ve insan hakları kavramları ile demokrasi eğitiminin öneminin altının çizilmesi sağlanmıştır. Yerel basın ve televizyon kanalları kurslara büyük ilgi göstermişler, seminerlerin düzenlendiği salonlara bizzat gelerek TDV temsilcisinden ve öğretim üyelerinden Proje hakkında bilgi almışlar, gazete ve özellikle televizyon haberlerinde konuya yer vermişlerdir. Örneğin, Adana'da özel bir televizyon kanalı konu ile ilgili bir açık oturum, Trabzon'da ise TRT Bölge Radyosu canlı yayında TDV temsilcisi ile Proje ve konunun önemi hakkında bir sohbet programı düzenlemiştir.

4.3 SEMİNERLERİN KONULARI:

Kurslar aşağıdaki konu başlıkları altında verilmiştir:

- Demokrasi ve insan haklarının temel ilkeleri
- Bir yaşam biçimi olarak demokrasi
- Hukuk devleti

- Demokrasi ve ekonomi
- Sürdürülebilir ekonomik büyüme
- Serbest pazar ekonomisi
- Rekabet ortamı
- Özelleştirme
- Sendikalar, meslek odaları ve diğer sivil toplum kuruluşları
- Demokrasi ve kültür
- Kültürel çeşitlilik
- Toplumsal kültür, bireysel kültür
- İslamiyet ve demokrasi
- Avrupa Birliği
- Gümrük Birliği
- Ekonomik bloklaşma
- Dünya ekonomisi ve globalleşme
- Avrupa Konseyi İnsan Hakları Rejimi
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
- Türkiye ve insan hakları

5. PROJENİN UYGULAMA PERFORMANSI

5.1 PROJENİN HEDEFLERİNE ULAŞMASI:

Türkiye’de ilk kez uygulanan demokrasi ve insan hakları halk eğitimi projesi, 1000 ilköğretim öğretmeni ile 1000 sivil toplum örgütü temsilcisine toplam 1000 kurs ile eğitim vermeyi hedeflemişti. Düzenlenen toplam kurs sayısı 116, toplam kursiyer sayısı ise 2394 olmuş; böylelikle Proje hedeflerini aşmıştır. Aşağıdaki tablo 1 hedeflenen kurs ve kursiyer ile Türkiye genelinde düzenlenen kurs ve katılımcı sayısını göstermektedir:

Tablo 1: Hedeflenen kurs ve kursiyer sayısı ile düzenlenen kurs ve katılımcı sayısı

Öğretmen Grubu		Yurttaş Grubu	
Hedeflenen Kurs	Hedeflenen Kişi	Hedeflenen Kurs	Hedeflenen Kişi
50	1000	50	1000
Düzenlenen Kurs	Katılımcı Kişi	Düzenlenen Kurs	Katılımcı Kişi
56	1516	60	1198
Başarı oranı:% 112	Başarı oranı:% 152	Başarı oranı:% 120	Başarı oranı:% 120

5.2 PROJENİN ZAMAN PLANINA UYMASI:

Türk Demokrasi Vakfı tarafından Avrupa Birliği'nin finansal katkıları ile yürütülen Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi çalışmalarına 1 Ağustos 1998 tarihinde başlanmış ve planlandığı gibi 29 Şubat 2000 tarihinde Proje sona ermiştir. On sekiz aylık Proje'nin ilk sekiz ayında hazırlık çalışmaları yapılmış, Nisan 1999 tarihinde ilk defa Adana'da* düzenlenen seminerler ile uygulanmaya başlanarak, Şubat 2000 tarihinde Proje sona ermiştir.

6. DEĞERLENDİRME AŞAMASI:

6.1 KURSIYER PROFİLİ:

Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi çerçevesinde düzenlenen demokrasi ve insan hakları seminerlerine katılan kursiyerlere, daha sonraki çalışmalarımızda onlarla irtibat kurabilmek için "kursiyer katılım formları" dağıtılmıştır. Bu katılım formları kısa bir anket şeklinde hazırlanmış olup, Adana, Erzurum, Kayseri, Gaziantep, Bolu, Afyon, Isparta, Trabzon, Ankara, Antakya, Antalya, Eskişehir, İzmir, Konya, Şanlıurfa, Malatya, Sivas, Muğla ve Balıkesir'de düzenlenen seminerler sırasında kursiyerler tarafından cevaplanmıştır. Bu kısa anketin hazırlanmasının nedenleri;

1. Tüm katılımcıların profilini (yaş, cinsiyet, meslek, v.b.) çıkartmak,

2. Kurslar hakkında düşünce ve görüşlerinin ilerideki çalışmalara ışık tutması,
3. Öğretmen kursiyerlerin vatandaşlık ve insan hakları eğitimi derslerinde karşılaştıkları zorlukların altını çizmek,
4. Kursiyerlerin Türkiye’de demokrasi ve insan haklarının durumu hakkındaki düşüncelerini öğrenmek, şeklinde özetlenebilir.

Bu anket çalışması Proje’nin bir amacı değil, yan ürünü olduğu için sorular kısa tutulmuş, sadece sorulara cevap vermek isteyen kurs katılımcıları tarafından doldurulmuştur. Dolayısıyla örneklem, anketi cevaplamaya gönüllü kurs katılımcılarından oluşmaktadır. Ancak birbirinden çok farklı illerde, farklı sosyo-ekonomik yapıya sahip kişiler tarafından cevaplanan bu anketin hem Proje açısından, hem de özgün bir çalışma olarak öneminin büyük olduğu inancındayız. Proje açısından bakıldığında, hedef kitlenin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı ortaya çıkmakta, aynı zamanda eleştiriler ve öneriler ile yeni projelere ışık tutmaktadır. Kendi başına özgün bir çalışma olarak ele alındığında, halkın demokrasi ve insan hakları kavramlarına yaklaşımı ile birlikte, bu konularda "Türkiye"nin ne düşündüğünü somut olarak ortaya koymaktadır.

Anket formları 572 öğretmen ile 379 yurttaş kategorisindeki sivil toplum örgütü temsilcisi tarafından doldurulmuştur. Sonuçlar istatistiksel analiz ile elde edilmiştir.

Öğretmen grubu katılımcılarına, yaş, doğum yeri, cinsiyet gibi temel kimlik bilgileri ile birlikte vatandaşlık ve insan hakları eğitimi dersleri ile ilgili sorular, kurslarla ilgili önerileri ve Türkiye’de demokrasi ve insan haklarını durumunu nasıl değerlendirdikleri sorulmuştur.

Yurttaş grubu katılımcılara ise, yaş, doğum yeri, cinsiyet gibi temel kimlik bilgileri ile birlikte sosyo-ekonomik yapılarını anlamak için meslek, eğitim düzeyi, boş zamanlarında ne yaptıkları gibi sorular sorulmuştur. Öğretmen grubuna olduğu gibi bu gruba da Türkiye’de demokrasi ve insan haklarını nasıl değerlendirdikleri sorulmuştur.

6.2 ÖĞRETMEN GRUBU:

Öğretmen grubu katılımcılarının % 32,2'si kadın, % 67,8'i ise erkektir. Öğretmenlerin yaş dağılımına bakıldığında en yüksek oran % 28,2 ile 40-44 yaş arasındadır. % 33'ü 30 yaşın altındadır. Kurslar sırasında bir çok kursiyer, bu tür seminerlerin daha genç olanlara verilmesini, çünkü onların hem kendilerini geliştirmeye daha açık olduklarını, hem de meslek hayatlarına daha uzun süre devam edeceklerinden çok daha fazla öğrenciye demokrasi bilinci ile ders vereceklerini belirtmişlerdir. Bu nedenle, % 33'ün 30 yaşın altında olması önemlidir.

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu, seminerler hangi ilde düzenleniyorsa o ilde doğmuşlardır. Örneğin Adana ve Osmaniye'de doğanların oranı 37,8'dir. Bu katılımcılar arasında sosyal hareketliliğin az olduğunu göstermektedir. Tablo 2 illere göre doğum yeri oranlarını göstermektedir.

Tablo 2: Illere Göre Doğum Yeri Oranı

İl	Doğum yeri oranı (%)
Adana (ve Osmaniye)	37,8
Afyon	37,8
Ankara	14,3
Antalya	58,8
Balıkesir	68,4
Bolu (ve Düzce)	43,2
Eskişehir	32,4
Gaziantep	20,6
Hatay	55,9
Hatay (2. Grup)	84,4
Isparta	69,0
İzmir	41,7
Kayseri	32,3
Konya	53,1
Malatya	65,5
Muğla	60,0
Şanlıurfa	56,4
Trabzon	78,6

Öğretmenlere yaklaşık kaç öğrenciye vatandaşlık ve insan hakları eğitimi der-si verdikleri sorulmuştur (Tablo 3). Ortalama olarak bakıldığında her öğretmenin yaklaşık 101-150 öğrenciye bu dersi vermediği görülmektedir. Her öğretmenin 100 öğrenciye bu dersi okuttuğu varsayılırsa, kursa katılan öğretmenlerin sayısı ile bu sayı çarpıldığında yaklaşık 60.000 çıkmaktadır ve bu rakam da bu eğitim semi-nerleri ile ulaşabilecek öğrenci sayısını göstermektedir.

Tablo 3: Öğretmenlerin Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Verdikleri Öğ-rencilerin Yaklaşık Sayısı

Öğrenci sayısı	Dağılım	Geçerli Yüzde
10-50	112	21,4
51-100	132	25,2
101-150	116	22,2
151-200	70	13,4
201-250	39	7,5
251-300	30	5,7
301-350	8	1,5
351 ve üzeri	16	3,1
Kayıp değer	49	---
TOPLAM	572	100,0

Öğretmenlere, bu dersi verirken karşılaştıkları zorluklar sorulduğunda (Tablo 2), %30,7'si kaynak kitap ve görsel eğitim malzemesi yetersizliğinden şikayet et-mektedir. Toplam % 50'si diğer nedenlerle birlikte (ders saati sayısının azlığı ve günlük hayatla örtüşmemesi) kaynak yetersizliğini karşılaştıkları en büyük zorluk olarak belirtmektedirler. Konuların ve kavramların ağır olması yüzünden öğrenci tarafından anlaşılmadığının altını çizenlerin oranı ise % 17,0'dir. Konuların öğ-rencinin seviyesinde anlatılamaması da yine kaynak eksikliği ile ilgili bir zorluk-tur. Toplam % 21,0'nin "derslerde anlattıklarım ile öğrencilerin günlük hayatta karşılaştıkları başka uygulamalar olduğu için zorlanıyorum" demesi, öğrencilerin

çevrelerinde olup bitenlerle ilgilenmesi ve demokrasiye aykırı uygulamalardan rahatsız olduğunu göstermektedir. Bunun karşılığında, % 4,8'i öğrencilerin ve ailelerin bu konudaki ilgisizliğinden ve bilinçsizliğinden rahatsız olduklarını belirtmişlerdir. Öğretmenler bu dersi çok önemli bulmalarına karşın, ders saati sayısının azlığı ve yukarıda sözü edilen diğer sorunlar yüzünden dersi verirken zorlandıklarını altını çizmişlerdir. Grafik 1 öğretmenlerin karşılaştıkları zorlukları göstermektedir.

Tablo 4: Öğretmenlerin Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersini Verirken Karşılaştıkları Zorluklar

Karşılaştıkları Zorlukların Kısa Tanımı	Dağılım	Geçerli Yüzde
1. Kaynak kitap ve malzeme yetersizliği	166	30,7
2. Ders saati sayısının az olması	40	7,4
3. Konuların ve kavramların ağır olması, soyut olduğu için öğrenciler tarafından anlaşılmaması	92	17,0
4. Konuların günlük hayat ile örtüşmemesi	81	15,0
5. Öğrencilerin ve ailelerin ilgisiz ve bilinçsiz olması	26	4,8
6. Kaynak yetersizliği + Günlük hayatla örtüşmemesi	34	6,3
7. Kaynak yetersizliği + Ders saati sayısının azlığı	71	13,1
8. Herhangi bir zorlukla karşılaşmıyorum	14	2,6
9. Diğer	16	3,0
0. Kayıp değer	32	---
TOPLAM	572	100,0

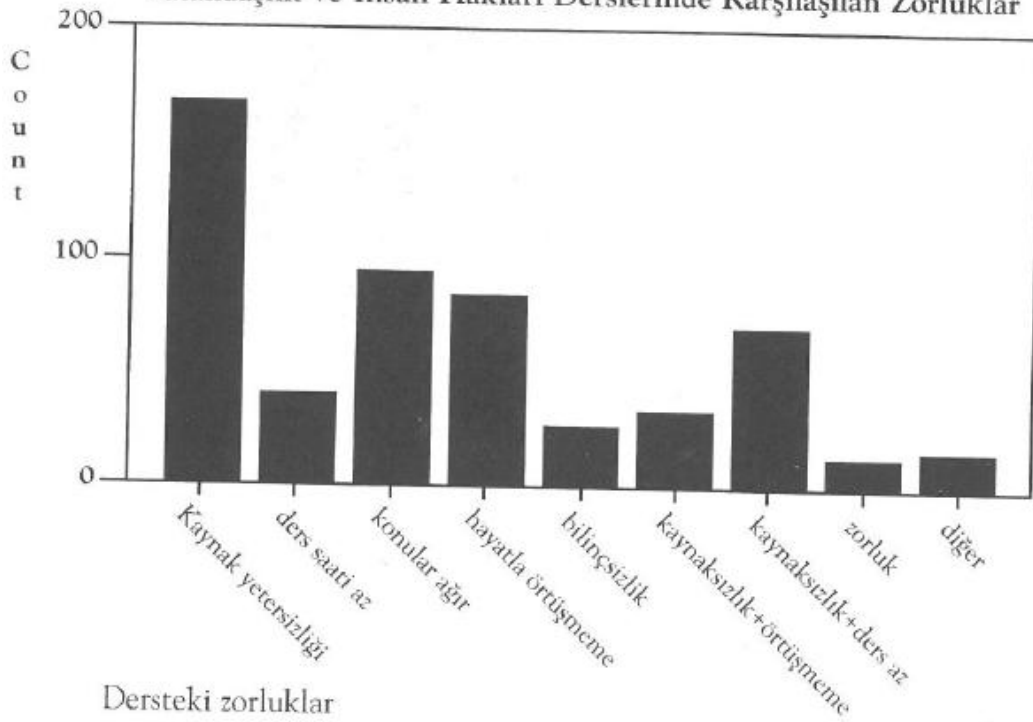
Öğretmenlerin % 38,4'ü demokrasi ve insan hakları konularında bilgilenmek, bilgilerini pekiştirmek ve özellikle konunun uzmanı öğretim üyelerini dinlemek üzere bu kurslara katıldıklarını söylemişlerdir. % 29,4'ü İl İlköğretim Genel Müdürlüğü tarafından görevli olarak kurslara katılmalarına karşın, çok memnun kaldıklarını, bilgilerini tazelediklerini belirtmişlerdir. % 7,6 vatandaşlık ve insan

hakları eğitimi dersi öğretmeni oldukları için, % 11,2 ise başkalarını bu konularda bilinçlendirmek için bu kurslara katılmak istediklerini söylemişlerdir ki, bu seminerlerin amacı açısından çok önemlidir. Bu kurslarda öğrenilen ve tartışılan konuların başkalarına aktarılması konusunda katılımcıların duyarlı davranması, Proje'nin amacına ulaştığının somut göstergelerinden birisidir.

Bu Proje ilerideki çalışmalarımıza ışık tutacağı için, öğretmenlere kurslar hakkında öneri ve eleştirileri soruldu. Kursiyerlerin, toplam % 36,40'ı, bu seminerlerin daha uzun bir sürede yapılması gerektiğini ve her yıl belirli aralıklarla tekrarlanması gerektiğini belirtmişlerdir. % 20,3'ü ise bu kursların, sadece öğretmenlere değil, toplumun her kesimine, özellikle yöneticilere verilmesini önermişlerdir. % 12,6'sı ise hem uzun süreli olmasını, hem tekrarlanmasını, hem de herkese yönelik olarak yapılmasını istemişlerdir. Tablo 5 ve grafik 2 bu konuda öğretmenlerin önerilerini göstermektedir.

Grafik-1

Vatandaşlık ve İnsan Hakları Derslerinde Karşılaşılan Zorluklar

Tablo 5: Öğretmenlerin Kurslar Hakkında Önerileri

Öğretmenlerin Kurslar Hakkında Önerileri	Dağılım	Geçerli Yüzde
1. Kursun süresi daha uzun olmalı	106	19,3
2. Belirli aralıklarla, en az yılda bir kere tekrarlanmalı	78	14,2
3. Toplumun her kesimine bu kurslar verilmeli (tüm meslek grupları ve yöneticilere)	111	20,3
4. Görsel materyaller kullanılmalı	7	1,3
5. Örnek verilerek, tartışmalarla anlatılmalı, daha kapsamlı içeriği, daha zengin olmalı	42	7,7
6. Kurslar tatil zamanında yapılmalı	35	6,4
7. Daha uzun olmalı + Tekrarlanmalı + Toplumun her kesimine yaygınlaştırılmalı	69	12,6
8. Toplumun her kesimine yaygınlaştırılmalı + Görsel materyaller kullanılmalı	10	1,8
9. Kursun süresi daha uzun olmalı + Belirli aralıklarla tekrarlanmalı	16	2,9
10. Kurs konuları ve metinleri daha önceden duyurulmalı ve kursiyerler hazırlanıp gelmeli	17	3,1
11. Diğer	40	7,3
12. Kurs faydalıydı (öneri yok)	17	3,1
0. Kayıp değer	24	---
TOPLAM	572	100,0

Özetle,

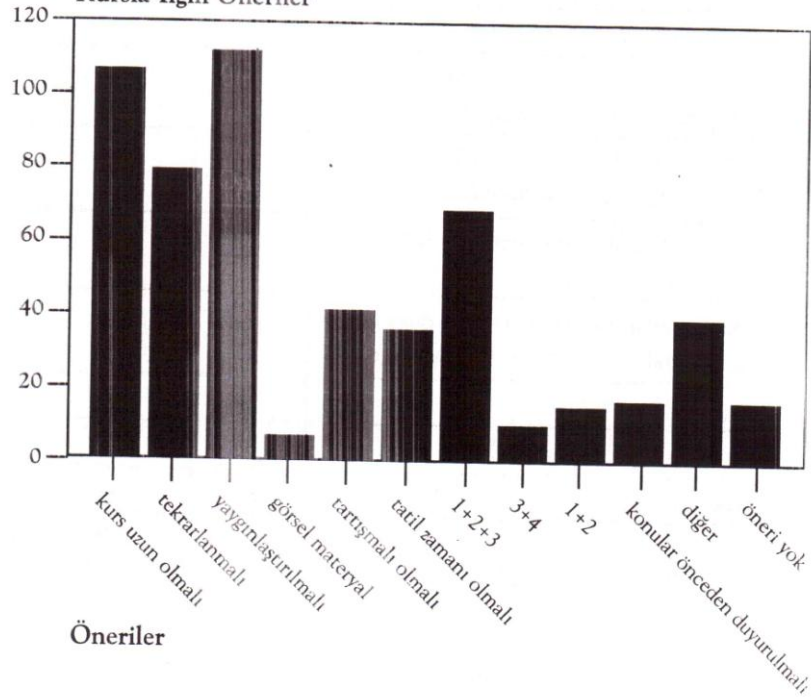
- Öğretmenler katıldıkları bu seminerleri kendileri ve dolayısıyla öğrencileri için çok faydalı bulmuşlardır.

- Özellikle vatandaşlık ve insan hakları derslerini verirken zorluklarla karşılaş-
tıklarını belirtmişlerdir. Bu zorlukların başında kaynak yetersizliği gelmektedir. Öğrencilerin seviyesine uygun kaynaklar olmadığı için konuların öğrenciler tara-
fından anlaşılamadığının ve ders konuları ile günlük hayatta yaşananların örtüş-
mediğinin altını çizmişlerdir.

- Genel eğilim böyle seminerlerin daha uzun bir sürede yapılması ve belirli ara-
lıkla tekrarlanmasıdır.

Grafik-2

Kursla İlgili Öneriler

6.3 YURTTAŞ GRUBU:

Sivil toplum örgütü temsilcilerin oluşturduğu yurttaş grubunda, ankete cevap veren toplam 379 katılımcının % 17,9'u kadın, % 82,1'i ise erkektir. Yaş dağılımına bakıldığında, ortalama % 21,8 ile 35-39 yaş arasındadır.

Yurttaş grubu katılımcıların büyük bir çoğunluğu, seminerler hangi ilde düzenleniyorsa o ilde doğmuşlardır. Bu katılımcılar arasında sosyal hareketliliğin az olduğunu vurgulamaktır. Bu nedenle böyle seminerlerin Türkiye'nin her yerine yaygınlaştırılmasının çok yararlı olduğu inancındayız. Tablo 6 illere göre doğum yeri oranlarını göstermektedir.

Tablo 6: Illere Göre Doğum Yeri Oranları

İl	Doğum Yeri (%)
Adana	65,8
Afyon	55,6
Antalya	11,1
Balıkesir	70,6
Eskişehir	52,6
Gaziantep (ve Kilis)	41,4
Hatay	96,3
Isparta	63,9
Kayseri	72,7
Konya	85,7
Malatya	68,8
Muğla	56,8
Sivas	88,9
Şanlıurfa	55,0
Trabzon	76,9

Yurttaş grubu kursiyerlerin eğitim durumuna bakıldığında büyük çoğunluğu, diğer bir deyişle % 47,5'i üniversite mezunu, % 14,9'u yüksek okul mezunudur. % 26,4'ü lise mezunu olan katılımcıların, geri kalanı ortaokul ve ilkokul mezunudur (Tablo 7).

Tablo 7: Yurttaş Grubu Katılımcıların Eğitim Durumu

En son bitirilen okul	Dağılım	Geçerli Yüzde
Okur-yazar	1	0,3
İlkokul	14	3,7
Ortaokul	26	6,9
Lise	100	26,7
Yüksek okul	56	14,9
Üniversite	178	47,5
Kayıp değer	4	---
TOPLAM	379	100,0

Kursiyerlerin meslek dağılımı çeşitlilik göstermektedir. Avukat, doktor, mühendis, işçi, memur, sendikacı, akademisyen, gazeteci gibi çeşitli meslek dallarından gelen katılımcılar arasında dağılımın yoğunlaştığı meslek grubu, % 13,1 ile öğretmenler olmuştur. Bu da öğretmenlerin gönüllü olarak sosyal çalışmalara katıldığını ortaya çıkarmaktadır. Tablo 8 ve grafik 3 meslek dağılımını ayrıntılı bir şekilde göstermektedir.

Tablo 8: Yurttaş Grubu Katılımcıları Meslek Dağılımı

Meslek Grupları	Dağılım	Geçerli Yüzde
İşçi	30	8,2
Memur/kamu görevlisi	32	8,7
STÖ çalışanı (sendikacı v.b.)	30	8,2
Mühendis, mimar, v.b.	32	8,7
Doktor, diş hekimi, eczacı	26	7,1
Avukat	18	4,9
Serbest meslek	25	6,8
Gazeteci	15	4,1
Öğrenci	21	5,7
Öğretmen	48	13,1
Emekli (her meslekten)	22	6,0
Akademisyen	20	5,5
Muhtar	6	1,6
Sekreter	3	0,8
Teknisyen	11	3,0
Diğer	27	7,4
Kayıp değer	13	---
TOPLAM	379	100,0

Katılımcıların % 76,1'i evli ve çocuk sahibidir. Bunların % 46,3'ü 2 çocuk sahibidir. % 21,3'ü 1, % 21,0'i ise 3 çocuk sahibidirler. Kursiyerlerin % 22,3'ü ise bekardır.

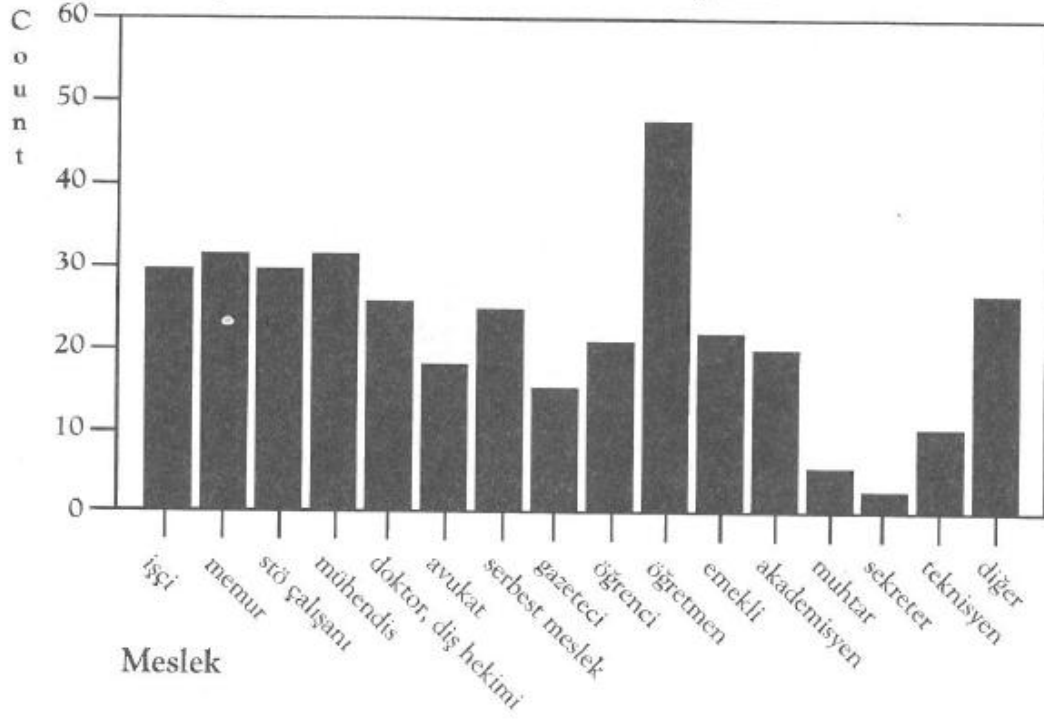
Hane gelirine bakıldığında ortalama gelir oranı % 28,0 ile 201-300 milyon arasındadır. Bunu % 23,4 ile 101-200 milyon arası gelir takip etmektedir. 500 milyon üzerinde kazananların oranı % 13'tür. Tablo 9 çeşitlilik gösteren gelir dağılımı hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir.

Tablo 9: Yurttaş Grubu Katılımcıların Gelir Dağılımı

Gelir Grubu	Dağılım	Geçerli Yüzde
50-100 milyon	25	6,8
101-200 milyon	86	23,4
201-300 milyon	103	28,0
301-400 milyon	65	17,7
401-500 milyon	41	11,1
501 milyon ve üzeri	48	13,0
Kayıp değer	11	---
TOPLAM	379	100,0

Grafik-3

Yurttaş Grubu Katılımcıların Meslek Dağılımı

Kursiyerler boş zamanlarını nasıl değerlendikleri sorusuna birden fazla cevap verdikleri gibi, en çarpıcı cevap dernek, vakıf çalışması gibi gönüllü sosyal faaliyetlere katıldıklarını söylemeleridir. Boş zaman faaliyetleri tablo 10'da belirtildiği gibi şöyle sıralanmaktadır:

Tablo 10: Boş Zaman Faaliyetleri

<u>Yüzde</u>	<u>Faaliyet</u>
% 76,5	gazete, dergi, kitap okumak
% 49,9	sosyal faaliyetlerde bulunmak (gönüllü vakıf, dernek çalışması v.b.)
% 49,3	televizyon seyretmek
% 39,3	kültürel faaliyetlere katılmak (sinema, tiyatro v.b.)
% 21,4	spor yapmak
% 20,8	arkadaş ve akraba sohbetlerine katılmak, ziyaretlerde bulunmak
% 6,9	kahvehaneye gitmek
% 11,1	diğer faaliyetler
% 6,3	boş zaman yok

Bu kursa neden katıldıkları sorulduğunda, % 57,4'ü demokrasi ve insan hakları konusunda bilgilenmek için katıldıklarını söylemişlerdir. Bir çoğunun üniversite mezunu olduğu kursiyerlerin bilgilenmek için bu seminerlere katılmak istemeleri dikkat çekicidir. % 19,1'i ise konuyu önemli buldukları için katılmak istemişlerdir. Öğretmenlerin toplam % 18,8'i başkalarını, özellikle öğrencilerini bu konularda bilinçlendirmek istedikleri için bu kurslara katıldıklarını söylerken, yurttaşların % 8,7'si başkalarını bilinçlendirmek, demokrasi mücadelesine katkıda bulunabilmek için bu konuları uzmanlarından dinlemeyi istediklerini belirtmişlerdir.

Kursiyerlerin temsil ettikleri sivil toplum örgütleri (sendikalar, meslek odaları, baro, gönüllü dernek ve vakıflar, siyasi partiler) ve diğer kuruluşlar (kamu kuruluşları) çeşitlilik göstermektedir. Sendika ve meslek odalarından katılanların oranı büyüktür (toplam % 50,7). Tablo 11 ve grafik 4 bu konuda ayrıntılı bilgi vermektedir.

Tablo 11: Yurttaş Grubu Katılımcılarının Temsil Ettikleri Sivil Toplum Örgütü Türü

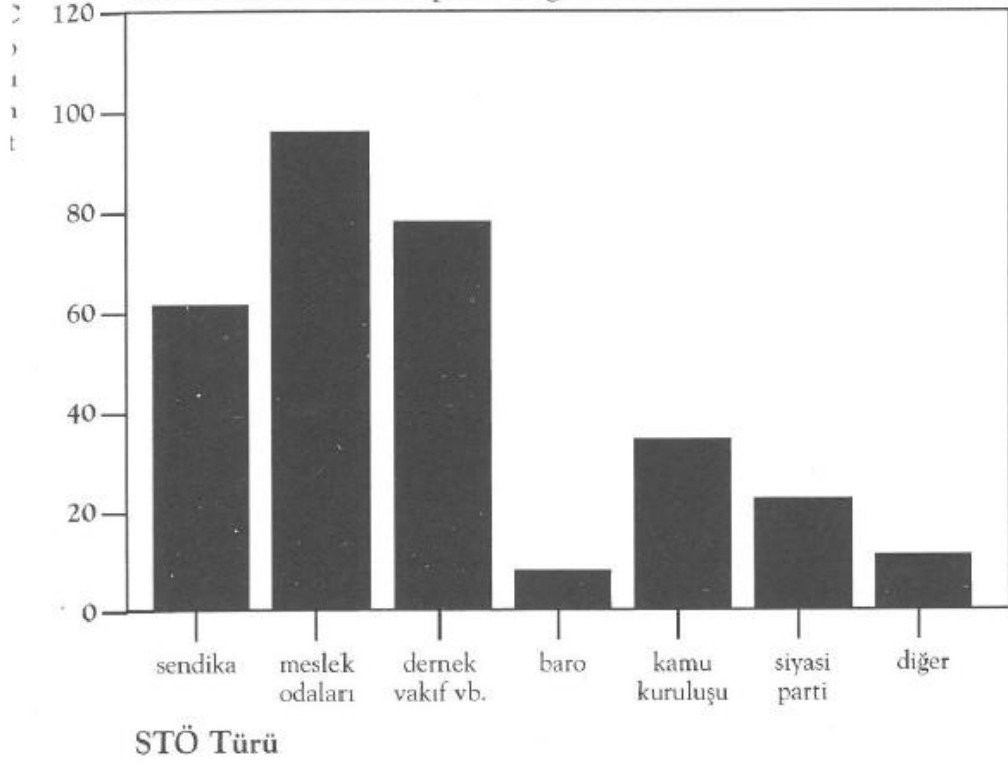
Sivil Toplum Örgütü Türü	Dağılım	Geçerli Yüzde
Sendika	62	19,9
Meslek Odası	96	30,8
Dernek, Vakıf, v.b.	78	25,0
Baro	8	2,6
Kamu Kuruluşu	34	10,9
Siyasi Parti	23	7,4
Diğer	11	3,5
Kayıp Değer	67	---
TOPLAM	379	100,0

Özetle,

- Yurttaşların büyük bir çoğunluğu üniversite mezunudur ve farklı mesleklere sahiptirler.
- Katılımcıların büyük çoğunluğu evli ve çocuk sahibidirler. Ortalama gelir düzeyine bakıldığında, orta sınıf ailelerden geldikleri görülmektedir.
- Boş zamanlarını gazete, dergi okuyarak geçirenlerin oranı büyüktür. Bunun yanında sosyal faaliyetlere katıldıklarını belirtenlerin oranı da oldukça yüksektir. Bu seminerlere katılmaları ve bu seminerlerin devamını talep etmeleri de bunu göstermektedir.
- Katılanların büyük çoğunluğu meslek odaları ile sosyal amaçlar için çalışan derneklerin temsilcileridirler.
- Öğretmen grubunun homojen bir yapısı olmasına karşın, yurttaş grubunda olan kursiyerler birbirinden farklı yaş, eğitim, gelir ve meslek grubundan oluşmuştur. Bu farklı grupların bir araya gelip demokrasi ve insan hakları hakkında konuşmaları, farklı görüşleri ve düşüncelerini çekinmeden ortaya koymaları dikkate değerdir.

Grafik-4

Temsil Edilen Sivil Toplum Örgütü Türü

6. 4 TÜRKİYE'DE DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Tüm katılımcılara sorulan "Türkiye'de demokrasi ve insan haklarını nasıl değerlendiriyorsunuz?" sorusu bu konunun anlaşılması için yeterli olarak sayılmaya bileceği gibi, Türkiye'nin bu konu hakkında gerçekten ne düşündüğünü kısaca ortaya koymaktadır.

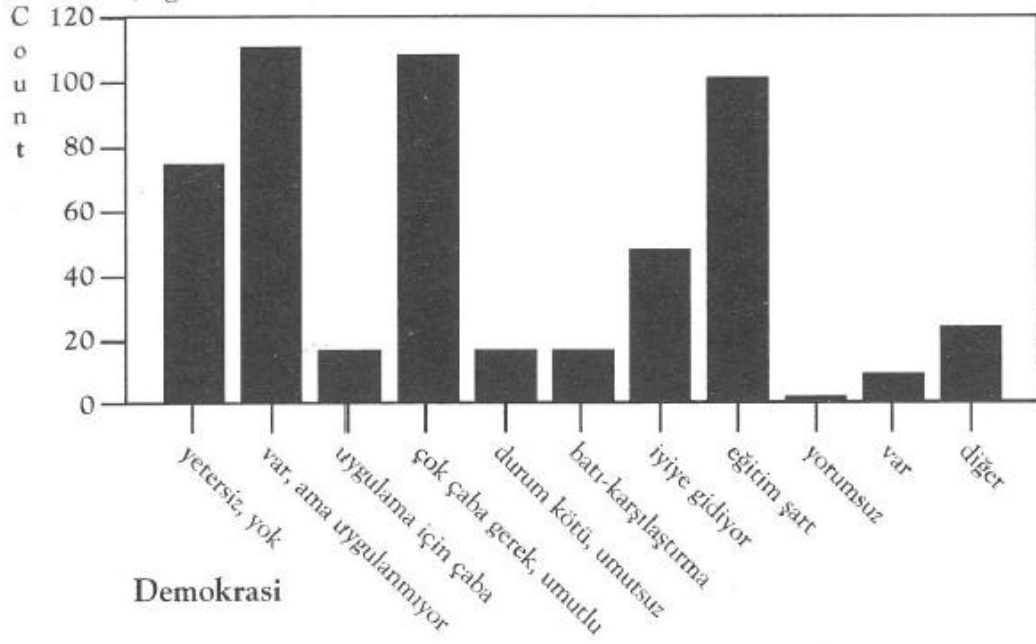
Öğretmen grubunun verdiği cevaplara bakıldığında (Tablo 12 ve grafik 5), verilen cevaplar çeşitlilik göstermekle birlikte temelde Türkiye'de demokrasinin olmadığı, demokratik ilkelerin uygulanmadığı, insan haklarına gereken saygının duyulmadığı dile getirilmekle birlikte, bu konulardaki eksikliklerin giderilmesi için bazı çabaların sarf edildiği ve gelecekte umutlu olunduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 12: Öğretmen Grubu Katılımcıların Türkiye’de Demokrasi ve İnsan Haklarını Değerlendirmesi

Demokrasi ve insan haklarının değerlendirilmesi	Dağılım	Geçerli Yüzde
1. Demokrasi yetersiz ve hatta yok	75	14,3
2. Demokrasi (yasalarda) var ancak ya uygulanmıyor ya da herkese eşit koşullarda uygulanmıyor	109	20,8
3. Yasaların uygulanması için çabaların arttırılması gerekiyor	17	3,2
4. Demokrasinin Türkiye’de yerleşebilmesi için daha çok çaba sarf edilmesi gerekiyor, ancak gelecekte umutlu	106	20,2
5. Demokrasi konusunda durum çok kötü, gelecekte umutsuz	18	3,4
6. Demokrasi batı ülkelerine göre tam gelişmiş	18	3,4
7. Demokrasi gün geçtikçe daha iyiye gidiyor	47	9,0
8. Demokrasi ve insan hakları konusunda eksik çok, eksiklerin giderilmesi, bilincin ve duyarlılığın artırılması için eğitim gerek	100	19,0
9. Yorumsuz	1	0,2
10. Aslında demokrasi vardır	10	1,9
11. Diğer (sosyo-ekonomik yapı, insana değer verilmiyor oluşu, demokrasi ve insan haklarının öneminin anlaşılmaması... v.b.)	24	4,6
12. Kayıp değer (Adana’daki öğretmenlere bu soru sorulmamıştır)	47	---
TOPLAM	572	100,0

Grafik-5

Türkiye’de Demokrasi ve İnsan Haklarının Değerlendirilmesi
(Öğretmenler)

Yurttaş grubu kursiyerler de, benzer bir noktaya değinerek, Türkiye’de ideal demokrasi koşullarının bulunmadığını, ancak hep birlikte atılacak adımlarla bu koşulların yaratılabileceğini belirtmişlerdir. Tablo 13 ve grafik 6 kursiyerlerin düşünceleri hakkında bilgi vermektedir.

Tablo 13: Yurttaş Grubu Katılımcıların Türkiye’de Demokrasi ve İnsan Haklarını Değerlendirmesi

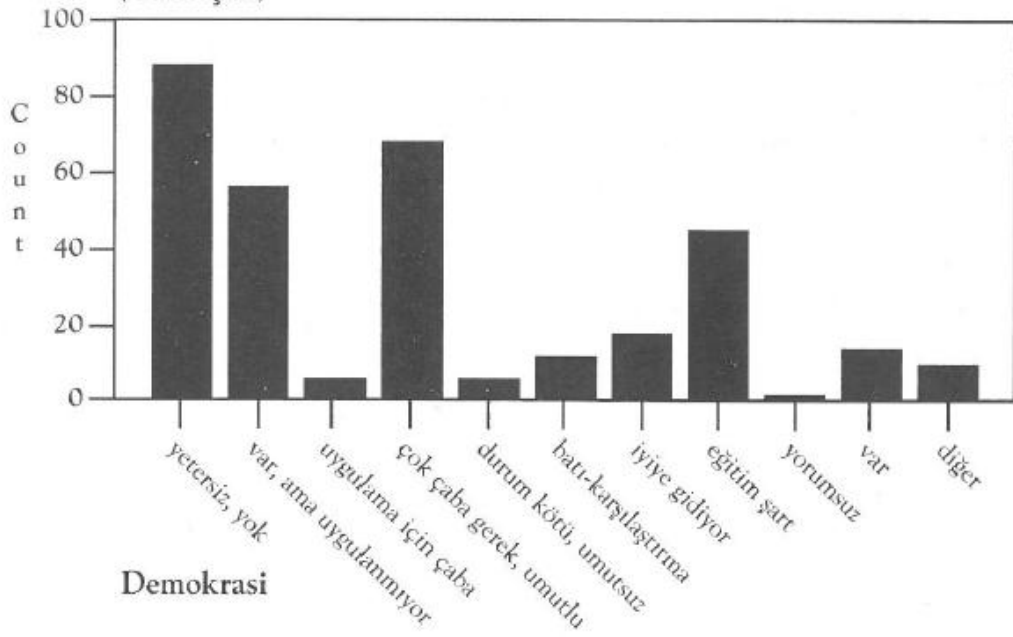
Demokrasi ve insan haklarının değerlendirilmesi	Dağılım	Geçerli Yüzde
1. Demokrasi yetersiz ve hatta yok	88	27,2
2. Demokrasi (yasalarda) var ancak ya uygulanmıyor ya da herkese eşit koşullarda uygulanmıyor	55	17,0
3. Yasaların uygulanması için çabaların arttırılması gerekiyor	6	1,9
4. Demokrasinin Türkiye’de yerleşebilmesi için daha çok çaba sarf edilmesi gerekiyor, ancak gelecekte umutlu	67	20,7
5. Demokrasi konusunda durum çok kötü, gelecekte umutsuz	6	1,9
6. Demokrasi batı ülkelerine tam göre tam gelişmiş	13	4,0
7. Demokrasi gün geçtikçe daha iyiye gidiyor	17	5,3
8. Demokrasi ve insan hakları konusunda eksik çok, eksiklerin giderilmesi, bilincin ve duyarlılığın artırılması için eğitim gerek	45	13,9
9. Yorumsuz	2	0,6
10. Aslında demokrasi vardır	14	4,3
11. Diğer (sosyo-ekonomik yapı, insana değer verilmiyor oluşu, demokrasi ve insan haklarının öneminin anlaşılmaması... v.b.)	10	3,1
12. Kayıp değer (Adana’da yurttaş grubu kursiyerlerine bu soru sorulmamıştır)	56	---
TOPLAM	379	100,0

Hem öğretmen grubunda, hem de yurttaş grubunda, kursiyeler ideal demokrasi şartlarının yaratılması için bilinçlendirmenin gerekli olduğunu, bunun da ancak eğitim ile mümkün olduğunu vurgulamışlardır. Öğretmen grubunun % 19,0'u, yurttaş grubunun ise % 13,9'u böyle düşünmektedir.

Bilinçlendirmenin ve eğitimin öneminin altının çizilmesi, demokrasi ve insan hakları konusunda düzenlenecek yeni eğitim çalışmalarının ve projelerinin hazırlanmasının gerekliliğini ortaya koymuştur. Hemen hemen tüm katılımcılar katıldıkları bu kursları kendileri için çok faydalı bulduklarını belirtmişlerdir.

Grafik-6

Türkiye’de Demokrasi ve İnsan Haklarının Değerlendirilmesi
(Yurttaşlar)

6. SONUÇ:

Türk Demokrasi Vakfı tarafından yürütölen Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi başarı ile tamamlanarak amacına ulaşmıştır. Düzenlenen 116 kurs ile toplam 2714 kişiye eğitim verilen Proje ile demokrasi ve insan hakları konusunda eğitime halkın büyük ilgisinin olduğu görölmüştür.

Çok farklı sosyo-ekonomik ve kültürel alt yapıya sahip olan kursiyerlerin bir araya gelerek demokrasi ve insan hakları konularını hem konunun uzmanlarından dinlemeleri, hem de bu konular hakkında tartışmaları ve hatta bu tartışmaları kendi sosyal çevrelerine taşımaları çok önemlidir. Kurslar sonrasında bize yazdıkları mektuplar da bunu göstermektedir.

Öğretim üyeleri de, öğrenci olmayan kişilere ders verip, halkla temas edebilmiş olmaktan memnuniyet duyduklarını, bunun kendileri için önemli bir deneyim olduğunu söylemişlerdir.

Bir çok öğretim üyesi, demokrasi ve insan hakları konusunu halka anlatırken terminolojik zorluklarla karşılaştıklarını, bu konunun tarafımızdan ele alınmasının çok yararlı olacağını altını çizmişlerdir.

Hem kursiyerlerin, hem de öğretim üyelerinin bize aktardıkları ve gözlemlerimiz demokrasi ve insan hakları konusunda eğitim çalışmalarının toplumun her kesimi için gerekli olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır.

Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde düzenlenen kursa katılan ilköğretim öğretmenleri,
Dekan Prof. Dr. Muammer Tekeoğlu ve Proje Sorumlusu Kâmil B. Raif ile ders salonunda toplu halde.

TDV
TÜRK DEMOKRASİ VAKFI
TURKISH DEMOCRACY FOUNDATION

EUROPEAN UNION
AVRUPA BİRLİĞİ

DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ PROJESİ

KURS KATILIM BELGESİ

Sayın

Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi kapsamında düzenlenen kurslara katılmış ve kursu tamamlayarak "Önder Demokratlar" arasında yer almıştır.

Kutlarız.

Kâmil B. RAİF
Proje Sorumlusu

Bülent AKARCA
TDV Başkanı

Kurs Sorumlusu

Dekan Prof. Dr. Muammer Tekeoğlu (üstte) ve Proje Sorumlusu
Kâmil B. Raif, kursiyelere "Önder Demokrat" sertifikalarını takdim ederken.

YURTTAŞ KATEGORİSİ KURSLARI KURSIYER KATILIM FORMU

1. Adınız ve Soyadınız : *ARZU DEMİRTAŞ*
2. Doğum yeriniz : *Adana* 3. Doğum tarihiniz: *22.11.1974*
4. Cinsiyetiniz : ☒ Kadın ☐ Erkek
5. En son bitirdiğiniz okul :
☐ Okur-yazar ☐ Ortaokul ☐ Lise
☐ İlkokul ☐ Yüksekokul ☒ Üniversite
6. Mesleğiniz : *Avukat*
7. Medeni durumunuz:
☐ Evli ☐ Dul
☒ Bekar ☐ Boşanmış
- 7a. (Evli iseniz) Çocuklarınız var mı? ☐ Evet ☐ Hayır
- 7b. (Evet ise) Kaç tane?
8. Aylık hane halkı geliriniz ortalama ne kadardır?
☐ 50-100 milyon TL. ☐ 301-400 milyon TL.
☐ 101-200 milyon TL. ☐ 401-500 milyon TL.
☐ 201-300 milyon TL. ☒ 500 milyon'dan fazla.
9. Boş zamanlarınızda genellikle ne yaparsınız?
☐ Televizyon seyredirim
☒ Kitap, dergi veya gazete okurum
☐ Komşu veya akraba sohbetlerine katılırım
☐ Kahveye giderim
☐ Spor yaparım
☐ Sosyal faaliyetlere katılırım (dernek veya diğer sivil toplum kuruluşlarında çalışma gibi)
☒ Kültürel faaliyetlere katılırım (sinema, tiyatro gibi)
☐ Boş zamanım yok
☐ Diğer.....
10. Bu kursa hangi sivil toplum kuruluşundan katılıyorsunuz?
11. Bu kursa neden katılmak istediniz?
12. Sizinle daha sonra da temas halinde olabilmemiz ve faaliyetlerimiz hakkında bilgi verebilmemiz için adresinizi ve telefon numaranızı yazar mısınız?
.....

– ÖRNEKTİR –

YURTTAŞ KATEGORİSİ KURSLARI

KURSIYER KATILIM FORMU

1. Adınız ve Soyadınız : *FİRDEVS EKMEKÇİOĞLU*
2. Doğum yeriniz : *Erzurum* 3. Doğum tarihiniz : *25.5.1950*
4. Cinsiyetiniz : ☒ Kadın ☐ Erkek
5. En son bitirdiğiniz okul :
☐ Okur-yazar ☐ Ortaokul ☐ Lise
☐ İlkokul ☒ Yüksekokul ☐ Üniversite
6. Mesleğiniz : *Öğretmen*
7. Medeni durumunuz :
☒ Evli ☐ Dul
☐ Bekar ☐ Boşanmış
- 7a. (Evli iseniz) Çocuklarınız var mı? ☒ Evet ☐ Hayır
- 7b. (Evet ise) Kaç tane?
8. Aylık hane halkı geliriniz ortalama ne kadardır?
☐ 50-100 milyon TL. ☒ 301-400 milyon TL.
☐ 101-200 milyon TL. ☐ 401-500 milyon TL.
☐ 201-300 milyon TL. ☐ 500 milyon'dan fazla.
9. Boş zamanlarınızda genellikle ne yaparsınız?
☒ Televizyon seyredirim
☒ Kitap, dergi veya gazete okurum
☐ Komşu veya akraba sohbetlerine katılırım
☐ Kahveye giderim
☐ Spor yaparım
☒ Sosyal faaliyetlere katılırım (dernek veya diğer sivil toplum kuruluşlarında çalışma gibi)
☒ Kültürel faaliyetlere katılırım (sinema, tiyatro gibi)
☐ Boş zamanım yok
☐ Diğer.....
10. Bu kursa hangi sivil toplum kuruluşundan katılıyorsunuz?
11. Bu kursa neden katılmak istediniz?
12. Sizinle daha sonra da temas halinde olabilmemiz ve faaliyetlerimiz hakkında bilgi verebilmemiz için adresinizi ve telefon numaranızı yazar mısınız?
.....

– ÖRNEKTİR –

KURSIYER KATILIM FORMLARINDAN ÖRNEKLER

DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI
KİTİLESELLEŞTİRME PROJESİ
CIVIC EDUCATION FOR REINFORCEMENT
OF DEMOCRACY AND HUMAN RIGHTS

ÖĞRETMEN KATEGORİSİ KURSLARI

KURSIYER KATILIM FORMU

1. Adınız ve soyadınız: KEMAL ORTAÇ
2. Doğum yeriniz: Tufanbeyli
3. Doğum tarihiniz: 1961
4. Cinsiyetiniz: ☐ Kadın ☒ Erkek
5. Şu anda hangi okulda görev yapmaktasınız?
Albay İbrahim Karaoğlu İlköğretim Okulu Yüreğir - ADANA
6. Kaç öğrenciye vatandaşlık ve insan hakları dersleri vermektedirsiniz?
7. Vatandaşlık ve insan hakları derslerini verirken ne gibi zorluklarla karşılaşmaktasınız?
1. Çevredeki ailelerin ön şartlı olması.
2. Ders kaynak kitaplarının yetersiz olması.
8. Bu kursa neden katılmak istediniz?
1. Demokrasiyi daha iyi özümlemek için.
2. Demokrasiyi anlatım ve aktarmayı kavramak için.
9. Bu kursun sizin için faydalı olduğunu düşünüyor musunuz?
☒ Evet ☐ Hayır ☐ Fikrim yok
10. Bu kursla ilgili önerileriniz nelerdir?
1. Bu kursun sınırlı olmaması devamlı kursların olması.
2. Diğer basın organlarının da duyarlı olması.
11. Sizinle daha sonra da temas halinde olabilmemiz ve faaliyetlerimiz hakkında bilgi verebilmemiz için adresinizi ve telefon numaranızı yazar mısınız?

- ÖRNEKTİR -

KURSIYER KATILIM FORMLARINDAN ÖRNEKLER

DEMOKRASI VE İNSAN HAKLARI
KİTLESELLEŞTİRME PROJESİ
CIVIC EDUCATION FOR REINFORCEMENT
OF DEMOCRACY AND HUMAN RIGHTS

ÖĞRETMEN KATEGORİSİ KURSLARI

KURSIYER KATILIM FORMU

- Adınız ve soyadınız: *ALİ OĞUZ ÇAPANOĞLU*
- Doğum yeriniz: *Saimbeyli*
- Doğum tarihiniz: *06.11.1952*
- Cinsiyetiniz: ☐ Kadın ☒ Erkek
- Şu anda hangi okulda görev yapmaktasınız?
D.S.İ. Baraj İlköğretim Okulu Seyhan - ADANA
- Kaç öğrenciye vatandaşlık ve insan hakları dersleri vermektedir? *250*
- Vatandaşlık ve insan hakları derslerini verirken ne gibi zorluklarla karşılaşyorsunuz?
Bu ders haftada 1 saat olup konuların daha verimli ve katılımlı işlenmesine uygun değil.
- Bu kursa neden katılmak istediniz?
Demokrasi ve İnsan Hakları konusu yaşadığımız ve yaşayacağımız süreçlerin en önemli konuları. Bu konularda daha ciddi ve bilimsel bilgilere sahip olmak istedim.
- Bu kursun sizin için faydalı olduğunu düşünüyor musunuz?
☒ Evet ☐ Hayır ☐ Fikrim yok
- Bu kursla ilgili önerileriniz nelerdir?
Bu kursa eğitim alanında çalışan tüm insanların (başta yöneticilerin) ihtiyacı olduğunu düşünüyorum. İmkanlar ölçüsünde yaygınlaştırılmalıdır.
- Sizinle daha sonra da temas halinde olabilmemiz ve faaliyetlerimiz hakkında bilgi verebilmemiz için adresinizi ve telefon numaranızı yazar mısınız?

- ÖRNEKTİR -

Ek-2 Anayasa’da İnsan Hakları Eğitiminin Dayanakları

Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi

MADDE 42- Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz.

Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir.

Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılâpları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz.

Eğitim ve öğretim hürriyeti, Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz.

İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır.

Özel ilk ve orta dereceli okulların bağlı olduğu esaslar, Devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak, kanunla düzenlenir.

(Ek fıkra: 9/2/2008-5735/2 md.; İptal: Anayasa Mahkemesinin 5/6/2008 tarihli ve E.: 2008/16, K.: 2008/116 sayılı Kararı ile)

Devlet, maddî imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.

Eğitim ve öğretim kurumlarında sadece eğitim, öğretim, araştırma ve inceleme ile ilgili faaliyetler yürütülür. Bu faaliyetler her ne suretle olursa olsun engellenemez.

Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez. Eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tabi olacağı esaslar kanunla düzenlenir. Milletlerarası antlaşma hükümleri saklıdır.

(Erkul,2000:393-394)

Ek-3 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu

Madde 2 – Türk Milli Eğitiminin genel amacı,Türk Milletinin bütün fertlerini,

1. (Değişik: 16/6/1983 - 2842/1 md.) Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

Böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır.

Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleri

I – Genellik ve eşitlik:

Madde 4 – Eğitim kurumları dil, ırk, cinsiyet ve din ayrımı gözetilmeksizin herkese açıktır. Eğitimde hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz.

II – Ferdin ve toplumun ihtiyaçları:

Madde 5 – Milli eēitim hizmeti, Türk vatandaşlarının istek ve kabiliyetleri ile Türk toplumunun ihtiyaçlarına göre düzenlenir.

III – Yöneltme:

Madde 6 – Fertler, eēitimleri süresince, ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doērutusunda çeşitli programlara veya okullara yöneltilerek yetiştirilirler.

(Deēiřik: 16/8/1997 - 4306/3 md.) Milli eēitim sistemi, her bakımdan, bu yöneltmeyi gerçekleştirecek biçimde düzenlenir. Bu amaçla, ortaēretim kurumlarına, eēitim programlarının hedeflerine uygun düşecek şekilde hazırlık sınıfları konulabilir.

Yneltmede ve başarının ölçülmesinde rehberlik hizmetlerinden ve objektif lme ve deēerlendirme metotlarından yararlanılır.

IV – Eēitim hakkı:

Madde 7 – İlkēretim görmek her Türk vatandaşının hakkıdır.

İlkēretim kurumlarından sonraki eēitim kurumlarından vatandaşlar ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde yararlanırlar.

V – Fırsat ve imkan eřitliēi:

Madde 8 – Eēitimde kadın, erkek herkese fırsat ve imkan eřitliēi saēlanır.

Maddi imkanlardan yoksun başarılı ērencilerin en yüksek eēitim kademelerine kadar ērenim görmelerini saēlamak amacıyla parasız yatılılık, burs, kredi ve başka yollarla gerekli yardımlar yapılır.

Özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirler alınır.

VI – Süreklilik:

Madde 9 – Fertlerin genel ve mesleki eğitimlerinin hayat boyunca devam etmesi esastır.

Gençlerin eğitimi yanında, hayata ve iş alanlarına olumlu bir şekilde uymalarına yardımcı olmak üzere, yetişkinlerin sürekli eğitimini sağlamak için gerekli tedbirleri almak da bir eğitim görevidir.

VII – Atatürk İnkılap ve İlkeleri ve Atatürk Milliyetçiliği:

Madde 10 – (Değişik: 16/6/1983 - 2842/2 md.)

Eğitim sistemimizin her derece ve türü ile ilgili ders programlarının hazırlanıp uygulanmasında ve her türlü eğitim faaliyetlerinde Atatürk inkılap ve ilkeleri ve Anayasada ifadesini bulmuş olan Atatürk milliyetçiliği temel olarak alınır. Milli ahlak ve milli kültürün bozulup yozlaşmadan kendimize has şekli ile evrensel kültür içinde korunup geliştirilmesine ve öğretilmesine önem verilir.

Milli birlik ve bütünlüğün temel unsurlarından biri olarak Türk dilinin, eğitimin her kademesinde, özellikleri bozulmadan ve aşırılığa kaçılmadan öğretilmesine önem verilir; çağdaş eğitim ve bilim dili halinde zenginleşmesine çalışılır ve bu maksatla Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ile işbirliği yapılarak Mili Eğitim Bakanlığınca gereken tedbirler alınır.

VIII – Demokrasi eğitimi:

Madde 11 – (Değişik: 16/6/1983 - 2842/3 md.)

Güçlü ve istikrarlı, hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için yurttaşların sahip olmaları gereken demokrasi bilincinin, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevi değerlere saygının, her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesine

çalışılır; ancak, eğitim kurumlarında Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine aykırı siyasi ve ideolojik telkinler yapılmasına ve bu nitelikteki günlük siyasi olay ve tartışmalara karışılmasına hiçbir şekilde meydan verilmez.

IX – Laiklik :

Madde 12 – (Değişik: 16/6/1983 - 2842/4 md.)

Türk milli eğitiminde laiklik esastır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilköğretim okulları ile lise ve dengi okullarda okutulan zorunlu dersler arasında yer alır.

X – Bilimsellik:

Madde 13 – Her derece ve türdeki ders programları ve eğitim metotlarıyla ders araç ve gereçleri, bilimsel ve teknolojik esaslara ve yeniliklere, çevre ve ülke ihtiyaçlarına göre sürekli olarak geliştirilir.

Eğitimde verimliliğin artırılması ve sürekli olarak gelişme ve yenileşmenin sağlanması bilimsel araştırma ve değerlendirmelere dayalı olarak yapılır.

Bilgi ve teknoloji üretmek ve kültürümüzü geliştirmekle görevli eğitim kurumları gereğince donatılıp güçlendirilir; bu yöndeki çalışmalar maddi ve manevi bakımından teşvik edilir ve desteklenir.

XI – Planlılık :

Madde 14 – Milli eğitimin gelişmesi iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınma hedeflerine uygun olarak eğitim - insangücü - istihdam ilişkileri dikkate alınmak suretiyle, sanayileşme ve tarımda modernleşmede gerekli teknolojik gelişmeyi sağlayacak mesleki ve teknik eğitime ağırlık verecek biçimde planlanır ve gerçekleştirilir.

Mesleklerin kademeleri ve her kademenin unvan, yetki ve sorumlulukları kanunla tespit edilir ve her derece ve türdeki örgün ve yaygın mesleki eğitim kurumlarının kuruluş ve program